

Arnasguneak. Etorkizuneko erronkak

Mikel Zalbide

Euskaltzaina

zalbide@hotmail.com

Sarreras-data: 2018-10-10 / Onartze-data: 2018-12-5

Laburpena. Euskal arnasguneen inguruko gogoeta egituratua eskaintzen da artikulu honetan. Kontzeptuaren beraren aurkezpen teorikoa egiten da lehenik, “physical breathing space” direlakoak (edo, partez, antzeko zirenak/direnak) nazio artean (izan) duten trataera azalduz. Gure kasuan arnasguneak zer diren eta euskara indarberritzeko zer-nolako garrantzia duten azpimarratzen da gero, atal banatan. Gaurko arnasguneak nolakoak diren eta bertan zer gertatzen ari den azaltzen da IV. atalean. Azken hiru ataletan maila praktikoari heltzen zaio: arnasguneen gaur eguneko erronkak azaltzen da V. atalean, erronka horiei nola erantzun behar zaien argudiatzen da VI.ean eta VII. atalean, azkenik, hemen eta orain zer egin behar den proposatzen da. Arnasguneen garrantzia azpimarratzearekin batera, euskara indarberritzeko paradigma egokitu beharra ikusten du autoreak. Teoria lantzeaz gainera badu artikuluak xede praktikoa ere. Erabakiak hartzeko orduan arnasguneako biztanleen zentraltasuna azpimarratzen da, besteak beste. • **Hitz gakoak:** hizkuntza-soziologia, euskara indarberritzea (RLS/HINBE), arnasgunea, eguneroko (mintza)jardun arrunta, belaunez belauneko transmisioa.

Abstract. A structured reflection on Basque breathing spaces is provided in this article. The theoretical presentation of the concept itself is first undertaken by explaining what so-called “physical breathing spaces” (or something to that effect) means internationally. In our case, we stress the importance of breathing spaces and the importance of revitalizing Basque in each section of the article. An explanation is provided in section IV. for just what kind of breathing spaces there are today and what is happening in them. In the last three sections, the practical part is tackled: the current challenges of the breathing space are explained in section V. by arguing that these challenges must be answered in VI and, in section VII, we finally suggest what to do here and now. In addition to emphasizing the importance of breathing spaces, the author sees the need to adapt a paradigm for revitalizing Basque. In addition to theory, the article also has a practical purpose. When making decisions, the central importance of the inhabitants in a breathing space is highlighted, among other things. • **Key words:** language sociology, revitalization of Basque (RLS / HINBE), breathing space, common everyday (speaking) activity, intergenerational language transmission.

SARRERA

I Artikulu honen sorburua azalduz emango diogu gaurko lanari hasiera. Donostian, 2017ko azaroaren 22an, IX. Euskal Soziolinguistika Jardunaldia egin zuen UEMAk EHUren Ibaetako campus-ean. *Udalerrri euskaldunak eta arnasguneak* zuen jardunaldi hark izenburua. Antolatzaileek gonbidaturik, lan honen lehen bertsioa aurkezteko aukera izan genuen ekitaldi hartan. Handik gutxira, zenbait ezagunek horren eskea egin zigularik, orraztu, zabaldu eta zehaztu egin genuen azaroko aurkezpen-lan hura. Hasierako PPT formatuari eutsiz interesatuen esku jarri zuen Soziolinguistika Klusterrak, 2018ko otsailean-edo, bertsio zabaldu hori. Urte-hasierako material garatu hura da, funtsean, BAT aldizkariak orain eskaintzen dizuna. Azken moldaera hau xumea da mami-edukiz, azalez besterik badirudi ere: testu-molde arruntera ekarri da hasierako PPTa. Oin-oharretan datozen azken orduko datu berri batzuez osatu da testua eta, hizkuntza-soziologiaren alorreko lau iritzi-emaile adituren irizpenez eta gure “azken hitz” ataltxoaz aberasturik, arnasguneen gaineko gogoeta-saio monografiko moduan osatu.

Modan dago, hein batez, “arnasgune”-en kontua¹. Ez noski hitzaldi-aretoak, egunkari-aldizkariak, ikasgela unibertsitarioak, eztabaida-foroak eta iritzi-sorkuntzaren agerleku nagusiak horri buruzko ekarpen sakonez betetzeko lain; are gutxiago soziolinguistikaren mundu zabaleko jakite-guneak kontzeptu horren jirabiran jartzeko heinean. Bai ordea, eta ez da gutxi, termino hori (eta bere baitan duen adiera nagusia) euskalgintza aktibatuaren zenbait egoitzatara², batez ere buru-langile euskaltzaleen ezpain-lumetara³ eta udal-esparruko administrazio-guneetara⁴, indar biziz edo urratsez urrats hedatzen hasteko neurrian. Bistan da zergatik: funtsezko aztergaia da arnasgunea euskalgintzaren alorrean: kontzeptualki pizgarri, soziologikoki konplexu eta, gure ustez, euskara indarberritzeko hizkuntza-plangintza ororentzat lehentasun biziko. Azierto handia da, nolana ere, luzaroan atzendurik eta bazterturik izan dugun gaia hizkuntza-soziologiaren ekarpen teoriko landu-erabilienez analizatzen saiatzea eta euskalgintzaren perspektiba teorikoa eta oinarri enpirikoak, beste hurbilbideak gutxietsi gabe, eguneroko mintzajardun arruntaren eta belaunez belauneko jarraipen-katearen zentraltasun argian finkatzen ahalegintzea. Zorionak beraz UEMari eta Soziolinguistika Klusterrari, orobat bertako arduradun, ordezkari eta eragile teknikoei, arnasguneen eta udalerrri euskaldunen gaiaz berariazko jardunaldia antolatzeagatik. Eskerrik asko bestalde BAT aldizkariari, lana argitaratzeko aukera eman izanagatik. Eta, azkenik baina

---

**Funtsezko
aztergaia da
arnasgunea
euskalgintzaren
alorrean:
kontzeptualki
pizgarri,
soziologikoki
konplexu eta,
gure ustez,
euskara
indarberritzeko
hizkuntza-
plangintza
ororentzat
lehentasun
biziko.**

**Interes
akademiko eta
aplikazio
enpiriko
handirik gabeko
jakite-esparrua
da arnasguneena.
Nabarmen ageri
da bazter-izaera
hori
unibertsitate-
esparruan ere.**

ez azken, eskerrik bizienak eman nahi dizkiet lau iritzi-emaile prestuei: alfabeto-ordenaz Kike Amonarrizi, Xabier Bengoetxeari, Iñaki Iurrebasori eta Lionel Joly-ri . Gatozen hortaz, besterik gabe, gaurko gaiaren harira.

Aldez aurreko zenbait ohar

Arnasguneez jardun nahi dugularik gaurkoan, lanari taxuz heldu ahal izateko bada aurrez askatu beharreko korapilorik. Honako lau puntuok, besteak beste, erantzun eske daude: a) zer dio gai honetaz hizkuntza-soziologiak? b) Etxeko jardunetik zer dakigu zientzia-arauz, arnasguneei buruz?; c) norentzat prestatu da lan hau, eta nola? eta d) zenbateko lekua dugu gaur, azaldu beharrekoa azaltzeko? Goazen puntuz puntu, aurrenekotik hasita.

a) Hizkuntza-soziologiak zer dio arnasguneez? Zehazkiago esanik, zientzia-asmozko hizkuntza-soziologiak oro har, eta ahuldutako hizkuntza indarberritzeko estatus-plangintzak konkretuki, zer diote arnasguneez? Erantzuna, aurrez aurreko emaitza operatiboei dagokienez, iluna da ezinbestean: ezer askorik ez. Hizkuntza-soziologiaren oinarritzko perspektiba teorikoak landu arin du gai hau. Aplikazio alorreko azterlan sistematikoei eta artikulu monografikoei dagokienez ere, arnasguneen gaiak ez du interes handiegirik piztu azken hamarkadotan. Alboaztergai gisa ageri da sarri, agertzen denean, ahuldutako hizkuntzak indarberritzeko formulazio teoriko eta aplikazio praktikoko gehienetan. Era monografikoan zein espezialitate-alor akademiko gisa, gutxi landutako alorra da oro har. Ondorio kezkarria dakar horrek: arnasguneen arazoak konpontzeko *prêt-à-porter* moduko argitasun teoriko-enpiriko handirik ezin atera liteke hizkuntza-soziologiaren bibliografia teoriko nagusitik. Berdintsu dira kontuak, estatus-plangintzaren alorreko interbentzio-azalpen preskriptibo askori dagozkionetan: ezer gutxi dago hor ere eskueran, *ready-made* edo *ready to use* moduko formulazio praktikoei dagokienez. Beste era batera esanik: interes akademiko eta aplikazio enpiriko handirik gabeko jakite-esparrua da arnasguneena. Nabarmen ageri da bazter-izaera hori unibertsitate-esparruan ere: bideurratzaile baino areago besteren oihartzun-jasotzaile izan da orain arte, gai honetan, han-hemengo unibertsitate-alorra. Orain ere halatsu dira kontuak. Eragozpen larria dakar, bistan da, arnasguneen lanketarako interes teoriko eta ekarpen praktikoko handirik eskueran ez izate horrek. Arnasguneen gaia zientzia-arauz aztertu nahi duenak, horregatik, berak ireki behar izaten du bidea lehenik. Sasi-garbitzen eta ote-mozten ibili behar izaten du, alegia, ezertan hasi aurretik. Sasi-garbitze eta ote-mozte hori ez da munduko eginkizun intelektualik atseginena izaten;

arriskugabeena ere ez. Behar-beharrezko eginkizuna da, ordea, ahuldutako hiztun-herriak indarberritzeko formulazio globalik, eta horren baitako lehen-tasun-irizpide praktikoa eta fidagarriarik⁵, eskuratuko badugu. Hori da gaurko egoera, gure ustez, eta hortik abiatu behar da.

Kontua ez da ordea, honetan ere, erabat beltz, itsu eta antzu. Arnasguneen kontzeptu-multzoari buruzko ezagutza teorikoa eta oinarri empirikoa aski murriztak eta bazter-girokoak izanik ere, ez da egia halakorik ez dagoenik. Gai hori argitzeko lagungarri diren saioak hutsaren hurrengo direnik ere ez: ez oinarri teorikoaren aldetik dira gutxiesteko, eta ez aplikazio-ahalmenez iren, gure aurrekoek (kanpoan eta etxean) egindako hainbat saio intelektual. Bada, izan ere, arnasguneen gai honi aparteko garrantzia aitortu izan dion aditurik: XX. mendeko bigarren erdialdeaz dihardugularik hor daude, beste hainbaten artean, Joshua A. Fishman-en⁶ eta Nancy Dorian-en⁷ ekarpen argiak. Horren aipamen espresurik ez badute ere inplikazio zuzenez oraturik daude Calvin Veltman-en⁸, Bernard Spolsky-ren⁹ eta beste zenbait soziolinguista teorikoren ikerlanak. Bidegile horiei eskerrak badira orain, lehen ez bezala, *arnasgune* kontzeptuaren lanketa teorikoan zentratu ez arren hartarako oinarri edo erreferentzia-elementu sendo direnak: lehengoak eta oraingoak nahasten direla hor ditugu, besteak beste, *Language Maintenance and Language Shift*¹⁰ errotulupean zein *transmissió lingüística familiar intergeneracional* izenburupean egindako hainbat lan jakingarri¹¹.

Mundu aleman-eslaboan ere zabala da, eta ez azken ordukoa, *Sprachwechsel*, *Sprachwandel*, *Sprachverlust* eta *Sprachentod* alor-lanketa. Burgenland-erako ikus Susan Gal, 1979: *Language shift: Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. San Francisco: Academic Press. Hungariako aleman-taldeen gorabeherez Susan Gal 1995 (“Cultural bases of language use among German-speakers in Hungary”, in *IJSL* 111 zkia., 93-102 or. eta Elisabeth Knipf-Komlósi, 2011: *Wandel im Wortschatz der Minderheitensprache. Am Beispiel des Deutschen in Ungarn*. Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik – Beihefte (ZDL-B) Band 145. Budapest.

Arnasguneen kontua argitzeko teorizazio-lana ez da, gainera, azken 60 urte ingurukoa bakarrik: Lehendik dator atzerriko hainbat adituren gai horri buruzko gogoeta-lana. Gauza askotan arnasguneen kontzeptu-muinetik urrun gelditzen bada ere, zenbait ezaugarritan duen antz handiagatik ezin baztertuzkoa da, alde horretatik, mundu germanikoa luzaro landutako *Sprachinsel* kontzeptua eta, horren harira, *Sprachinseltheorie*, *Sprachinselforschung* eta *Sprachinselkunde*¹². Aztergaiaren for-

---

**Badira orain,
lehen ez bezala,
arnasgune
kontzeptuaren
lanketa
teorikoan
zentratu ez arren
hartarako oinarri
edo
erreferentzia-
elementu sendo
direnak [...]
besteak beste,
Language
Maintenance and
Language Shift
errotulupean zein
transmissió
lingüística
familiar
intergeneracional
izenburupean
egindako hainbat
lan jakingarri.**

Badakigu gurea bezalako hiztun-herrien osasuna ez duela ahuldutako hizkuntza ezagutzen (ulertzen, irakurtzen) dutenen kopuruak ematen, ez eta hitz egiten dakitenen kopuruak ere. Eguneroko jardun arruntean beren artean erabat edo nagusiki euskaraz egiten duten hiztunen kopurua da funtsezko elementua.

mulazio zentratean ageri dituen diferentzia nabarmenekin batera¹³ badu *Sprachinseldkunde* edo *Sprachinselforschung* hark gure arnasguneen azterketarako konparazio-gune eta kontzeptu-lanketazko lagungarri sendorik¹⁴. *Sprachinselforschung* hartatik parte bat interesatzen zaigu euskaldunoi, nolana ere, arnasguneen kontzeptu-lanketarako: bere ekarpen soziozentrikoa, ez gehienetako ikuspegi linguozentriko edo glotologikoa duen parte. Ingelesezko *language island* edo *language enclave/exclave*, frantsesezko *enclave linguistique* edo *îlot linguistique*¹⁵ eta gaztelaniazko *enclave lingüístico* edo *isla lingüística*¹⁶ terminoak ere kontuan hartzekoak ditugu *Sprachinsel* direlako jarduterakoan.

Israel-Palestina orain dela 100-120 urte inguru egindako biziberritze- (zehazkiago *revernacularization*)-saio emankorraren ebaluazio-lana, eta Irlandako *Gaeltacht* d(ir)elako(a/e)k sortutako bibliografia zabala (denbora eta leku-mugaz gaur aztertuko ez duguna) bereziki interesgarriak dira, orobat, arnasguneen aztergaia perspektiba akademiko zabalean analizatu ahal izateko.

Horiek guztiak oso dira kontuan hartzekoak. Eta badira, bereziki, Europako hiztun-elkarte txiki-ahulduen (ez bereziki arnasguneen) belaunez belauneko iraupen-iturrien gaiari perspektiba teorikotik heldu nahi izan dioten ekarpen jakingarriak. Hor sartzekoa dugu, bereziki, 1996ko *Euromosaic: The production and reproduction of the minority language groups in the European Union*¹⁷. Perspektiba horretan txertatu behar da Pádraig Ó Riagáin-en 1994ko “Language maintenance and language shift as strategies of social reproduction” delakoa ere¹⁸. Badago ekarpen horietan, eta beste hainbatetan, perspektiba teorikotik aurrera egin nahi duenarentzat zertan saiatu eta nondik probetxu atera. Interes biziko izan arren urrunegi geratzen dira ordea saio horietariko gehienak, gaur eskuartean dugun aztersaio konkreturako. Bideabar helduko diegu beraz gaurkoan, ez aurrez aurre, argibide-iturri garrantzitsu horiei. Aski da jakitea, arnasguneen gaiari zientzia-arauz ekin nahi diona esku-hutsik ez dagoela.

b) Etxeko jardunetik zer dakigu, arnasguneei buruz? Alaitasun- eta itxaropen-aukera handirik gabekoa da erantzuna: ezer gutxi dakigu euskaldunok, bai arnasguneen formulazio teorikoaz eta bai arnasguneei buruzko oinarri enpirikoaz: hori da nire ustez egia. Neure buruaz mintzo banaiteke, urteak daramat gai hori hizkuntza-soziologiaren ikuspegitik aztertzen eta, oso oker ez banabil, lehen argitze-maila batera iritsia-edo naiz zenbait puntutan. Jakite horren haritik badakigu gurea bezalako hiztun-herrien osasuna ez duela ahuldutako hizkuntza

ezagutzen (ulertzen, irakurtzen) dutenen kopuruak ematen, ez eta hitz egiten dakitenen kopuruak ere. Eguneroko jardun arruntean beren artean erabat edo nagusiki *euskaraz egiten duten* hiztunen kopurua¹⁹ da funtsezko elementua. Hiztun aktiboek, ez potentzialek, ematen diote ahuldutako hizkuntzari²⁰ belaunez belauneko iraupen-indarra. Hizkuntza bat ulertzen, irakurtzen edo idazten dakitenen kopurua garrantzizko elementua da beti, baina ez da oinarri nagusia. Aitzitik: Elisabeth Knipf-Komlósi-k (2011: 253) *aktive Sprecher* izendatzen dituen hiztunak, beren harreman-sare ugariak eta eguneroko interakzio-sare horien *locus* nagusia, ditugu batez ere kontuan hartzekoak. Alde horretatik ezinbestekoa da, jakina, arnaseguneei aparteko atentzioa eskaintzea.

Formulazio teorikoez gainera, hemengo datu enpirikoak ere arnaseguneen perspektibatik lantzen saiatu izan da gutako zenbait azken hamarkadotan, osasun-neurketarako gradazio-bide ustez egokiena eskainiz. Iñaki Iurrebaso ez dugu, ikertzaile gazteen artean, ahulena. Duela 25 urte baino jakitunago gara arnaseguneei buruzko datu enpirikoez, datu-lantze hori dela medio, egungo egunean. Hori guztia egia izanik ere, indarrean dago ene ustez hasieran esandakoa. Jakite xumea dugu euskaldunok, funtsaren funtsean, arnaseguneen gaiaz: hasi-masiak eskuratu ditugu, hor nonbait. Galdera zorrotzez hornituago gaude hortik aurrera, erantzun sendo eta baliagarriez baino. Bertako egoerari dagokionean hasi-masi horien jakite-alorretik abiatzen gara, hortaz, gaurkoan.

c) *Norentzat prestatu da gaurko lan hau, eta nola?* Beste era batera esanik, nor dugu lan honen mezu-jasotzaile, norentzat ari gara idazten? Hona erantzuna: era askotako irakurleentzat egin da txostena. Hizkuntza-soziologiaren esparruko aditu teorikoak (tartean unibertsitate alorreko zenbait irakasle eta ikertzaile) eta lanbidezko erabiltzaile informatuak kontuan hartu dira batetik²¹. Gai honen aplikazio praktikoa gogoan duten gizataldeak eta instantziak ez ditugu, bestetik, alboratu nahi izan: ahuldutako hizkuntza²² indarberritu nahi duten euskaltzaleentzako lagungarri gerta litekeen oinarriko prestakuntza-oinarria ere izan nahi luke azalpen honek, horrezaz gainera. *Top-down* jardueraz edota *bottom-up* moldeaz lurralde-antolamenduan eraginik duten erabakimen- zein aplikazio-esparruak ere gogoan izan nahi dira: agintariak, erakunde-ordezkariek eta euskaltzale aktiboak gogoan izan ditugu, beraz, txostenari behin betiko forma emateko orduan²³. Azkenik, zabal-kunde-asmoa ere ez da alboratu nahi izan: euskalgintzaren alorreko kazetari espezializatuak eta hiritar interesatuak ere kontuan izan ditugu hortaz. Urte askotxo daramagu guztiok, 1978-1982 aldiko paradigma

---

**Hiztun aktiboek,
ez potentzialek,
ematen diote
ahuldutako
hizkuntzari²⁰
belaunez
belauneko
iraupen-indarra.
Hizkuntza bat
ulertzen,
irakurtzen edo
idazten
dakitenen
kopurua
garrantzizko
elementua da
beti, baina ez da
oinarri nagusia.**

**Honako zazpi
puntuok ditugu,
funtsaren
funtsean,
berariaz
lantzekoak:**

- 1. Zer da
arnasgunea, oro
har?**
- 2. Zer dira
arnasguneak,
hemen eta orain?**
- 3. Zergatik dira
arnasguneak
hain
garrantzitsu?**
- 4. Zer ari zaigu
arnasguneetan
gertatzen?**

ezagunaren ildotik, arnasguneen kontuari izkintxo eginez; zaharkiturik geratu zaigu paradigma hura, eta, zenbaiti deigarri gerta badakioke ere, kazetaritza espezializatuak bere lekua izan dezake gure ustez paradigma-berritze horretan²⁴. Beraz, eta labur bilduz, era bateko edo besteko irakurle-multzoak izan dira gogoan; guztientzako azalpena da gaurkoa, ez irakurle soilik aditu teorikoei eta espezialista teknikoei zuzendua. Hizkuntza-soziologiaren oinarritzko kontzeptu asko “kaleko hizkera” arruntaz azaldu nahi izan dira, horregatik, teknizismoren bat edo beste itzuri bazaigu ere tartean. Labur bilduz, era bateko eta besteko irakurleak ditugu begiz jotako mezu-jasotzaile. Guztientzako azalpena da gaurkoa, ez aditu askojakinei zuzendua eta ez luze-zabaleko berri-emaileentzako azalpen basikora mugaturiko sintesi hutsa.

d) Zenbateko lekua dugu, azaldu beharrekoa azaltzeko? Artikulu formatua duenez gaurko lanak, azalpen laburrekoa da ezinbestean: kabitzen dena kabitzen da artikulu batean, ez gehiago²⁵. Arnasguneen alorrean landu beharreko puntu nagusien hautapen-sorta eskainiko da, beraz. Sinplifikazio- eta distortsio-arrisku handia du, jakina, denbora-muga estuko hautapen orok. Mesederik ere izan dezake ordea berekin: arnasguneen kontzeptu-eremua eta azterbidea argitzen hasteko lagungarri gerta liteke. Sintesi moduko bat egin nahi izan da horretarako, eta laburtasun hori mesedegarri izan litekeela uste dugu²⁶. Kontuan hartzekoa da, gainera, arnasguneei buruz orain arte idatzi den gehiena baino osatuxeagoa eta, batez ere, barne-loturaz hornituago gerta litekeela gaurko artikulu monografiko hau. Labur jardungo dugu beraz. Labur baina, aldi berean, zenbait galdera nagusiri aurrez aurreko erantzun betea (zenbaitetan errepikapen ozenez azpimarratua) eskainiz. Hau baino informazio gehiago nahi duenak badu nora jo: arnasguneei buruzko zenbait datu praktikoko eta hainbat kontzeptu teoriko sakonxeago lantzeko ikus Zalbide 2016 eta, oro har, aurkezpenaren azkenburuko bibliografia teknikoak. Ikus, horrezaz gainera, Xabier Bengoetxea 2012 eta Iñaki Iurrebaso 2014. Azken-azken orduan, hitzaldia eman ondoan, artikulu interesgarria agertu da *Berrian*: Samara Velte-ren “Oxigenorik ez irlandeararentzat” (*Berria*, 2017-XII-20).

Zer jorratuko dugu, beraz, gaurkoan? Honako zazpi puntuok ditugu, funtsaren funtsean, berariaz lantzekoak: 1. Zer da arnasgunea, oro har? 2. Zer dira arnasguneak, hemen eta orain? 3. Zergatik dira arnasguneak hain garrantzitsu? 4. Zer ari zaigu arnasguneetan gertatzen? 5. Zein dira arnasguneen *erronka nagusiak*? 6. Zer egin liteke, *erronka horiei egoki erantzuteko*?, eta 7. *Gauzak nola egin behar dira*, “hemen eta orain”,

erronka horiei egoki erantzuteko? Zazpi puntu horietaz jardungo dugu beraz, puntuz puntu, ondoko orrialdeotan. Amaieran, zazpi puntu horien haritik, lau iritzi-emaile adituren ekarpen-oharrak eta aurrera begirako gogoeta-saiotxo erantsi zaizkio azalpenari.

I. ZER DA ARNASGUNEA, ORO HAR?

Joshua A. Fishman-ek (1991: 58) bere *Reversing Language Shift* ezagunean “physical breathing space” aipatzen du une batez: “breathing space”²⁷ horren itzulpena da *arnasgunea* (Zalbide, 2001). Lehen hurbilketa moduan, “demographically concentrated space where Xish can be on its own turf, predominant and unharassed”. Hots, eta gureru etorri,

- Euskal kontzentrazio demografiko handia du arnasguneak: euskaraz dakite bertako herritar guztiek edo gehienek eta, bereziki, *eguneroko mintzajardun arruntean herritar guztiak edo gehienak euskaraz ari izaten dira beren artean, arnasgune barruan.*
- Eguneroko mintzajardun arruntak euskararen aldeko nagusitasun-moldaera argia du bertan, eta nagusitasun hori ez da eztabaidatzen: “predominant and unharassed”. Euskaraz egiten da hor, besterik gabe. Gizarte-arau bizia da hori: Donostiako Kontxan bainu-jantzia edo bikini, ez ordea sostena eta kuleroa, janzteza bezain arau zabal²⁸. Arau zabal eta, zergatik ez dakigula baina ondo kontuan dugularik, haustezin. Gauza bera gertatzen da arnasguneetan: bertakoek bertakoekin, hitzez eta ohiko solasgai bizi-pizgarriez, euskaraz jardutea arau nagusi da ingurumen horietan.
- Eguneroko mintzajardun arruntean euskarak ageri duen nagusitasun gotor horri eskerrak, bertako *biztanleen ama-hizkuntza belaunez belaun transmititzen da arnasgunean, mintzaldaketa ohargarririk gabe. Transmisio horri eskerrak, hizkuntzaren mendez mendeko iraupen-katea ez da arnasgunean eten.* Arriskuak arrisku, euskarazko nagusitasun-moldaerari eten zaion artean *belaunez belauneko transmisio katea ez dago galzori bizian.*

Eguneroko mintzajardun arruntak *oinarri ezagunak* ditu, jardun-gune eta harreman-sare nagusiei dagokienez: etxea eta auzoa, kalea eta lagunartea, taberna eta denda, eliza eta herriko plaza, aisialdia eta kirol-gunea, eskola eta (ahal den heinean) lan-esparrua. Horietan euskara nagusi baldin bada, *arnasgune betean* gaude. Aldiz, hortik herrenka hastean *arnasgune bete* izateari uzten zaio, *arnasgune erasan* bihurtuz. Erasate-lan hori areagotu egiten bada nabarmen, horren ondorioz sortzen den moldaera berria *ez da arnasgune.*

---

5. Zein dira arnasguneen erronka nagusiak? 6. Zer egin liteke, erronka horiei egoki erantzuteko?, 7. Gauzak nola egin behar dira, “hemen eta orain”, erronka horiei egoki erantzuteko?

**Bertako
neskamutilek,
gazteek eta
sasoikoek
euskaraz egiten
dute beren artean
nagusiki:
etxekekin,
lagunekin eta
herritarrekin
euskaraz bizi
dira normalean,
hitzezko jardun
arruntari
dagokionez.**

Berriro esango dugu, funtsezko kontua baita hau: demolinguistika aldetik jaun eta jabe da euskara arnasgunean. Euskaraz jakiteaz gainera euskaraz ari izaten dira, eguneroko mintzajardun arruntari dagokionez, jaiotzaz edo geroko etorreraz (ezkontzaz, lanbidez,..) bertan bizi diren herritar guztiak edo gehienak. Hiztun horiek “bere kabian” sentitzen dira arnasgunean: euskarazko jardun arruntari dagokionez esparru geoterritorial “segurua” dute arnasgunea. Euskaldunak euskaldunekin herri-giroan euskaraz bizi diren lekua, euskara “etxeko jaun” sentitzen den eremua. Inork behartu, xaxatu edo eraso gabe bizi dira bertan euskaraz. Arnasgunea ez dute hizkuntzagatiko gatazka-leku; besterentzat ere ez da, normalean, aparteko arazo-iturri soziolinguistikoa. Barruko edo kanpoko inork ez ditu eguneroko jardun arruntean euskaraz egitera behartzen. Hori esijitzen du gizarte-arau zabal den normak, hori da normala. Era berean, eta oro har, kanpokoek ez dituzte xaxatzen edo erasotzen herrian euskaraz bizi direlako. Bertako haurrek, neska-mutilek eta gaztetxoek bere osoan (aski era betean) eskuratzen dute gurasoen hizkuntza²⁹. Darabilten hizkera-modu horren barne-osaera eta beren mintzagaitasun-moldea aldatuz doa hainbatean, baina bertako neska-mutilek, gazteek eta sasoikoek euskaraz egiten dute beren artean nagusiki: etxekekin, lagunekin eta herritarrekin euskaraz bizi dira normalean, hitzezko jardun arruntari dagokionez³⁰.

Aurrera begirako ondorio argiak ditu gertakari horrek, estatistikoki: a) bikote euskalduna egiten dute bertako gazte gehienek eta, horrela, herrian bertan (edo inguruko beste arnasguneren batean) asentatuz euskal familia sortzen dute maiz: hiztun-elkartearen jarraipen-bermea, belaunez belaun eguneratu beharrekoa, da familia-giro euskalduna sortze hori. Herriko lagunarteak eta gizarte-bizitzak (eta, ahal dela, lan-esparruak) zurkaiztu egiten du euskarazko jardun-gune hori. b) Euskararen nagusitasun-moldaera³¹ argi horri eskerrak, arnasgunean ez dago *eus* > *erd* mintzaldaketa³² zabalik. Are gutxiago galera osoa³³. Belaunez belauneko jarraipena inon baino seguruago bermaturik dago hor.

Eguneroko mintzajardun arruntari dagokionez, hortaz, osasun oneko hiztun-elkarteetan normal dena normal da arnasgunean. Ama-hizkuntzaren *belaunez belauneko jarraipena* da osasun oneko hizkuntza bizien iraupen-bide nagusia. Hori da osasun oneko hiztun-elkarte orok ahuldutako hiztun-elkarteen aurrez aurre duen bereizgarri soziolinguistikoa nagusietariko: hainbatentzat nagusia. Ama-hizkuntzaren *belaunez belauneko jarraipena* sendo dago gure arnasguneetan: beste inon baino

sendoago. Funtsezko ezaugarria da hori: perspektiba geoterritorialari dagokionez arnasguneetan bakarrik gertatzen zaigun ezaugarria. Aparteko antolamendurik gabe ikasten dute arnasguneetako haurrek euskaraz egiten. Eskolara joan aurretik euskaldun trebe izan ohi dira: jakitez eta, batez ere, egitez trebe. Jakitez elebakar edo euskal-elebidun; egitez guztiak edo gehienak euskaldun (konparatiboki) garbi. Euskal eskolarik gabe, are erdal eskolaz, belaunez belaun eta menderik mende euskaraz bizi izan dira. Orain ere gutxi fio. Lagungarri ederra dute gaur egun, hori bai, eskola: a) egunaren zati ohargarria (%16 inguru) euskaraz betetzen dute neska-mutilek, maisu-maistrekin eta eskola-lagunekin; b) euskaraz irakurtzen eta idazten ikasten dute, lehen ez bezala; c) herriko euskararen erregistro informal-intimoez gainera hizkuntzaren aldaera jaso-formalaz baliatzen ikasten dute hainbatean; d) erdara (gaztelania eta, partez, ingelesa) ikasten dute orobat (ik. Zalbide 2016). Lehen ez bezala, alde dute orain eskola. Alde eta, gizarte berri honetan, oso beharrezko. Hizkuntzaren geroa ez du ordea, arnasguneetan ere, batez ere eskolak bermatzen³⁴. Mintzajardun arruntaren eguneroko erabilera-espekto zabala³⁵ da, beti eta nonahi, osasun oneko hiztun-elkartetan arau nagusi. Hori da munduko hizkuntza bizi-sendo guztien jarraipen-bide normala, belaunez belaun bere buruari eusten diona eta, eten-urratze larririk ezean, menderik mende irauten duena. Jarraipen-bide horri sendo eusteak lehentasun argia du, ahuldutako hizkuntza bizirik gordetzeko eta, hortik abiatuz, ahuldutako hiztun-elkartea bere osoan indarberritzeko. Gune horiek dira, hainbat adituren ustean (ikus aurrerago S. Altube³⁶ eta J. Fishman), ahuldutako hizkuntza indarberritzeko saio arrakastatsu ororen abiaburu nagusia eta sostengu gotorrena. Ingurumen horiek galtzen badira, askoz zailagoa da handik aurrerako biziberritze-saioa.

Beste zenbait ezaugarri. Arnasgune beteak eta erasanak

Goiko elementuek definitzen dute aski zorrotz arnasguneak zer diren. Ezer gehiago esan al liteke horretaz? Nolakoak dira arnasguneak, hemen eta orain? Honako zertzelada hauek erantsi behar zaizkio, gure ustez, goiko definizio- eta azalpen-saioari.

- a) *Ingurumen geoterritorialak, ez soziofuntzionalak edo virtual hutsak, dira arnasguneak: eguneroko mintzajardun arruntean (erabat edo batez ere) euskaraz bizi diren auzoak, herrixkak, herriak, herriarteak eta, inoiz (gero eta bakanago), eskualde osoak.*
- b) Biztanle-kopuruz txikiak edo oso txikiak dira arnasguneak, eta lurralde-antolamenduaren aldetik aski periferikoak oro har. Hiri-

---

Gune horiek dira, hainbat adituren ustean [...] ahuldutako hizkuntza indarberritzeko saio arrakastatsu ororen abiaburu nagusia eta sostengu gotorrena. Ingurumen horiek galtzen badira, askoz zailagoa da handik aurrerako biziberritze-saioa.

Gipuzkoan daude, egungo egunean, arnasmune gehienak; Bizkai-Nafarroetan ere badira zenbait, dena den. Aldiz hortik kanpora oso herri gutxi dira arnasmune, eta gutxiok ere aski dudamudazko dira.

bururik edota 50.000 biztanletik gorako hiririk ez dago, aspaldian, arnasmuneen sailean. Herribururik bai: Azpeitia da gaur egun, askogatik gainera, herriburuen artean arnasmunerik handiena.

c) Gipuzkoan daude, egungo egunean, arnasmune gehienak; Bizkai-Nafarroetan ere badira zenbait, dena den. Aldiz hortik kanpora oso herri gutxi dira arnasmune, eta gutxiok ere aski dudamudazko dira (Arabian Aramaio?, Iparraldean Baigorri ingurua?).

d) Arnasmuneak “irla” edo “uharte” bihurturik daude egungo egunean: ez dago Bizkaitik Nafarroara hedatzen den arnasmune zabalik, Gipuzkoa erdian harturik. XIX. mendetik aurrera zabalduz joandako, eta egungo egunean ia erabat buruturiko, mintzaldaketa biziaren ondorio da euskal mintza-esparru gotorraren zatikatze hori: jende gehien bizi den hiri(buru)ak, industria-gune handi(en)ak, trenbide-eta karretera-lotune nagusiak eta administrazio-gune operatiboak erdaldundu ziren lehenik ordura arte arnasmune izandako eskualde zabaletan³⁷, eta bazter-fenomeno bihurtuz joan ziren horregatik, perspektiba geoterritorialetik ere, arnasmuneak.

Eguneroko bizimodu arruntean “erabat edo nagusiki” euskaraz egite horrek ez du esan nahi, inondik inora, euskal hiztun-elkartearen espazio geoterritorial osoa (euskal hiztun-herria, horren araberrako Euskal herria) bitan banatzen denik: batetik *arnasmuneak*, bestetik *arnasmune* ez diren auzoak, herriak eta eskualdeak. Formulazio dikotomiko hori baino ondotoz bihurriagoa da azken hamarkadotako mapa soziolinguistikoa. Arnasmune gotorrenetik hasita (ia) erdara hutsezko mintza-esparrura bidean *continuum* luzea dago, eta tarte-bitarte luze horretan bizi gara euskaldun gehienok. Beraz, eta labur bilduz, *continuum* horren punta-mutur batean, ez tarte-bitarte luzean, daude arnasmuneak: punta-muturrik euskaldunenean.

Punta-mutur batean egonik ere, arnasmune guztiak ez dira zeharo uniforme: guztiak berdin-berdinak. Guztiak ez dira, bereziki, “euskal gotorleku huts”. Euskaltasun handieneko ingurumen geoterritorial horretan ere barne-bereizbide argia dago: azpi-*continuum* nabaria. Guztiak ez dira gotortasun-maila bereko. Aldea dago arnasmune batzuetatik beste-etara. Arnasmune hitza ez da, horregatik, zenbaitetan aski: termino ahula da, batez ere, arnasmune batzuetatik beste-etara dagoen (gero eta nabariagoko) aldea gordin markatu behar denean.

Izaera konplexu-aldakor horri definizio operatibo praktikoa eransteke, bitan banatu izan dugu arnasmuneen azpi-*continuum* hori: azalpen dikotomiko harren arabera *arnasmune beteak* ditugu batetik, eta *arnasmune*

erasanak bestetik. Irakur-idazketa kontuan hartuz are azalpen landuagora iristeko, bi azpiataletan banatu litezke arnasmune beteak: ikus ondorengo BZ-5 eta BZ-6a azpiatalak. Hiru azpiataleko sailkapena sortzen da horrela: lehenengo biak (BZ-5 eta BZ-6a) arnasmune beteak dira; hiru-garrenekoak (BZ-6b) arnasmune erasanak.

Bitan edo hirutan banatu ordez lautan edo gehiagotan ere sailkatu litezke arnasmuneak, segun zer barne-aldakortasun mota aztertu nahi den. Oraingoz ez diegu irabazi handirik ikusten sofistikazio handiagoko azterbideei: biko eta hiruko banaketaz analizatuko dugu beraz, gaurkoan, arnasmuneen egungo (eta begien bistako) errealtate aldakor-konplexua.

II. ZER EZ DIRA ARNASGUNE, PARTEZ EDO OSOZ?

I

II.1 Udalerrri euskaldunak ez dira, beti eta nonahi, arnasmune

Gauza biak batera joan litezke, eta maiz samar hala gertatzen da, baina ez dira baliokide huts. Bi gauza dira, formulazio teorikoz zein aplikazio praktikoz, *arnasmuneak* eta *udalerrri euskaldunak*. Bateratsu erabili ohi ditugu maiz, hizkera arruntean eta azalpen landuagoetan, baina bata eta bestea ez dira gauza bera, beti eta nonahi. Ondoko puntuotan daude, gure ustez, bien arteko berezitasun nagusiak.

a) Definizio operatibo berezia dute, hasteko, batak eta besteak. Udalerrri euskaldunak identifikatzeko orduan herritarren mintzagaitsuna hartzen da oinarri: herritar gehienek ba al dakite euskaraz? Gutxieneko langa ezartzen duen portzentaje jakina definitzen da hor, operatiboki, *udalerrri euskaldun bai* ala *udalerrri euskaldun ez* erabakitzeko: demagun % 80ko langa³⁸. Herritar guztiek edo gehienek beren artean euskaraz egiten duten ala ez, aldiz, ez da *udalerrri euskaldunen* definizio operatiboan espresuki kontuan hartzen: bistan da euskaraz jakitea eta euskaraz egitea ez dabilzala arras urruti, herritar gehienek euskaraz jakin behar baitute beren artean euskaraz egiteko. Euskaraz jakiteak ez du, ordea, euskaraz egitea ondorioztatzen: ez ahoz eta ez, bereziki, idatziz. Herritarren eguneroko mintzajardun arruntak erabakitzen du, aldiz, ingurumen geoterritorial bat *arnasmune* den ala ez: etxean eta auzoan, kalean eta lagunartean, bertako gizarte-bizitzan oro har euskaraz egiten al da, erabat edo nagusiki? Baiezkotan, ingurumen hori *arnasmunea* da; bestela ez. “Gehienetan ez dute egiten, konforme, baina jakin badakite” esateak ez du balio. Herritar (gehien-)gehienek egin behar dute euskaraz,

---

Herritarren eguneroko mintzajardun arruntak erabakitzen du, ingurumen geoterritorial bat arnasmune den ala ez: etxean eta auzoan, kalean eta lagunartean, bertako gizarte-bizitzan oro har euskaraz egiten al da, erabat edo nagusiki? Baiezkotan, ingurumen hori arnasmunea da; bestela ez.

***Arnasgune
guztiak udalerrri
(edo auzo zein
eskualde)
euskaldun dira
baina udalerrri
euskaldun
guztiak ez dira,
hemen eta orain,
arnasgune.***

arnasgune izateko: ez ezinbestean nonahi eta noiznahi, ez interakzio guzti-guztietan normahi delarik ere solaskidea³⁹. Bai, ordea, eguneroko mintzajardun arruntaren ohiko leku, situazio eta harreman-sare nagusietan. Batez ere hitzez egin behar dute euskaraz⁴⁰.

b) *Udalerrri euskaldunak* “udalerrri” dira neurritz, berez eta ezinbestean: halaxe definiturik daude. *Arnasguneak* ere “udalerrri” izan litezke neurri-hedaduraz, baina ez dute ezinbestean udalerrri izan beharrik. Hortik gorako neurria ere izan lezakete arnasguneek⁴¹: demagun Urolako erdi- eta behealde gehiena (Azpeiti ingurutik Zumai aldera), edota Leitza-Areso-Berastegi-Eldua(in)-Berrobi herri-sorta. Udalerrri-mailatik beherako neurri-hedadura duen ingurumena ere izan liteke arnasgune, horren adibide seguru eta errazik eskueran ez daukagun arren: Amorebietako Etxano-Duda-Epaltza-Alakao-Arrinda auzoaldea baliagarri ote da ikuspegi hori argitzeko?

c) Gehienetan deskriptiboa bada ere udalerrri euskaldunen ikuspegia, perspektiba zinetikorik ere izaten du hainbatean: euskaraz dakitenean portzentajea gora doan, bere hartan dirauen ala behera datorren analizatzen da maiz, halakoetan. Aldiz, bere ardatza eguneroko jarduera arrunta duenez beste aztergai honetan zentratzen da arnasguneen kontzeptu-lanketa: eguneroko jarduera arrunt hori belaunez belaun sendo transmititzen ari den, ala galduz doan.

Labur bilduz: hizkuntza-gaitasunean zentratutako analisi demolinguitikotik abiatzen da nagusiki udalerrri euskaldunen definizio operatiboa; bertako biztanle guztietatik zenbatek euskaraz dakien, eta portzentaje hori adin-taldez talde nola bilakatzen ari den: hori izaten da bere aztergai nagusia. Hizkuntza-soziologiaren elementu teoriko hauetan oinarritzen da nagusiki, aldiz, “arnasgune” kontzeptua: a) eguneroko mintzajardun arruntan eta, mintzajardun zabal-nagusi horren ondorioz, b) jarduera horren belaunez belauneko jarraipenean. *Udalerrri euskaldunek* bestelako definizio operatiboa dute, eta bestelako aplikazio praktikoa. Horregatik, *arnasgune* guztiak *udalerrri* (edo auzo zein eskualde) *euskaldun* dira baina *udalerrri euskaldun* guztiak ez dira, hemen eta orain, *arnasgune*.

Bi gauza izateak ez du esan nahi arras diferente eta bateraezin direnik. Besterik erakusten digu errealitateak: aurrerago azalduko denez *udalerrri euskaldunak* eta *arnasguneak* ez dabilta, hainbat kasutan, elkarrengandik batera urrutiti. Baina ez dira gauza bera eta, zenbait kasutan, tarte handia dago batetik bestera.

II.2 Arnasguneak ez dira “euskaldun gehienak bizi diren lekua”

Biztanlez txiki dira arnasguneak: gehienak oso txiki. Txikitasun hori dela medio, euskaldun gehienok (hiru laurdenak baino gehiago) ez gara arnasguneetan bizi. Egunean zehar erdaraz baino maizago (edo erdaraz bezain maiz) euskaraz egiten dugun hiztun gehienok ere ez gara, antza, arnasguneetan bizi. Arnasguneak aski elementu sekundario dira, beraz, mintzagaitasunean oinarrituriko hiztun-elkarte osoaren kopuru-perspektiba hutsetik. Hizkuntza indarberritzeko saioa ezin da hortaz, inola ere, arnasguneetara mugatu⁴². Kopuruz sekundario edo periferiko izanik ere, zentral-zentralak dira arnasguneak. Zentraltasun hori ez dago gaitasun linguistikoaren plano demolinguistiko-kuantitatiboan, beste bi puntuotan baizik: a) eguneroko mintzajardun arruntaren euskal nagusitasunean, eta b) hiztun-multzo trinkoen belaunez belauneko transmisio betean.

Kontzentrazio demografiko handiaren eta “betidaniko gizarte-ohitura”-ren eraginez eguneroko mintzajardun arruntean euskara hain bizi egoteak eta mintzajardun horren belaunez belauneko jarraipen-bermeak, ez euskaraz “dakiten” hiztunen kopuru-portzentaje hutsak, ematen die arnasguneei aparteko garrantzia. Euskaraz dakien jende gehiena ez da, urrundik ere, arnasguneetan bizi. Bertan bizi direnek dute ordea, askogatik, euskarazko jarduna bizien, osasuntsuen eta, horrenbestez, gerora transmitigarrien. Ikus, aurreraxeago, S. Altubek eta J. A. Fishman-ek horretaz esandakoa.

II.3 Euskarak presentzia nabarmena⁴³ duen hainbat instantzia (tartean zenbait gotorleku) ez da, definizioz, arnasgune

Ondoko instantzia edo gotorleku hauek ez dira, eta definizioz ezin dira izan, *arnasgune*: a) euskarazko eskola-sarea (nagusiki D eredukoa), euskarazko unibertsitate-atalak eta euskaltegiak; b) euskarazko komunikabideak: *Euskadi Irratia*, *Euskal Telebista*, *Berria*, *Argia* etab.; c) Herri Aginteetako atal elebidunak, Euskara Zerbitzuak etab.; d) euskarazko kultura-kontsumora bideratutako hainbat ekimen: euskal liburu- eta disko-azokak, euskal antzerki-, kantu- eta dantza-taldeak, etab.; e) euskaltzale-elkarteak eta euskararen aldeko ekimenak: *Kilometroak*, *Korrika* etab. Instantzia horiek ez dira *arnasgune*: herriko biztanle guztien multzo nagusia hortik kanpora bizi da urtean zehar, eguneko ordu gehienetan; hiztun horien eguneroko mintzajardun arrunta bideratzen

---

Euskaraz dakien jende gehiena ez da, urrundik ere, arnasguneetan bizi. Bertan bizi direnek dute ordea, askogatik, euskarazko jarduna bizien, osasuntsuen eta, horrenbestez, gerora transmitigarrien.

Eguneroko bizimoduan erdara nagusi [...] den ingurumenetan (normalean kale-giroan) euskal gotorleku izatera iristen da [...] bereziki, EAEko (eta, zein bere neurrian, Nafarroako eta Iparraldeko) eskola-mundua. [...] Baina ez dira arnasmune, eta ezin dira izan.

duten harreman-sare zabal-etengabeak instantzia horietatik kanpora daude nagusiki; hizkuntzaren belaunez belauneko jarraipenaren kate luzea (35-40 urtera artekoa) instantzia horiek baino jardun-gune zabal eta basikoagoetan oinarritzen, hezurmamitzen, elikatzen, osatzen eta garatzen da hiztun-elkarte osasuntsu orotan.

Eguneroko bizimoduan erdara nagusi (zenbaitetan jaun eta jabe) den ingurumenetan (normalean kale-giroan) euskal gotorleku izatera iristen da instantzia horietariko zenbait: horrelakoa da, bereziki, EAEko (eta, zein bere neurrian, Nafarroako eta Iparraldeko) eskola-mundua. Garrantzi ohargarria dute instantzia horiek, dudarik apurrena ez dago horretan, euskara indarberritzeko. Ezin baztertuzkoak dira, bakoitza bere alorrean eta bere heinean, euskal hiztun-talde askori bizirik eusteko eta beren eguneroko harreman-sareak nabarmen indartzeko. Arnasmune gehienetan eta bestelako ingurumen askoren osagai sendo eta balios dira hortaz, sarri, gotorleku horiek; hala dira, bereziki, eskola-esparrua eta beste zenbait ingurumen soziofuntzional. Lagungarri ederrak ditugu hortaz gotorlekuok, banaka zein taldean harturik, ahuldutako hizkuntza indarberritzeko orduan. Baina instantzia guztiok (tartean gotorleku nagusiok) ez dira arnasmune, eta ezin dira izan. Ez dira eguneroko mintzajardun arruntaren iturburu nagusi, oinarri beregain eta iraunkor⁴⁴. Ez dira belaunarte osoa bere baitan duten biziguneak: adin-tarte jakinetako kideak oso gailen dira bertan, eta bestelakoak ahul edo hutsal. Ez dira belaunez belauneko jarraipenaren berme-iturri. Arnasmuneak badira hori guztia, hein ohargarrian⁴⁵; beste instantziok (are gotorleku sendoenok) ez. Instantzia soziofuntzional horiek gotorleku izatera iristen badira ere zenbaitetan, instantziok ez dira eguneroko mintzajardun arruntaren oinarri zabal eta iraunkor; are gutxiago belaunez belauneko jarraipenaren berme-iturri beregain. Instantzia edo gotorleku horiek “arnasmune soziofuntzional” bailiran azaltzea, nahasmendua sortzea da gure ustez. Arnasmuneek hain berea eta hain noraezekoa duten eguneroko mintzajardun arruntaz, hiztun horien kontzentrazio demografikoaz, hartarako oinarri geoterritorialaz, ingurumen horretako barne-sare trinkoez eta, hori guztia dela medio, ama-hizkuntzaren belaunez belaun transmititzeko ahalmen beteaz ahazturik bestelako instantzia soziofuntzional horiei “arnasmune” deitzea kontzeptuaren jatorrizko adiera, orain ere behar-beharrezkoa, desnaturalizatzea da.

III. ZERGATIK DIRA ARNASGUNEAK HAIN GARRANTZITSU, EUSKARA INDARBERRITZEKO?

I

Esana dugu dagoeneko, populazio-espektroari dagokionez herri-herrixka txikiak direla arnagune gehienak, ia guztiak. Demolinguistikazko analisiek argi erakusten dute, era berean, euskaldun gehienok arnaguneetatik kanpora bizi garela egungo egunean⁴⁶. Euskalgintzaren aktibazio-gune gehienak arnaguneetatik kanpora daude orobat: administrazio-atal elebidun nagusiak, euskarazko komunikabideak, argitaletxeak, unibertsitate-erakin eta ikergune gehienak, antzerki- eta musika-talde euskaldunak,.. horiek eta beste hainbat arnaguneetatik kanpora daude oro har. Alde askotatik bazter-fenomenoa dira arnaguneak, ez gizarte-bizitaren berrikuntza-habi. Txikiak, gutxi eta bazter-girokoak izanik, zergatik dira hain garrantzitsu? Euskalgintza sendo-asmozkoak ez ote luke euskaldun gehienon habitat nagusietan, XXI. mendearen euskarri diren hiriburu eta konurbazio gero eta zabalagoetan, zentratu behar? Ez ote da zentzuzkoago gehiengoari kasu egitea, hoberenean ere gainbehera datozen ingurumen geoterritorial txiki-zipriztindu horiek, eta bertako herritarrak, gero(xeago)ko uztea? Ezezkoan gaude. Hona zergatik:

a) Eguneroko euskal mintzamolde “normala”, osasun oneko hiztun-elkarteen mintzajardun arruntaren antzekoena, *hor* (arnaguneetan) dago indar betean. Indar betean edo, zehazkiago esanik, indarririk beteenean: askotan *hor bakarrik*. Euskaraz egiten da *hor*, erabat edo nagusiki, etxean eta kalean, lagunartean eta tabernan, auzoan eta herriko plazan, eskolan eta udaletxean. Euskara da nagusi, hitzez behintzat, gizarte-giro zabalean (jai-ospakizun eta auzolan, elizkizun eta parkeko jolasaldi, kultura-ekimen eta eztabaida politiko, kirol eta bertso-saio). Lanean ere bai partez, inon baino maizago.

b) Arnaguneetan bizi den jendeak bitxitasun-seinalerik edo salbuespen-markarik gabe egiten du euskaraz, bertan eta arnagune horren hainbat ingurutan. Aparteko esfortzu, ordain-sari, autozentsura edo sakrifiziorik gabe egiten du euskaraz, hitzez ari delarik. Zergatik? Inon idatzi gabeko gizarte-arau honegatik: “hemen horrela egiten da”. Ingurumen horietan “horrela egitea” agintzen du bertako gizarte-arauak. Indarrean dirauen artean, lege asko baino erabakigarriago da gizarte-arau edo norma sozial hori. Hizkuntzaren bizi-iraupenerako giltzarri den arau hori arnaguneetan bakarrik daukagu bizirik. Arnaguneetatik kanpora, espazio soziofuntzionalaren esparru jakinetan izan ezik (demagun erdara nagusi den hiriburu,

---

Arnaguneetan bizi den jendeak [...] aparteko esfortzu, ordain-sari, autozentsura edo sakrifiziorik gabe egiten du euskaraz, hitzez ari delarik. Zergatik? Inon idatzi gabeko gizarte-arau honegatik: “hemen horrela egiten da”.

**Euskaldunok
euskaraz bizi
garen espazio
geoterritorialik
izan badela
erakustea
funtsezko
eginbearra da,
euskal hiztun-
elkarteak
etorkizunik
izango badu.
Arnasguneek
azaltzen dute
argien, euskaraz
“normal” bizitzea
zer den.**

hiri eta herrietako D ereduko irakasleen jarduna, eskola esparruan) aski zartaturik, indargabeturik eta maiz galdurik, dago norma sozial hori. Arnasguneetan bizirik dago, erabat edo hein handi batean, eguneroko bizimoduaren espazio nagusietan (etxean, auzoan, familian, lagunartean, plazan eta tabernan, mezetan eta udaletxean⁴⁷, eskolako jolaslekuan eta frontoian, herriko festetan eta ezkontzahiletetan,..) hitzez ari garelarik⁴⁸ “euskaraz egitea” agintzen duen bertako gizarte-araua.

c) Euskal hiztun-elkarte beregaina, eguneroko jardun arrunta euskaraz bideratzen duena, ingurumen horietan bizi-bizirik dagoela erakusten dute arnasguneek. Argi antzematen du hori edonork. Errespetu handia eragiten du euskarazko jardun arruntaren berezko bizitasun horrek, bai euskaltzaleon eta bai euskaltzale ez diren (bertako zein kanpoko) askoren artean⁴⁹. Euskaldunok euskaraz bizi garen espazio geoterritorialik izan badela erakustea funtsezko eginbearra da, euskal hiztun-elkarteak etorkizunik izango badu. Arnasguneek azaltzen dute argien, euskaraz “normal” bizitzea zer den. Hizkuntza-normalkuntzaren bila bagabiltza, arnasgune horietan gaude osasun oneko hiztun-elkarteen eguneroko mintzajardun normaletik hurbilen. Gain-kostu txikienaz eta kritika-bide murriztenaz hor aterata dakioke euskalgintzari, *bide batez* jardunik⁵⁰ batez ere, etekinik hoberena.

d) Euskaldun garbien sorgune oparoa da arnasgunea. Eguneroko bizi-pozak eta beldur-gorrotoak, esperantzak eta atsekabeak, bizi-giro informal-intimoaren gertaerak, pasadizoak eta gora-beherak aparteko graziaz eta hitz-etorri onez azaltzeko gai diren hiztun beteen sorburu eta agergune dira arnasguneak. Funtsezko oinarri izan ohi da hori, hizkuntza formal-landuaren garapen-lanerako ere. Ez da batere harrizkekoa, hortaz, euskal profesional asko (beraiek edo beren gurasoak) arnasguneetatik etortzea. Bizi izatera kalera jaitsi badira ere profesional horietariko gehienak, arnasguneen *background* horretatik datorkie euskal hizkuntzaz airoso, zalu eta dotore baliatzeko doai aparta. Hitz-etorri oneko euskaldun trebe landuen harrobi dira arnasguneak. Altxor preziatua da hori, oso, ahuldutako hiztun-elkarteontzat⁵¹.

e) Eguneroko mintzajardun arruntean, euskara da arnasguneetan nagusi. Bere lekua du hor ere erdarak (eskolan atzera egin du, baina aurrera doa lan-esparruan, turismoan, ikus-entzunezkoen kontsumoan...). Erdara (gero eta nabarmenago) hor egonik ere, euskarazko mintzajardun arrunta da arnasguneetan nagusi: mintzabide bakar, jaun eta jabe edo, gero eta maizago, soil-soilik nagusi.

Kontuz: “soil-soilik nagusi” esatea distraigarri gerta liteke: eguneroko mintzajardun arruntari dagokionez hor bakarrik da euskara, herri edo eskualde mailan, nagusi. *Hor bakarrik.*

f) Haur-gazte-helduen katean, jaiotzatik hasi eta 35-40 urtera arteko ibilbide luze-bihurrian, *eusk > erd* mintzaldaketarik ez da arnasguneetan luze-zabal gertatzen ari. Migrazio bortitzik edo bestelako eten-urratze larririk gertatzen ez den artean, hortaz, belaunez belauneko transmisioa segurtaturik dago arnasguneetan.

Labur bilduz: osasun-egoera onetik beste edozein ingurumen geoterritorial edo populazio-segmentu baino hurbilago daude arnasguneak, plano kolektiboari dagokionez. Osasun bete-betean ez, baina beste inon baino osasuntsuago bai. Horregatik da hain noraezeko, horregatik da hain zentral eta ezin alboratuzko, arnasguneetako nagusitasun-moldaera horri indar betean (ahalik eta indarririk beteenean) eustea. Ahuldutako hiztun-taldea indarberritu liteke, hildakoa ez. Hildakoa biziberritu egin liteke gehienik, ez indarberritu. Hiztunen eguneroko mintzajardun arruntan hilik dagoena biziberritzea askoz lan zailagoa da, ordea, ahulduta dagoena indarberritzea baino.

Ez gara ezer berririk esaten ari. Kanpoko eta etxeko hainbat adituk esandakoa errepikatzen ari gara funtsean. Ikus dezagun, laburzki, aditu horiek (horietariko zenbaitek, gure ustez adierazgarriek) gai honetaz zer esan duten.

Arnasguneen garrantziaz kanpoko eta etxeko zenbait adituk esandakoa

Ondoko galdera hauei erantzuten saiatu izan den aditurik bada, kanpoan zein etxean: 1) ahuldutako hizkuntza indarberritu eta “bere onera” ekarri ahal izateko, zer behar da batez ere? 2) hiztun-elkarte batean hiztun batzuek baizik jarraitzen ez badute beren hizkuntza belaunez belaun transmititzen, nondik komeni da hiztun-elkarte hori berregiten hastea? Goazen atalez atal.

1) *ahuldutako hizkuntza indarberritu eta “bere onera” ekarri ahal izateko, zer behar da batez ere?* Era askotako erantzunak eman izan zaizkio galdera honi⁵²: erantzun horien errepaso arin bat nahi duenak ikus beza, adibidez, Zalbide 2002. Aniztasun horretatik funtsezko planteamenduetara hurbildu nahirik, kanpoko eta etxeko aditu bi aukeratuko ditugu gaurkoan. Ez dira inondik inora bakarrak. Bai, ordea, ahuldutako hizkuntzak indarberritzeko orduan kontuan izan beharreko elementu nagusiez aski argi eta ozen

---

Haur-gazte-helduen katean, jaiotzatik hasi eta 35-40 urtera arteko ibilbide luze-bihurrian, eusk > erd mintzaldaketarik ez da arnasguneetan luze-zabal gertatzen ari.

**Etxean eta
familiar, auzoan
eta kalean, giza
arteko jardunean
eta herri-bizitza
zabalean nagusi
izan behar du
euskarak,
zaharren eta
gazteen artean
nagusi,
eguneroko
mintzajardunari
dagozkionetan.
Gurea bezain
ahuldurik
dauden hiztun-
elkarteen kasuan
jardun- esparru
multzo hori
segurtatzea da
gainerako saioen
euskarri nagusia.**

mintzatu izan direnak eta, oro har, beste aditu askoren bide-erakusle gertatu direnak. Kanpokoen azalpenetan Joshua A. Fishman-en hitzak izango ditugu gogoan, eta etxeoketan Seber Altube hartuko dugu aipagai.

Kanpoen artean honela mintzatu izan da Joshua A. Fishman, behin eta berriz, bere *Reversing Language Shift* edo *HINBE*-saioaren lehenatasun-gunea azaltzerakoan: “the fulcrum⁵³ of the *GIDS* scale is commonly⁵⁴ stage 6” (Fishman, 2001: 467). Bere “Stage 6” hori badakigu zein den: “The intergenerational and demographically concentrated home-family-neighbourhood-community: the basis of mother-tongue transmission” (Fishman, 2001: 467). Hots: etxean eta familiar, auzoan eta kalean, giza arteko jardunean eta herri-bizitza zabalean nagusi izan behar du euskarak, zaharren eta gazteen artean nagusi, eguneroko mintzajardunari dagozkionetan. Gurea bezain ahuldurik dauden hiztun-elkarteen kasuan jardun-esparru multzo hori segurtatzea da gainerako saioen euskarri nagusia.

Gatozen etxeko aditura: euskara indarberritu eta “bere onera” ekarri ahal izateko zer behar da batez ere? Bere aurreko edota bere garaiko hainbat herritarren iritzi-azalpenak landuz, sakonduz eta garatuz⁵⁵ erantzun hau emanik dio galdera horri Seber Altubek, duela laurogeitaka urte: “Para la restauración de un idioma, es necesario que una población compacta y bastante numerosa lo use íntegramente como habla propia e íntima suya. La propagación del lenguaje hablado se opera principalmente por expansión natural mediante el contagio oral (hoy es necesario además que vaya apoyada por medios artificiales o docentes), lo cual requiere indispensablemente la existencia, repetimos, de focos o centros de irradiación de cierto volumen y formación compacta (..) en los que viva el idioma a expandir su vida plena, lozana y arraigada.” (Altube, 1936: 73) (Letrakera etzana gurea. Bere ikusmoldearen sintesi-saiorako ikus Zalbide 2016). Lehendik esana zuen Altubek, goiko pasarte horren atariko, beste hau: “la práctica familiar es (..) el medio eficaz o decisivo para el aprendizaje perfecto de un idioma, aprendizaje que se complementa y se consolida con el uso diario en las calles, plazas y demás lugares de reunión entre gentes de pueblo que hablan el mismo idioma (Altube, 1933: 305).

Bistan da aski elkarren eskutik ibiliak ditugula Altube eta Fishman, puntu honetan⁵⁶. Alde kronologiko argi batekin, halere: J. A. Fishman-ek baino ia 60 urte lehenago azaldu zuen bere ikuspegia S. Altubek (eta are hogeitaka urte lehenago S. Aranak). Egunen batean aurrez aurre heldu beharko zaio gerra aurreko hizkuntza-soziologiaren gai horri⁵⁷, euskalgintzaren argi-ilunak nazioarteko perspektiban egoki kokatu eta zuzen baloratu ahal izateko.

2) *Hiztun-elkarte batean hiztun batzuek baizik jarraitzen ez badute beren hizkuntza belaunez belaun transmititzen, nondik komeni da hiztun-elkarte hori berregiten hastea?*

Eguneroko jardun arruntean beren “betiko mintzoa” alde batera utzi eta erdal hizkuntza nagusira mintzaldatu diren hiztun-talde gero eta ugariagoetatik (eta talde horiek bizi diren ingurumenetatik) ekin behar zaio bereziki indarberritze-saioari, ala eguneroko jardun arruntean euskaraz diharduen (gero eta urriagoko) hiztun-multzo trinkoenetatik? Bistan da “leku guztietatik ekitea” dela irtenbide hobereana, ahal izanez gero, kasuan kasuko indartze-bidea aplikatuz han-hemen. Inork ez du, dakigularik, orotariko bide gihartsu hori gaitzetsi eta gaitzesten. Lehenetasunak lehenetasun dira ordea edozein giza-jardunetan, banaka zein taldean: “Quien mucho abarca poco aprieta” urrezko arau da edonon. Hots, bide bat hartu behar izaten da maiz, guztia egin ezin delako sarri. Guzti-guztia egin ezin denean “guztia ona da” esatea itsu bezain antzu da. Hori horrela dela jakinik, non dago euskalgintzaren lehenetasun-oinarria? Ahuldutako hizkuntzaren alde gauza “guztiak” egin ezin direnean, zer da hobe?

Hona Joshua A. Fishman-ek zer dioen⁵⁸:

“An early *start before inter-generational mother-tongue transmission has ceased* to occur is worth more than tons of sage advice. *It is better and easier to foster informal life when it still exists. It is the hardest thing to create afterwards.* It is very hard to create, to program that which is essentially not programmed or programmable. At best, you can program situations that might facilitate it” (Fishman, 2007 [1996]).

(Beltzeko letrakera etzana gurea).

Labur bilduz: indarberritze-saioen beste hainbat eginbehar ukatu edo gutxietsi gabe, bizirik dagoenari bizirik eustea da, Fishman-en esanean, eginkizunik artezena. “It is better and easier”.

Zer dio honetaz Altubek? Hona bere azalpena:

“Será necesario que cuidemos, con preocupación *primordial, la conservación* (..) *del* fuego sagrado del *euskera en las poblaciones* de alguna importancia *en que aún permanece vivo*, pues constituyen los últimos reductos de defensa, las últimas bases para una posible expansión futura.” (Altube, 1936: 73)

(Beltzeko letrakera etzana gurea).

Hiztun-elkarte batean hiztun batzuek baizik jarraitzen ez badute beren hizkuntza belaunez belaun transmititzen, nondik komeni da hiztun-elkarte hori berregiten hastea?

**Eguneroko
mintzajardun
arruntak
badakigu gure
artean, azken
bizpahiru
mendean, zer
bilakaera izan
duen: euskarazko
jardun arruntak
atzera egin du,
oro har, Euskal
herriko herri-
herrixka,
eskualde eta
hiri(buru)
askotan.
Euskaratik
erdarara
(gaztelaniara edo
frantsesera)
mintzaldatu da
gure artean
biztanle-multzo
handia, kopuruz
nagusia,
Bidasoaren alde
bietan.**

Alde eta ñabardura asko antzeman litezke bien artean, jakina⁵⁹. Aldeak alde eta ñabardurak ñabardura, funtsezko ikuspegi-ardatza oso antzekoa dute ordea biek: eguneroko jardun arruntean euskaraz diharduen hiztun-multzo trinkotik (nahiago bada: trinkoenetatik) abiatzea komeni da. Arnasguneak ditugu askogatik, egungo egunean, Fishman-en “intergenerational and demographically concentrated home-family-neighbourhood-community” jardungune-esparrua sendoen eta bizien duten ingurumen geoterritorialak. Arnasguneetan bakarrik daukagu egungo egunean, erabat edo nagusiki, Altuberren “población compacta (..) (que) lo use íntegramente como habla propia e íntima suya”. Euskara indarberritzeko saioretan lehentasun argikoak dira hortaz, Fishman-en eta Altuberren esanean, arnasguneak.

IV. ZER ARI ZAIGU ARNASGUNEETAN GERTATZEN?

I
Gizartea aldatuz doa, beti eta nonahi. Mintzajardun arruntaren belaunez belauneko jarraipena ere aldakuntza horren altzoan mamitzen da. Etengabeko aldakuntza horren zati handi bat autorregulatzeko gai den gizarteak “bere hartan” jarraitzen du. Aldatuz doa etengabe hura ere baina, halaz guztiz, “lehengoa izaten” jarraitzen du. Aldatuz doa, adibidez, Soriako hizkera. Bertako biztanleek ez dute Cervantes-en garaiok bezala hitz egiten justu-justu. Ordukoek bezala gaztelaniaz egiten dute ordea, orain ere, beti edo ia-ia beti. Han ere aldatuz doa mintzajardunaren gizarte-moldaera, baina aldakuntza horrek ez du eten-urratu sakonik ekarri: graduala eta selektiboa (izan) da, ezer izatekotan, Soriako mintzajardunaren aldakuntza; oraingo soriarrek darabilten hizkeraren barne-osaera aldatuz joan delarik ere honetan eta hartan, jarraipen-oinarria bere indar bizian gorde du: gaztelaniaz egiten zuten orain dela ehun urte, eta gaztelaniaz egiten dute orain. Orain ere, lehen bezala, gaztelania da Soriako kalean eta lurralde osoko herri-herrixketan jaun eta jabe. Mintzajardun arruntaren belaunez belauneko jarraipena osorik gorde dute Sorian, etengabeko gizarte-aldakuntzaren altzoan. Hori ez da Soriako bitxitasuna. Horrela izan ohi dira kontuak, munduan barrena, osasun oneko hiztun-elkarteetan. Nola dira kontuak gurean? Nola dira oro har, eta nola arnasguneetan?

Eguneroko mintzajardun arruntak badakigu gure artean, azken bizpahiru mendean, zer bilakaera izan duen: euskarazko jardun arruntak atzera egin du, oro har, Euskal herriko herri-herrixka, eskualde eta hiri(buru) askotan. Euskaratik erdarara (gaztelaniara edo frantsesera) mintzaldatu da gure artean biztanle-multzo handia, kopuruz nagusia, Bidasoaren

alde bietan. Bere osoan harturik gero eta gutxiago dira (portzentajez eta, maiz, termino absolutuz) esparru geoterritorial ongi mugatuetan eguneroko jardun arruntean euskaraz ari diren hiztunak. Mintzaldaketa horren zer-nolakoaz ere badakigu hainbat gauza, azterketa sendoagoen zain egonik ere. Luze-zabaleko mintzaldaketa horren faktore eragileak (aurrekariak, bide batezko gertakariak, prediktoreak eta abar) ez gara hemen analizatzen hasiko: beste gai bat da hori. Bestelakoak beste baterako utziz, gatozen gaurko gaira: zer bilakaera izan du eguneroko mintzajardun arruntak gure arnasguneetan? Luze-zabaleko mintzaldatze kontua alde batera utzita (hori ez baita egungo arnasguneetan (luze-zabal) gertatu) zer aldakuntza ari dira arnasguneotan gertatzen, eta zer ondorio ari zaizkigu aldakuntza horiek eguneroko mintzajardun arruntean eragiten? Hots, azter ditzagun arnasguneak azken hamarkada hauetako gizarte-berrikuntzaren argitan.

Arnasguneak salbuespen dira, salbuespen baikor, euskarazko mintzajardun arruntak azken bizpahiru mendeotan Euskal herrian izandako bilakaeran. Euskara jaun eta jabe izan da arnasguneetan, menderik mende. Hala jarraitu du kontuak, XX. mendearen erdi aldera arte: Sorian gaztelania bezala, barne-osaera aldatuz baina eguneroko mintzajardun arruntari dagokionez “bere hartan irmo” mantenduz, belaunetik belaun transmititu izan da euskara, eguneroko mintzajardun arruntari dagokionez, arnasgune askotan.

Aldiz XX. mendean, batez ere azken 60 urte inguruan, bere barne-osaeran aldakuntza bortitzak (ordura arte baino nabarmen bortitzagoak) jasotzeaz gainera nabarmen hasi da arnasguneetako mintzajardun arrunta mendez mendeko irmotasun hura indargabetzen, ahultzen eta ilauntzen. Hori da arnasguneen oraingo nobedadea. Sorian lehen bezain irmo dago “betiko hizkuntza”, eguneroko mintzajardun arruntari dagokionez: ez Soriako kalean eta ez probintziako herri-herrixka bakar batean utzi diote soriarrek gaztelaniaz hitz egiteari. Arnasgune batzuetan ere halatsu (izan) dira kontuak baina guztietan ez. Inoiz baino nabarmenago agertu da indargabetze hori azken 20 urtean, artean arnasgune ziren eta orain besterik diren hainbat ingurumen geoterritorialetan. Zertan antzematen da nobedade hori? Konparazio dikotomiko batez ekingo diogu galdera horren erantzun-bilaketari.

Arnasguneak salbuespen dira, salbuespen baikor, euskarazko mintzajardun arruntak azken bizpahiru mendeotan Euskal herrian izandako bilakaeran. Euskara jaun eta jabe izan da arnasguneetan, menderik mende. Hala jarraitu du kontuak, XX. mendearen erdi aldera arte.

1. Herritar guztiak edo gehienak euskaldun garbi dira/ziren, hizkuntza-gaitasunez. Eguneroko mintzajardun arruntean [...] euskara da/ zen jaun eta jabe. [...]

8. Barne-bizitza handiko herriak dira/ziren arnasgune beteak. Eguneko mintza-ordu asko bertan mamiturikoak, solas eta jolas, face to face interaction gatz-piperdunean.

IV.1 Nolakoak izan dira arnasgune gehienak, orain gutxira arte? Arnasgune beteen hainbat ezaugarri

Gaur bizirik dauden arnasgune gehienak arnasgune bete izanik dira luzaro, mende luzez oro har: arnasgune bete edota, artezago esanik, euskal mintza-esparru bizi-gotor-zabalaren parte. Arnasgune erasan bihurtzen ari dira azken hamarkadotan, gutxi-asko. Honako hamar ezaugarriok defini dezakete, eskuartearen dugun xederako, arnasgune beteak zer (izan) den:

1. Herritar guztiak edo gehienak euskaldun garbi dira/ziren, hizkuntza-gaitasunez. Eguneroko mintzajardun arruntean (etxean eta lagunartean, auzoan edo kalean, plazan, dendan, tabernan, kirolean, partez lanean) euskara da/ zen jaun eta jabe.
2. Haurrak etxean hasten dira/ziren euskaraz egiten: euskara da/zen beren ama-hizkuntza. Eskola erdal-iturri izanik ere, auzo-kale-lagunarteak indartu egiten du/zuen neska-mutilek etxetik ekarritako mintzamen-gaitasuna: gazteak euskal-elebakar edo euskal-elebidun dira/ziren.
3. Konpartimentazio soziofuntzional argia dago/zegoen herrian: ahozko jarduna, (ia) beti euskaraz; irakur-idazketak, erdaraz.
4. Transbase demografikoa murrizta da/zen herrian edo eskualdean: bertan jaiotako gehienak bertan edo inguruan bizi izaten dira/ziren; bertako heldu gehienak, berriz, bertan (edo inguruko arnasguneren batean) jaiotak.
5. Ezkontidea edo bizilaguna ere, maiz, euskaldun zaharra da/zen. Bikote berrien etxeetan, horri eskerrak besteak beste, euskara da/zen jaun eta jabe.
6. Lana, maiz, herrian edo eskualdean egiten da/zen arnasgune beteetan: baserrian, lantegian, (orain inoiz hirugarren sektorean). Langiroan euskara presente, nolanahi ere.
7. Garraiobide nagusietatik eta industrialde eta merkataritza-gune aktiboenetatik konparatiboki urrun daude/ zeuden arnasgune beteak. Isolamendu fisikoa dute/zuten, gutxi-asko.
8. Barne-bizitza handiko herriak dira/ziren arnasgune beteak. Eguneko mintza-ordu asko bertan mamiturikoak, solas eta jolas, *face to face interaction* gatz-piperdunean.
9. Herritarren eskubide-obligazioak indarrean daude/ zeuden arnasgune beteetan, nagusiki *Gemeinschaft* moldean Tönnies 1887. Auzo-lana ere bizirik, eta eskubide-obligazio horiek zurkaizturiko herri-giroa sendo.
10. Berariazko euskal kultura aski bizirik dago/zegoen arnasgune

beteetan, eguneroko bizimoduaren hainbat esparrutan: jan-edanean, janzkeran, kirol-jolasetan, fede-sinesmenean, emandako hitzari eusteko ohituran, bertsotarako eta karta-jokorako afizioan,...

IV.2 Nolakoak dira oraingo arnasgune askotxo? Arnasgune erasanen hainbat berritasun

Gaur bizirik dauden arnasgune asko (agian arnasgune gehienak) aski erasanik daude. Arnasgune erasan bihurtu (edo bihurtzen ari) dira azken hamarkadotan. Honako hamar ezaugarriok defini dezakete orain ere, eskuartean dugun xederako, arnasgune erasana zer den:

1. Herritar guztiak edo gehienak euskaldun elebidun dira. Haurrak etxean hasten dira orain erdara ere ikasten (inoiz, erdaraz egiten ikasten): horren ondorioz euskara-erदारak (biak, ez bat) dira hainbat haurren ama-hizkuntza. Eguneroko mintzajardun arruntean (etxean eta parkean, auzoan edo kalean, plazan, dendan, tabernan, kirolean) maizenik euskara da nagusi. Ez, ordea, lehen bezain jaun eta jabe.
2. Auzo-kale-lagunarteak eutsi egiten die orain ere neska-mutilen euskarazko mintzamen-gaitasunari: gazteak, oro har, elebidun aktibo dira; horietariko hainbat, ez ordea guztiak, euskal-elebidun. Euskaldun elebakarrik ez dago halere herrian. Eskola, lehen ez bezala, euskal-iturri da horrezaz guztiaz gainera.
3. Arnasgune barruko konpartimentazio soziofuntzionala ahultzen ari da. Partez euskararen onean (lehen baino nabarmen gehiago irakurtzen da orain euskaraz). Nagusiki bere kaltean, ordea: erdarazko mintzajardun arrunta “etxekotzen” ari da, eta euskarazko nagusitasun-moldaera gotorra gesaltzen. Mintzabide bakar edo nagusi euskara zeneko jardunguneak, harreman-sareak, situazioak, mintzamoldeak eta agerbideak ahulduz doaz. Aldiz, herritarrek nonahi eta nornahirekin “batera zein bestera” egin ohi duten egoerak zabaltzen hasi dira.
4. Transbase demografikoa handituz doa. Kanpokoak herrira datoz eta herrikoak kanpora doaz: herritar batzuek aldi baterako, beste hainbat (batez ere bertan bizi izatera datozenak) bizialdi zabalerako.
5. Ezkontidea edo bizilaguna erdal elebiduna da gero eta maizago. Bikotekide biak ere bai, inoiz, kanpotik etorritakoen kasuan.
6. Automozioa guztion eskura dago. Autobide nagusiak zein garraio-zerbitzuak, eta horien bidez herriburu, hiriburu eta merkatalgune aktiboak, aski hurbil ditugu orain. Isolamendu fisikoa zartatu eta hutsaldu egin da. Gero eta herritik urrunago egiten da lan: arnasgune-esparrutik kanpora, askotan.

Arnasgune barruko konpartimentazio soziofuntzionala ahultzen ari da. Partez euskararen onean (lehen baino nabarmen gehiago irakurtzen da orain euskaraz). Nagusiki bere kaltean, ordea: erdarazko mintzajardun arrunta “etxekotzen” ari da, eta euskarazko nagusitasun-moldaera gotorra gesaltzen.

**Herri-giroa
ahulduz doa,
horren guztiaren
eraginez.
Eguneko hainbat
mintza-ordu
herritik kanpora
mamitzen dira,
edota erdara
nagusi den
konexio-bideen
ildotik (telebista
etab). Bertako
face to face
interaction bizi,
gatz-piperduna
bakantzen eta
inbertsonalizatzen
ari da.**

7. Irrati-telebistak, telefonia berria, internet etab. aparteko iraultza eragiten ari dira hiztunon interkonexio-sarean: harreman-sare birtualak hedatuz eta indartuz doaz. Horien laguntzaz etxean sartu da erdara.

8. Herri-giroa ahulduz doa, horren guztiaren eraginez. Eguneko hainbat mintza-ordu herritik kanpora mamitzen dira, edota erdara nagusi den konexio-bideen ildotik (telebista etab). Bertako *face to face interaction* bizi, gatz-piperduna bakantzen eta inbertsonalizatzen ari da.

9. Herritar izatearen eskubide-obligazioak *Gesellschaft* giroan, ez *Gemeinschaft* moduan, hezurmamitzen dira gero eta maizago. *Vergemeinschaftung* eta *Vergesellschaftung* sailean aldakuntza ohargarriak ageri dira herrian: ekinbide arrazionala (*rationales Gesellschaftshandeln*) zabalduz doa herritar askoren jardunean, eta erantzukizun moralaz gantzuturiko gizalege tradizionala makalduz.

10. Berariazko euskal kultura ahultzen ari da (jan-edanean, jazkeran, jolas-kiroletan,..), bere hainbat elementu bizirik badago ere oraindik.

Ez dago motibo argirik, azken urteotako berrikuntza-multzo horri buelta emango zaiola uste izateko. Errazago gertatuko da, ezer gertatzeotan, azken hamarkadotako globalizazio-prozesuak begien bistako etorkizunean bizirik segitzea eta, agian, are esparru zabalagoak bereganatzea. Horrekin kontatu beharra dago, amets-sehaskan kulunkatu nahi ez badugu.

IV.3 Gizarte-aldakuntzaren batez besteko ondorioa

Berriro heldu behar diogu gizarte-aldakuntzaren gai honi, bai baitago joera gure artean, arnasguneen garrantzia azpimarratzen dugunok batez ere nostalgiaren zurrunbiloak garabiltzala uste izateko. Gauzak ez dira nire ustez horrela. Gizarte-aldakuntza bortitzak gertatu dira azken hamarkadotan, eta horiek guztiek eragin bizia (izan) dute eguneroko mintzajardunaren zer-nolakoan eta belaunez belauneko jarraipenean: bai oro har eta bai, oso bereziki, arnasguneetan. XX. mendeko transformazio demografiko, ekonotekniko, soziokultural, lurralde-antolamenduzko eta soziopolitikoek eragin ohargarria izan dute arnasguneetan: kalean bezain handia eta, agian, han baino bizkorragoa. Eragin bizia sortu dute transformazio horiek arnasguneetako hainbat hiztunen eguneroko mintzajardun arruntean. Ordura arte arnasgune bizi-osasuntsu izandako zenbait eskualdek eta hainbat herri-herrixkak arnasgune izateari utzi dio XX. mendean: batez ere azken 60 urtean gertatu da hori. Horregatik, a) arnasgune izandako ingurumen horien

mintzajardun arruntean euskara ez da nagusi (erdara, edo biak, ditugu gailen) eta b) euskarazko mintzajardun arruntaren belaunez belauneko jarraipen-bermea galdu da. Beste zenbait ingurumen, hain aldakuntza bortitzera lerratu gabe ere, *arnasgune beteen* izaera galtzen ari da: *arnasgune erasan* bihurtu ziren batzuek 1960 inguruan; *arnasgune erasan* bihurtzen ari dira geroztik beste hainbat: batez ere azken hogeitun urtean.

Fenomeno larria da hori euskal hiztun-elkartearen etorkizunerako. Arnasguneotan ari da, gure begien aurrean, euskal mintzajardun arrunta “odol-husten”. Hor ari gara belaunez belauneko jarraipen-partida normala, “noiznahi-nonahikoa”, galtzen. Euskal herriaren periferian eta hiriburuetan nabarmen ahulduz baina, hala ere, mende luzez bere buruari eutsiz gugana iritsi den euskal hiztun-elkarte jator, etnolinguistikoki osasuntsu eta biziena gure begien aurrean gesaltzen, odol-husten eta heriobidean sartzen ari da arnasguneetan. Nola? Erdara aspaldi honetan jaun eta jabe den eskualde osoetan edota hiriarte populatuenetan bezala, hainbat arnasgunetan arau bihurtu da euskara-erdaren norgehiagoka deskonpartimentatua. Euskara-erdaren eguneroko erabilera arrunta soziofuntzionalki deskonpartimentatu ahala, menderik mende nagusi izandako euskal mintzo bizia bere azken partida galtzen ari zaigu hor. Euskarazko nagusitasun-moldaera konpartimentatua (diglosiazkoa, bai, bere aje guztiekin; baina bizi-emailea) desagertzea galera handia da hiztun-elkarte (edota, bere neurrian, arnasgune) ororentzat.

IV.4 Arnasguneen sailkapen hirukoitza: arnasgune mota nagusiak

Gorago esan dugunez, barne-aldakortasun nabarmena ageri da gaur egun han-hemengo arnasguneetan. Guztiak osasuntsu izanik ere sailkapen nagusian (hots, aski osasun onean egonik ere “arnasgune ez diren” herriekin eta eskualdeekin konparatuz), gaurko arnasgune guztiak ez dira, urrundik ere, osasun-maila berekoak. Ikusia dugu, lehendik, gutxienez bitan bana litezkeela egungo arnasguneak: beteak eta erasanak. Zertxobait sakonago ere joka liteke, are bereizbide xumeagoak ikertuz. Hiztun-elkarteen osasun-maila neurtzeko parametro tekniko nagusiak kontuan izanik, orain arteko osasun-neurpide ezagunenak aintzakotzat hartuz eta gure egoera konkretura doitzuz, hiru multzo nagusitan banatu izan ditugu arnasguneak oraindik asko ez dela: sigla bidez **BZ-5**, **BZ-6a** eta **BZ-6b** izendatu izan ditugu hiru multzo horiek (ikus Zalbide 2016: 113-115). Txosten honen eranskin moduan dator sailkapen horren azalpen xehatua. Hona hemen, labur bilduz, hiru arnasgune mota nagusiak:

Arnasgune beteen izaera galtzen ari da: arnasgune erasan bihurtu ziren batzuek 1960 inguruan; arnasgune erasan bihurtzen ari dira geroztik beste hainbat: batez ere azken hogeitun urtean.

**Erronka asko
dituzte
arnasguneek,
XXI. mende
honetan
arnasgune izaten
segitu ahal
izateko. Erronka
asko, eta aski
bihurriak.
[...]
Erronka
demolinguistikoa,
erronka
sozioekonomikoa,
erronka
soziokulturala.**

- **BZ-5: arnasgune bete garatuak.** Beren artean (eta beste hainbat euskaldunekin) euskaraz ari izaten dira arnasguneotako herritar gehien-gehienak, zahar eta gazte, eguneroko jardun arruntean. Irakurri eta (hainbatean) idatzi ere euskaraz egiten dute eguneroko kontuez, batez ere bertako berriez. Euskal literatura (prentsa barne) sarri eta zabal kontsumitzen dute, erdarazkoaz bat.
- **BZ-6a: arnasgune bete hitzezkoak.** Beren artean eta beste hainbat euskaldunekin euskaraz ari izaten dira (BZ-6a)-ko herritar gehien-gehienak, zahar eta gazte, eguneroko jardun arruntean. Irakurri eta (berezi) idatzi, aldiz, erdaraz egiten dute beti edo ia beti.
- **BZ-6b: arnasgune erasanak.** Beren artean eta beste hainbat euskaldunekin euskaraz ari izaten dira (BZ-6b)-ko herritar gehienak, zahar eta gazte, eguneroko jardun arruntean. Txikiagoa izanik ere bada herrian, halere, erabat edo nagusiki erdaraz egiten duen hiztun-multzo ohargarririk. Irakur-idatzizko jardunean ez dago nagusitasun-arrasto zurrunik: euskaraz maiz irakurtzen eta idazten duten herritarren ondoan asko dira erdara hutsezkoak, tarte-bitarteko segmentu zabala ere hor delarik.

XX. mendearen bigarren erdialdera arte (BZ-6a) neurri-mailan egondako hainbat arnasgune (BZ-6b) mailara pasa da geroztik. Beste hainbatek azken hamabost-hogei urtean izan du osasun-galera hori, edota oraintxe ari da aldatzen. Batez ere EAEn eta Nafarroako euskal eremuan ari da indar-galtze hori gertatzen (Iparraldean lehenago hasi ziren azken arnasgune bateak galtzen).

V. ZEIN DIRA ARNASGUNEEN ERRONKA NAGUSIAK?

I

Erronka asko dituzte arnasguneek, XXI. mende honetan arnasgune izaten segitu ahal izateko. Erronka asko, eta aski bihurriak. Arnasgune gehienak neurritz txiki izatea eta banandurik egotea (ez elkarren pegante), jarduera sozioekonomikoz esfera handiagoen gero eta mendeago izatea eta, kultura supraetniko modernoaren etengabeko eraginpean bizi behar izatea, luzaro hain berea izan duten soziokulturazko autorregulazio-ahalmena arras murriztu zaielarik, ez dute mesedeko; bai, aldiz, arazo askoren iturri. Kopuruz ugari eta izaeraz askotakoriko izanik ere, hiru erronka hauek dira gure ustez nagusi.

- **Erronka demolinguistikoa:** kopuruz eta kontzentrazioz bere buruari nola sendo eutsi. Bestela esanik, behar adinako arnasguneen iraupen-oinarri demolinguistikoa nola segurtatu.

- **Erronka sozioekonomikoa:** bideragarritasun sozioekonomikoa bermatu behar zaie arnasguneei eta beren ingurumenari.
- **Erronka soziokulturala:** bizimodu konpartimentatu zaharra joan da, ia erabat, eta bizimodu deskonpartimentatu berria ez da jatortasun etnokulturalaren (eta, horren barruan, hizkuntza ahularen) lagungarri gertatzen ari. Moldaera soziokultural berri bat adostu eta aplikatu behar da herri-giroan. Euskarazko jarduna zurkaizteko lain den konpartimentazio berri bat segurtatu behar da: hori segurtatu gutxienez, eta hortik gora egin ahal den guztian.

Hiru erronka nagusi horiei erantzun behar diete arnasguneek, ez bati edo biri, hurrengo urteotan. Hiru erronka horiek hor egongo dira, gero ere. Ez ikusia egiteak ez du balio: aurrez aurre heldu behar zaie hirurei.

Erronka bakoitzak bere ezaugarri propioak ditu. Berariaz aztertu eta landu behar da hortaz: erronka bati erantzuteko mesedegarri dena, kalte-iturri nabarmen gerta liteke beste batentzat edo beste bientzat. Herriaren arrakasta ekonomikoa, adibidez, erdal immigrazio-iturri eta urbanizazio trumiltsuaren eragile izaten da sarri. Ekonomiaz bideraezin bihurtzeak, bestalde, indargabetze demolinguistiko nabarmena ekarri ohi du sarri berekin.

Hiru erronka horiek beregainak eta bereiziak izanik ere, elkarri loturik daude hertsiki: elkarren mendeko edo interdependente dira, ez independente. Perspektiba global-interkonektatu zabala oso kontuan izan behar da hortaz, erronka nagusiei atalez atal jarduterakoan.

Hiru erronka nagusiok banan-banan zehaztuko dira ondoren, atalez atal landuz eta, inoiz, azpiatalak azalduz.

V.1 Erronka demolinguistikoa: hiztun-kopuruz eta kontzentrazioz bere buruari nola sendo eutsi

Erronka handia da demolinguistikoa, oro har txikiak (hainbatetan oso txikiak) diren arnasgune askorentzat. Haur gutxi jaiotzen bada arnasgunean, erdaldun edo erdal-elebidun asko herrira etortzen bada bizi izatera edota bertako gazte asko kanpora joaten, kopuruz eta kontzentrazioz ahuldu ahala gero eta zailagoa izango da arnasguneak arnasgune izaten segitu ahal izatea. Euskaldun aktibo izaten segitu behar dute arnasguneeko biztanleek (guztiek edo gehien-gehienek), euskarak bertako mintzabide nagusi izaten jarrai dezan. Hiru ertzeko erronka-atal hauei egin behar diete aurre, horretarako:

Hiru erronka nagusi horiei erantzun behar diete arnasguneek, ez bati edo biri, hurrengo urteotan. [...]

Hiru erronka horiek beregainak eta bereiziak izanik ere, elkarri loturik daude hertsiki. Perspektiba global-interkonektatu zabala oso kontuan izan behar da hortaz, erronka nagusiei atalez atal jarduterakoan.

**Arnasguneak
bideragarri izan
behar du
sozioekonomi-
koki, iraungo
badu.
Horretarako, [...] lanpostua behar dute arnasguneko herritarrek herrian bertan edo inguruan. Hor dago koska.**

- *Haurrak sortu behar dira: ahalik eta haur gehien.* Europako jaiotza-tasen sailkapenean atzera gabiltza euskaldunok; arnasguneetakook ere bai. Hor daukagu beraz lehenengo erronka: haurrak behar ditugu, Euskal herrian oro har eta arnasguneetan bereziki. Haurrik gabe, arnasguneek ez dute bizirik; ez euskarazko bizirik eta ez (immigrazio bortitza salbu) erdarazkorik. Azken berrogei urteko joera nagusia iraultzea, hori da arnasguneen lehenengo erronka bizia.
- *Etorbin erdal(-elebi)dun asko ez da etortzea komeni, kolpean.* Immigrazio oldarkor eta bat-batekoa arrisku handia da: kanpotik arnasgunera bizi izatera asko eta bat-batean baldin badatoz, eta beren artean batez ere erdaraz ari badira, euskarazko mintzajardun arruntaren ordura arteko nagusitasunari eustea zaila izango du herriak. Erronka handia da bigarren hau ere: handia eta, itxura osoz, puntu batetik aurrera oso nekez (agian ezin) kontrola litekeena.
- *Gazte-jendeari herrian eutsi, ahal den neurrian.* Bertako gazteak samaldan kanpora badoaz bizi izatera, kopuruz eta belaunez belauneko jarraipen-aukeraz gogor ahulduko da herria. Hori da arnasguneen hirugarren erronka demolinguistikoa: bertan jaiotako (edo umetan bertara etorritako) gehienek bikote euskalduna egin, bertan bizi izaten gelditu eta familia bertan sortzea, bertako herri-giroan errotuz eta belaunez belauneko jarraipen katea osatuz.

V.2 Bideragarritasun sozioekonomikoaren erronka

a) Lana behar da, arnasgunean bertan edo inguru hurbilean

Arnasguneak bideragarri izan behar du sozioekonomikoki, iraungo badu. Horretarako, besteak beste, lanpostua behar dute arnasguneko herritarrek herrian bertan edo inguruan. Hor dago koska: herritarrek lana herrian edo inguruan izatea gero eta zailago bihurtzen ari da. Arrisku bizia du horrek: bertan edo inguruan lanik ez badago beste norabait joango da jendea, gaur ez bada bihar. Beste norabait joango da bizi izatera edota, gutxienez, egunaren ordu gehienak han pasatzera. Era batean zein bestean, beste bizi-ingurumen dinamikoago baten mirabe bihur liteke herritar asko eta arnasguneko herritarrekin ordura arte izandako harreman-sare trinkoak ahuldu egingo dira nabarmen.

Badakigu Espainia gehienez (Gaztela aldean, urrutirago gabe) 1955etik 1975era bitartean ehunka herri nola hustu zen. Zergatik ere bai: bertako biztanle (batez ere lan-adineko gazte) askorentzat bideraezin bihurtu zen herrian edo inguruan lan eginez bertan bizi ahal izatea. Gertakari sozioekonomiko hori ondo ezagutu izan da hemen ere: baserriko gazte

asko jaitzi izan da XX. mendean kalera; lehenik lanera eta gero, sarri asko, han bizi izatera. Gero ere horrela izango dira kontuak: bideragarritasun sozioekonomikorik gabe jai dute arnaguneek.

Herritarrek banaka bezala, herriak berak ere bizi-oinarri ekonomiko naturala behar du bere osoan, guztia diru-laguntza ofizialetara mugatu gabe. Bere buruari eusteko gai den lan-jarduera lokala da, egungo egunean ere, herri-herrixken diru-iturri osasuntsuena. Jarduera ekonomiko eta diru-sarrera lokal horiek gabe, udal-bizitzari herritarren esfortzu hutsez eustea ere gero eta lan zailagoa da.

Labur bilduz: behar adinako (ez gehiegi eta ez gutxiegi) eta xede zuzeneko (ez norabide okerreko) bideragarritasun sozioekonomikorik gabe arriskua dago arnaguneak husteko edo lo-hiri huts bihurtzeko: eguneroko bizimoduaren zati handi bat herritik kanpora egiteko eta, horrenbestez, herri beregain eta “konpleto” zirenak lo-gune (edo aste-bukaerako atsedeen-leku) bihurtzeko.

Oso erronka bizia da hau⁶⁰. Nola lortu, jendeak herrian edo inguruan lana izatea eta, horri eskerrak, orain puntura arte arnagune bete izandakoak gero eta hutsago, gero eta barne-bizitz hutsalduek, ez gelditzea? Nola lortu, orobat, arnagune horiek eskualdeko herriburu nagusiaren langile-iturri eta, maiz, lotarako erretiro-gune ez bilakatzea? Bideragarritasun horrek egokia izan behar du, bai neurritz eta bai norabidez. Lan zaila da oso, baina ezinbestekoa.

b) Babes-laguntza eta erosotasun basikoak behar dira arnagunean

Itxurazko diru-sarreraz gainera oinarritzko zerbitzu publikoak, erosotasun-aukerak eta babes-laguntza sozialak behar dituzte arnaguneetako biztanleek, bertan bizi izaten segitu ahal izateko: zerbitzu publikoei dagokienez funtsezkoak dira lehen mailako eskola (haurtzaindegia barne) eta osasun-atentzio basikoa (astean behingo kontsulta gutxienez; biztanle-kopuruz ahal bada, egunerokoa).

Horrekin batera oinarritzko erosotasunak behar dituzte arnaguneetako biztanleek, bertan bizi izateko: bide eta kale, ezpaloi eta aparkaleku, haur-parke eta kiroldegi, bilgune eta taberna, ahal bada denda eta kutxazain automatiko,...

Babes-laguntza sozialetan ere (adinekoen atentzioan bereziki) badute premia bizirik. Horiek ere kontuan hartu behar dira, jende-kopuruak hartarako bide ematen duen neurrian noski, arnaguneetan.

**Behar adinako
(ez gehiegi eta ez
gutxiegi) eta xede
zuzeneko (ez
norabide
okerreko)
bideragarritasun
sozioekonomikorik
gabe arriskua
dago
arnaguneak
husteko edo
lo-hiri huts
bihurtzeko.**

“Herri-giroa” oso berea izan dute arnasguneek. Aldatuz doa hori ere, ordea.

V.3 Erronka soziokulturala

a) *Gemeinschaft*-elkartasuna eta *Gesellschaft*-gizartea egoki uztartu behar dituzte arnasguneek

Eguneroko mintzajardun arruntaren bizi-iraupenerako hain bizia eta babesgarria izan duten herri-giroa galdu gabe egin behar dute sendoa uztartze-lan hori. Uste baino lan nekezagoa da hori ere. Zergatik hain nekeza den azaltzeko, abia gaitezen perspektiba teoriko zabaletik, Ferdinand Tönnies-ek eta Max Weber-ek goldaturiko ildotik. Tradiziozko norma-araudia (kristandadea eta gizalegea) izan da, sarri, *Gemeinschaft*-elkartasunaren oinarri nagusi. Hainbat eskubide eta eginbehar argi izan ditu bide-erakusle: tartean, auzo-lana. Ongi-izate kolektiboa eta erkideekiko lotura, “a universal sense of solidarity” deitu izan dena, estimu handitan izan dira normalean elkartasun-giro horretan. Aurrez aurreko harreman-bide xumeak, emozio eta sentiera espontaneoek oraturiko tratuak, leku zabala izan du *Gemeinschaft*-elkartasun horretan.

Burokrazia administratibo eta industria-antolamendu zabaleko gizarte moderno gehien ezaugarri da, aldiz, *Gesellschaft*-gizartea, helburu jakinera iristeko bide egokiena hotz-hotz hautatzen saiatzen den jokamolde arrazionala. Pisu handia du hor interes pertsonalak: familiaren, lagunartearen eta herritarren ongi-izate kolektiboari arrazoibidezko efizientzia (edo beste zenbait kontsiderazio ekonomiko edo politiko zabal) gailentzen zaio, sarri, *Gesellschaft*-gizartean.

Gemeinschaft moduko elkartasun-giroa, “herri-giroa”, oso berea izan dute arnasguneek. Aldatuz doa hori ere, ordea. *Gemeinschaft*-elkartasuna, behinolako *communal society* delakoa, ahultzen ari da eta, ordainetan, zabalduz doa *Gesellschaft*-gizartea, *associational society* delakoa.

Aldakuntzak aldakuntza eta neurriak neurri, *Gemeinschaft*-elkartasuna eta *Gesellschaft*-gizartea bizirik ditugu arnasguneetan. Bigarrena (Tönnies-en eta Weber-en *Kiirville*-n oinarrituriko *Gesellschaft*-gizartea) nabarmen zabaldu Tönnies-en eta Weber-en bada ere azken hamarkadotan, ez du lehenengo (*Wesenwille*-n oinarrituriko *Gemeinschaft*-elkartasuna) erabat baztertu. Badago arriskua, ordea, *Gesellschaft*-gizartea arras nagusitzeko. Erronka handia da hori ere arnasguneentzat, *Gemeinschaft*-elkartasunean baitute beren jatortasun-oinarria.

b) Euskarazko bizi-giro arruntari bizirik eusteko beregaintasun-erronka

Emozioz kargaturiko *Gemeinschaft-elkartasuna*, ohiko herri-giroa, ez du *Gesellschaft-gizartearen* balio-sistema arrazionalak bakarrik ahultzen. Arnasgunetik kanpora osatzen eta mamitzen den estilo soziokultural supraetniko oso bat da, horrekin batera, arnasguneen orain gutxira arteko herri-giroa nabarmen ahultzen, inoiz indargabetzen, duena. *Bizimodu Berri* horren ildotik gero eta espazio meharragoa gelditzen da arnasguneeko herritarrek beren artean euskaraz jarduteko. Izan ere, gero eta maizago lana herritik kanpora egiten bada, erosketak eskualdeko merkatalgune handietan, edota zuzenean hiriburuan, egiten badira, goimailako ikasketak eta hainbat ikastaro (gida-baimena, informatika, ingelesa...) hiriburuan edo herriburuan izaten badira, aisialdia (kirol eta dantza, gimnasia eta *wellness*,...), herritik kanpora osatu ohi bada nagusiki, medikutara edo bestelako osasun kontuetara herriburura edo hiriburura joan behar izaten bada normalean, oporrak eta jai-zubiak herritik kanpora pasatzen badira, eta interakzio horietan erdara baldin bada oro har nagusi, askotan jaun eta jabe,... jarduera-multzo zabal horrek ahuldu eta murriztu egiten du herri-giroa. Familia-esparru hutsetik kanpora gero eta espazio mugatuagoa gelditzen da arnasguneetan libre, herritarrek beren artean jarduteko, egunean eguneko bizi-poza eta atsekabe-samina elkarri adierazteko, lagunarteko bizi-giro beroa suspertzeko eta sormen-gogoari hegoak zabaltzeko. Hots: herritar izateko, sentitzeko eta eragiteko. Herriko bizi-giro arrunta kolokan dago, gero eta sarriago, interakzio-esparru beregain horren faltaz edo ahulaz. Hori gabe zail da euskarazko bizi-giro arruntari indar betean eustea. Euskarazko jarduna, familia-esparrutik harantzkoa, nabarmen murrizten du lagunarteko eta herri-giroko interakzio falta horrek. Zabaltzen ari garen bizimodu berria aski eszenario inhospitua bihurtzen ari da lekuan lekuko jatortasun etnokulturalari, modernotasunaz batera, bere lekua eskaintzeko.

Moderno-supraetnikoa eta jator-bertakoa berekin izango dituen legami soziokultural hori gabe, berriz, zertarako euskaraz jardun? Erdaraz lasai asko esaten, egiten eta sentitzen ditugun gauza berberak euskaraz adierazteko? Mamirik gabeko azal huts izateko? Euskarazko bizi-giro arruntari bizirik eusteko orduan erronka handia dugu, bistan denez, beregaintasun soziokulturalaren auzia.

c) Euskara-erdaren erabilera konpartimentatzea

Aurreko faktore guztien eraginez, arnasguneetako hiztun (gazte) askoren osaera linguistikoa aldatuz doa: (*euskaldun elebakar* >) *euskal elebidun* >

Familia-esparru hutsetik kanpora gero eta espazio mugatuagoa gelditzen da arnasguneetan libre, herritarrek beren artean jarduteko, egunean eguneko bizi-poza eta atsekabe-samina elkarri azaltzeko, lagunarteko bizi-giro beroa suspertzeko eta sormengogoari hegoak zabaltzeko. Hots: herritar izateko, sentitzeko eta eragiteko.

Hiztun-taldeari begira (ez norbanako jakinen artean) hiru irteera ditugu teorian posible, etorkizun ez hain urrunean: A (euskara hutsezko bizimodua, hitzez eta idatziz), B (euskara-erdaren konpartimentazio soziofuntzional berria) eta C (erdara hutsezko bizimodua).

erdal elebidun. Eguneroko bizimodu arruntaren legami eta oinarri diren interakzio informal-intimoetan, hiztun horiek eroso(ago) sentitzen hasi dira erdaraz eta, arnasgunean bertan, mintzajardun arrunta (berena eta ingurukoena) erdal bidera makurtzen hasi dira. Inon idatzi gabeko (baina, inork eztabaidatzen ez zuenez, gizarte-bizitzaren euskarri gotor zen) “hemen euskaraz egiten da” norma soziala ahulduz doa. “Halakotan erdaraz egiten-irakurtzen-idazten da, baina gainerako guztian euskaraz egiten dugu” zioen arau unibertsala, konpartimentazio soziofuntzional argia zekarrena, apurtuz doa begien bistan.

Hiztun-taldeari begira (ez norbanako jakinen artean) hiru irteera ditugu teorian posible, etorkizun ez hain urrunean: A (euskara hutsezko bizimodua, hitzez eta idatziz), B (euskara-erdaren konpartimentazio soziofuntzional berria) eta C (erdara hutsezko bizimodua).

Euskara hutsezko A bizibiderik ez dago arnasguneetan. Are nekezago izango da halakorik gero, gizarte-urak beren bidetik badoaz: a) erdararen nagusitasun-moldaera hain zabala eta hain sakona izanik gure artean, eta inork “bere arnasgunean ixkutaturik” bizi nahi ez duenez, erdararik gabe ezin da bizi: erdaldunekin erdaraz egin behar; b) euskaraz jardun litekeenean ere, beti-beti ez da nahi izaten: euskaraz bezainbat (edo sarriago) erdaraz ikusten du hainbat euskaldunek telebista; egunkaria erdaraz irakurtzen du askok; erdaraz (tartean ingelesez) ari dira sarri, gazteak, internet-en. Erdal munduarekin erdaraz interaktuatzeko da arnasgunean ere, bertatik irten gabe, gero eta maizago. Praktikan B eta C aukerak bakarrik daude, hortaz. Euskarak iraungo badu, C-k ez du balio. Bide posible bakarra B da.

Nola antolatu, ordea, B deitu diogun elkarbizitza hori? Euskarari “bere lekua” aitortuz. Konpartimentazio hori gabe, euskara-erdaren boteredesoreka izugarriak hartaraturik C egoerara goaz, nahi eta ez, bizpahiru belaunalditan. Hizkuntza-soziologiaren oinarri-oinarrizko teoriak hala dio; funtsezko teoria ez da, honetan ere, inolako txantxa. Arnasguneetan inon baino egingarriago izanik ere bizibide hori (hala egin izan dute luzaroz), euskararen espazioa zurkaiztu eta konpartimentazio-formula iraunkorrez segurtatzea erronka handia da.

Konpartimentazio soziofuntzional hori asmatu eta berregin beharra dago, goitik behera: formula zaharra galtzen ari da eta berria ez da bere lekuaz jabetu. Lan zaila da hori: a) jakite aldetik zaila (asmatu egin behar da, “hemen eta orain” egiten); b) emozionalki beldurgarria: gogorik ez da ikusten euskaltzale gehienek artean, are buru-langile

konprometituenen sailean, aukera gisa planteatu ere egiteko. Erronka handia da beraz, motibo biengatik, euskara-erdaren konpartimentazio soziofuntzional hori. Ez dago, ordea, beste biderik.

VI. ZER EGIN BEHAR DA “HEMEN ETA ORAIN”, ERRONKA HORIEI EGOKI ERANTZUTEKO?

Erronka handiei aurre egin behar die, ikusi berri dugunez, arnaseguneak zaindu, indartu eta indarberritzeko asmoa duen ekimen orok. Lan zabala da indarberritze-saio hori neurritz, eta oso delikatua izaeraz. Deklarazio pertsonal eta kolektibo handia eskatzen du, iraupen-ahalmen finkoa, sorkuntza-gogo sendoa eta, aurreko guztia aski ez bailitzan, sofistikazio teoriko ohargarria. Lan zaila da hori, hortaz, baina ezinbestekoa eta, aditu askoren ustez, lehenetsun bizikoa.

Zer egin behar da, konkretuki, goiko hiru erronka horiei artez erantzuteko? Euskarazko jardun arruntari bizirik eutsi behar zaio, kosta ala kosta, 35-40 urte dirauen belaunez belauneko perspektiban; bizirik eutsi behar zaio ahalik eta arnasegune gehienetan; bizirik, bereziki, euskara eguneroko jardun arruntan nagusi den ingurumen geoterritorial zabal-populatu-tenetan⁶¹. Belaunez belaun bizirik euste horretan dago hiztun-elkarte (edota, hainbatera iritsi ezin denean, hiztun-talde) guztien osasun-mailaren *Rubicon* nagusia. Hortik gora lortzen dena ondo dago, hortik behera gelditzen dena, aldiz, gaizki edo eskas⁶².

Belaunez belauneko transmisioa (35-40 urteko prozedura luze-bihurria, ez haurren lehen hizkuntza soil-soilik) segurtaturik izan behar du, bestetik, osasuntsu egon nahi duen hiztun-elkarte edo hiztun-talde orok. Eguneroko jardun arruntari bizirik eusteko orduan “algodoiaren proba”-tzat har liteke belaunez belauneko transmisioa. Horregatik da hain zentrala eta ezinbestekoa.

Zer egin liteke eta zer egin behar da praktikan? *Trial and error* formulari eutsiz eta iturri teoriko sendoenetatik zein ebidentzia enpiriko ugarietatik ikas litekeen guztia aintzakotzat hartuz, hiru ardatz hauek landu behar dira nagusiki:

- a) *Estabilizazio eta iraupen-oinarri demografikoa;*
- b) *Bideragarritasun sozioekonomikoa;*
- c) *Konpartimentazio soziolinguistikoa eta moldaera soziokultural berri bat.*

Hiru ardatz horiek ez dira independenteak, elkarrekin inolako loturarik gabeak. Bideragarritasun sozioekonomikoak berekin dakar, maiz-aski,

---

**Zer egin liteke
eta zer egin
behar da
praktikan?
a) Estabilizazio
eta iraupen-
oinarri
demografikoa;
b) Bideragarri-
tasun
sozioekono-
mikoa;
c) Konpartimen-
tazio
soziolinguistikoa
eta moldaera
soziokultural
berri bat.**

**Bikote gazteak
herrian
asentatzeko eta,
horien bidez,
jaiotza-kopurua
ugaritzen
laguntzeko
neurriak asmatu,
babestu eta, ahal
den neurrian,
aplikatu behar
dira
arnasguneetan.**

estabilizazio (edota, are, hazkunde) demografikoa. Euskararen galgarri gertatu diren giza arteko moldaera soziolinguistiko eta soziokultural asko ere aldakuntza sozioekonomiko jakinen eskutik etorri izan dira sarri. Analisi-lanerako posible da ordea, mesedegarri ere bai gure ustez, hiru ardatz nagusiok banan-banan aztertzea. Ikus ditzagun beraz hirurak, hurrenez hurren.

VI.1 Estabilizazio eta iraupen-oinarri demografikoa segurtatzen saiatzea

Bikote gazteak herrian asentatzeko eta, horien bidez, jaiotza-kopurua ugaritzen laguntzeko neurriak asmatu, babestu eta, ahal den neurrian, aplikatu behar dira arnasguneetan. Inork esan dezake, jakina, ur handitan sartzen garela hori planteatzean: askatasun pertsonalaren esparru sakratuan, demokrazia-bidea arriskuan jarritz. Gauzak ez dira, gure ustez, horrela: Europa demokratiko gehienez ez da batere gauza berria, 1964 ondoko jaiotza-faltari aginte-esparrutik era proaktiboan aurre egin izana. Etorkizuneko inbertsioetat hartu izan da ekimen hori. Gurean ere, hizkuntza-plusa erantsiz egitasmoari, ez luke ezinezkoa izan behar. Herri Aginteen politika demografikoaren egitekoa da hori, aurrez aurreko neurriei politika dagokienez. Bide batezkoez, berriz, ikus aurrerago.

Zer egin dezakete aginte-organoak, berta-bertakoek eta goragokoek, arnasguneen estabilizazio eta iraupen-oinarri demografikoa segurtatzen saiatzeko? Arnasguneetako herritar gazteak (ahal den gehienak) bizi izaten herrian bertan (edo beste arnasgunereren batean) gera daitezen saiatu behar da, eta kanpotik datozenak (ahal den guztian) euskaldun aktibo izan daitezen lortu. Beti ez da hala izango: bikote-sorrerak, bikote-finkapenak eta handik aurrerako bikote-bizitzak kiribil ugari izan ohi ditu, munduan eta gure artean. Bikotea egiteko orduan era askotako faktoreak suertatu ohi dira. Bikote-gaiaren osaera linguistikoa ez da, askotan, faktore horien *ranking*-ean aurre-aurrean ibiltzen. Neska edo mutil katxarro baten aurrean edonori ez zaio okurritzen “EGA ba ote du” galdezka hastea. Nortasun-izaeraz, pentsaeraz edo estatus sozioekonomikoaz erakargarri gertatzen zaigun bikote-gaia hautakizun posible izango da maiz, erdaldun huts edo erdal-elebidun izanik ere. Erdaldunak edo erdal-elebidunak etorri egingo dira beraz, honegatik ez bada hargatik, herrian bizi izatera: geuk ekarriko ditugu, guztia ez delako euskaltzale izatea. Horrekin ere kontaktu egin behar da. Guztia ez dago plangileen eta programatzaileen esku: arnasguneeko gazteen beraien perspektiban ere ez.

Gauza bat da ordea itinerario biografiko jakinen nondik norakoa, eta beste bat ibilbide demoestatistiko nagusia. Goian azaldutako faktoreok hor egonik ere, posible da joera nagusia honantz edo harantz makur dadin laguntzea. Biziki saiatu behar da arnaseguneetan, alde horretatik, erdal-erlebidunak edo erdal-dun hutsak ez daitezen herrira samaldan etorri eta bertako gazte asko bizi izatera kanpora joan ez dadin. Ordura arte nagusi izan den euskarazko mintzajardun arrunta apurtu egin dezake etorkin erdal-dunen bat-bateko inpaktu masibo horrek, eta bertako gazteen emigrazioak gogor eraso dezake arnasegunearen etorkizun demografikoa. Migrazio-fluxuen soziolinguistikazko autorregulazio-ahalmenaren zati bat bederen herritarren beraien esku izatea eskatzen du zaintze-lan honek. Berrito diogu: debeku- eta ezarpen-arau zorrotzik ez dago (eta ez da komeni) estabilizazio eta iraupen-oinarri demografikoaren alorrean. Bai ordea, atentzioz zaindu eta gogotsu landu beharreko hainbat ekimen. Zer ekimen, konkretuki?

Etxegintza eta lurralde-antolamendua, arrisku-iturritik bizi-bermera eraman

Demografia-fluxu handien eragile edo laguntzaile diren etxegintza eta lurralde-antolamendua oso kontuan izan behar dira horretarako. Goiko hiru neurriei egoki erantzungo dien etxegintza bultzatu eta babestu behar da, ahal dela. Zenbat etxe eraiki, non, zer tipo eta zer prezioetako, aurrez argitzea komeni da ahal delarik. Zentzuzko etxegintza funtsezkoa da, bai bertako bikote berrientzat eta bai herriaren bideragarritasun sozioekonomikorako. Udalaren eta hortik gorako Herri Aginteen zeregina funtsezkoa da horretan.

Lurralde-antolamendua ere goiko hiru neurriak aintzakotzat hartuz diseinatu eta jestionatu behar da, ahal den heinean. Arnaseguneen estabilizazio eta iraupen-oinarri demografikoa ezin izan liteke lurralde-antolamenduaren ardatz nagusi, are gutxiago bakar. Hori ere kontuan hartu behar da, ordea, arnaseguneek bizirik iraungo badute. Puntamutur bien artean jardun-esparru zabala dago, eta esparru horretan bere lekua izan behar du arnaseguneen estabilizazio eta iraupen-oinarri demografikoa segurtatzera datorren lurralde-antolamenduak.

Ahal delarik belaunaldi bateko edo biko perspektiban jardun behar da herriko etxegintzan eta eskualdeko lurralde-antolamenduan. Perspektiba ertain-luzean, ez unean uneko eskaera, interes edo probetxu-kalkulu hutsez. Hor jokatzen da sarri etorkizuneko konfigurazio demografikoa: bai zenbatekoa eta bai, bereziki, nolakoa. Zenbat erabaki urbanistiko-

---

Etxegintza eta lurralde-antolamendua, arrisku-iturritik bizi-bermera eraman. Demografia-fluxu handien eragile edo laguntzaile diren etxegintza eta lurralde-antolamendua oso kontuan izan behar dira horretarako.

**Esana dugu
arnasguneari
(eta bere
ingurumenari)
bideragarritasun
sozioekonomikoa
bermatu behar
zaiola: lanbidea
bertan edo
inguruan izan
behar dutela
herritar
gehienek.
Lanean, gainera,
ahal bada
euskaraz jardun
ahal izatea
komeni dela.**

territorialek eragin bizia izan ohi du herriko edo eskualdeko belaunaldi berriaren osaera linguistikoan. Udalak eta hortik gorako Herri Aginteek ez lukete eginbehar hori alde batera utzi behar, euskararen geroak kezkatzen baditu.

Ez da ordea itsutzea komeni: erabakitzeko ahalmen guztia ez dago udaletxearen eta hortik gorako Herri Aginteen esku. Ahalmen gehiena ere ez, askotan. Norbanakoaren askatasun-markoa, nahia eta deliberoa hor daude eta hori ere ezin da ahaztu. Saldu nahi duen etxea garestiago erosteko prest dagoen kanpotar erdaldun bati lasai asko salduko dio Pellok edo Luisak, merkeago erosi nahi luketen herritarren gogoia alde batera utzirik. *Money is money*. Mikrokosmo txiki baina anizkoitza gara gizakiok, eta bihurri-aniztasun horrek uztardura bitxiak eragiten ditu gure gogo-nahi-erabakietan: diru-etekina ez da faktorerik ahulena izaten, horrelako uztarduretan. Kaleidoskopiozko magma horretan bizi gara guztiok, eta biziko.

Labur bilduz: etxegintza eta lurralde-antolamendua ezin eraman litezke aurrera, orain arte bezala, faktore demolinguistikoa aintzakotzat hartu gabe: arnasguneen estabilizazio eta iraupen-oinarri demografikoa kontuan izan behar dute demografia-fluxuen eragile handi diren etxegintzak eta lurralde-antolamenduak. Aski lan zaila da hori, ordea, norbanakoon eta korporazio enpresarialen interesak ere tartean sartzen baitira sarri. Zaila da, eta zentzuz jestionatzekoa: baina beharrezkoa. Alferrik dira bestela D ereduko eskola eta kultura-astea, euskarazko norma subsidiarioak, liburutegiko euskal-atala, urtean behingo (edo bizpahiru alditako) bertso-saioa eta kantaldia, euskaltegia eta *Berriarako* udal-suskripzioa. Eguneroko mintzajardun arruntan, ez lagungarri soil horietan dago euskal bizi-taupada sendoaren ardatza eta muina, gatza eta piperra, bizia eta jarraipena. Jardun hori kraskatzera, apurtzera edo galtzera datozen etxegintza eta lurralde-antolamendua kaltegarri dira arnasguneek bizirik irauteko; are kaltegarriago, arnasguneak neurritz eta hedaduraz garatzeko.

VI.2 Arnasguneari bideragarritasun sozioekonomikoa bermatzea

Esana dugu arnasguneari (eta bere ingurumenari) *bideragarritasun sozioekonomikoa* bermatu behar zaiola: lanbidea bertan edo inguruan izan behar dutela herritar gehienek. Lanean, gainera, ahal bada euskaraz jardun ahal izatea komeni dela. Non eragin behar da, eta nola, xede hori lortzeko edota xede horretara hurbiltzeko?

Arnasgune askotako lan-jarduera posibleen artean dago, orain ere, Lehen Sektorea: nekazaritza (biologikoa barne), abelazkuntza eta artzantza. Arrantzatik bizi den (edo bizi litekeen) arnasgune gutxi dago, baina kontuan izatekoa da orobat. Arreta berezia merezi du Lehen Sektoreko zenbait ekoizpenek: gaztak eta mamiak, ahatekiak, sagardo-txakolinek, piperrak, kontserbek,.. Ez gara gauza xaharkituez ari, etorkizun-printza bere baitan duten jardunbide berri-berrituz baizik.

Bigarren sektorea ere oso kontuan izan behar dute arnasguneek: irteerarik sendoena hor dago maiz, Bizkai-Gipuzkoetako arnasgune askotan (eta, partez, Nafarroakoetan). Egin litekeen aurrerapauso handiena, ahal izanez gero, hau da: arnasguneetako jendeak (bere artean eta berentzako lanpostu gisa) enpresa berriak sortzea edo zaharrak birmoldatzea. Ahal dela “beren neurriko” enpresak, ez lur-faltagatik edo antzeko beste motibo batengatik bertara etorri nahi duten enpresak, langile-kopuruz eta transakzio-moldez arnasguneaz, eskualdeaz eta euskal hiztun-elkartez gaindikoak.

Aurrez aurreko zerbitzu-sektoreak leku meharra du arnasgune gehienetan: taberna eta sagardotegi, eskola eta denda, Udal eta nekazalturismo⁶³. Zenbait arnasgunetan (Azpeitia eta Zumaia ditugu bereziki gogoan) hori baino planteamendu zabal eta ausartagoak egin litezke. Patxi Saenz-en perspektiba ez genuke, bere muga-baldintza guztiekin ere, kasu horietan begien bistatik galdu behar. Hirugarren Sektorean ere ganoraz eta probetxuz eragin liteke, bidea aurkitzen bada. Bada gainera, gero eta erosoago, herritik beretik irten gabe irismen zabalagoko Hirugarren Sektorean jarduteko modurik. Lan-moldaera berriak, tele-lana barne, eskaintzen dituen zerbitzu-prestaerazko formulak oso kontuan izan behar dira horretarako.

Nork norekin zertan jardun, zer neurritan eta nori begira? Hor dago gakoa, hizkuntza faktorea aintzakotzat hartzekotan. Hor eta, jakina, herri-agintean, lan-munduko eragilean, finantza-enpresen eta iritzi-sorguneen babes konkretuan, ulermen zintzoan eta inplikazio proaktiboan. Mundu oso bat dago hor deskubritzeko, lantzeko eta garatzeko. Aski esparru moderno eta erakargarria: euskaltzale bat baino gehiago harritzeko modukoa. Esanak esan arnasguneak “lau baxerritar ezjakinen putzu-zulo galdu” direla uste dutenek ez dakite jainko txikiaren berri.

Ia landu gabe uzten dugu, gaurkoan, erosotasun-kontuen alorra. Ez garrantzirik ez duelako, beste motibo honegatik baizik: eginbehar guztien artean hori dago, gaurkoz, arnasgune askotan landuen eta ga-

---

Bigarren sektorea ere oso kontuan izan behar dute arnasguneek: irteerarik sendoena hor dago maiz, Bizkai-Gipuzkoetako arnasgune askotan (eta, partez, Nafarroakoetan). Egin litekeen aurrerapauso handiena, ahal izanez gero, hau da: arnasguneetako jendeak (bere artean eta berentzako lanpostu gisa) enpresa berriak sortzea edo zaharrak birmoldatzea.

Herritarrek beraiek konpartimentazio soziolinguistiko eta soziokultural berri bat adostu eta herri-giroan aplikatzea lortu behar da. Herri-giro beregain bati eustea, eta herriko biztanle zahar eta gazteentzat Gemeinschaft moldeko bizibide soziokultural berri-pizgarria moldatzea.

ratuen. Garraio-, eskola-, osasun- eta administrazio-zerbitzu askotxo eskueran dituzte arnagune askok, orain dela 40 urte nekez pentsa zitekeen neurrian. Hizkuntza-plusa sartzea falta da, akaso, halako zenbait ekimenetan (ez guztietan: eskolak D eredukoak dira). Asko aurreratatu da, erosotasun kontuan, azken 40 urtean.

VI.3 Arnasguneari konpartimentazio soziolinguistiko eta moldaera soziokultural berri bat bermatzea

Herritarrek beraiek konpartimentazio soziolinguistiko eta soziokultural berri bat adostu eta herri-giroan aplikatzea lortu behar da. Herri-giro beregain bati eustea, eta herriko biztanle zahar eta gazteentzat *Gemeinschaft* moldeko bizibide soziokultural berri-pizgarria moldatzea, gero eta nagusiago den *Gesellschaft-en* bidelagun. *Hots, Gemeinschaft-elkartasuna* eta *Gesellschaft-gizartea* egoki uztartzea, lehenengoa galdu gabe bigarrenaz behar adinako neurrian jabetuz.

Aldakuntzak aldakuntza eta neurriak neurri, *Gemeinschaft-elkartasuna* eta *Gesellschaft-gizartea* bizirik ditugu arnaguneetan. Bigarrena nabarmen zabaldu bada ere azken hamarkadotan, ez du lehenengoa erabat baztertu. Ez dirudi erabat baztertuko duenik ere: “all societies show elements of both kinds of will, because man’s conduct is neither wholly instinctive nor wholly reasoned” (Ashley Crossman, 2017).

Bien konbinazio egokia ez da lortzen erraza. Bai, ordea, behar-beharrezkoa. Konbinazio egoki horretan oinarritzen da, batez ere, euskarazko herri-giro beregaina. *Gesellschaft-gizarte* hutsarekin jai dago. *Gemeinschaft-ek* berekin duen elkartasun- edo komunitate-giroa behar-beharrezkoa du arnagune orok, bere buruari bizirik eusteko eta belaunez belaun proiektatzeko.

Funtsezkoa da, horregatik, *Gesellschaft-gizartea* eta *Gemeinschaft-elkartasuna* modu bateragarrian moldatzea: lehena gabe nekez eskura liteke bide-ragarritasun sozioekonomikorik, eta ezinbestekoa da hortaz. Bigarrena gabe ez dago, bestalde, euskarazko ingurumen beregainik (eta sozio-kulturalki partez autorregulaturik). Banakako herritarrez gainera herritar horien gizataldea da, bere osoan, *Gemeinschaft-elkartasunaren* benetako altxor. Ezinbestekoa da, hortaz, biak egokiro uztartzea eta *Gemeinschaft* dituen doaiei (tartean auzo-lanari, lagunarte zabalari eta herri-giro biziari) osasun onez eustea.

VII. GAUZAK NOLA EGIN BEHAR DIRA, “HEMEN ETA ORAIN”?

I

Gauza bat da zer egin behar den esatea, eta beste bat egin nahi den hori nola egin azaltzea. Nolakoari begira, eta labur bilduz, bederatzi puntu aipatuko ditugu atal honetan:

VII.1 Kontu handiz jardun: esparru informal-intimoetan eragitea oso lan delikatua da

Arnasguneak biziko badira, euskarazko mintzajardun arruntari bizirik eutsi behar zaio eguna joan eta eguna etorri: nagusitasun-moldaera argia izan behar du mintzajardun horrek, orain arte izan duen bezala. Horrekin batera, belaunez belaun proiektatu behar da nagusitasun hori: 35-40 urteko proiektioaz ari gara hizketan, ez haurrei (jaino ondoko lehen urteetan soilik) etxean euskaraz (ere) egite hutsaz. Askoz zailagoa da lehena (35-40 urtealdiko lorpena), azkena (etxeko mahai ingurukoa) baino.

Euskaraz egiten segitu behar dute, orain eta gero, bertako biztanleek. Hala egin behar dute etxean eta kalean, lagunartean eta ohiko gizarte-bizitzan. Euskarazko mintzajardun arruntak nagusi izaten segitu behar du bertan. Irakurrizkoan eta idatzizkoan aurrera jarraitzeak ere mesede egingo du: hori ez da ordea, garrantziari dagokionez, hitzezko jardun arruntaren pareko. Hitzezko jarduna da arnasguneen ardatz eta iturri.

Etxean eta tabernan, lagunartean eta lan-giroan, erdarara pasatzeko tentazioa areagotuz doa. Euskarazko mintzajardunaren orain arteko nagusitasunari eustea ez da lan erraza: herriko eskola (erdara hutsezkoa) D eredura pasatzea kosta izan dena baino nabarmen zailagoa da oraingo erroka “berri” hau: giza taldeon bizitza informalean (eguneroko mintzajardun arruntean) ez da aurrez aurreko plangintza-aukera handirik izaten. Nola egin jakingo bagenu ere, kontrako erreakzio-arrisku bizia luke bizitza informal-intimoa arautzeko asmo horrek. Erreparo etiko-intelektuala, xede-taldearen errezeloa eta, agian, aurkako jarrera zorrotza.

Esparru informal-intimoetan eragitea ez da batere erraza. Horrek ez du esan nahi, kanpo-faktore deliberatuek gizakion bizimodu arruntean inolako eraginik ez dutenik. Moda-industriak ez luke, kontuak horrela balira, inolako zentzurik. Publizitate-enpresen jarduera komertzial-ekonomiko erasokorrak ere ez. Kirol-lehia eta musika-kontzertu erraldoiek ere ez. Hor daude ordea, gero eta biziago eta ausartago, askatasun indibidualaren goresmenetan blai. Erraza ez den arren, ezinezkoa ere ez da. Erreparoak

---

**Euskarazko
mintzajardun
arruntak nagusi
izaten segitu
behar du bertan.
Irakurrizkoan
eta idatzizkoan
aurrera
jarraitzeak ere
mesede egingo
du: hori ez da
ordea,
garrantziari
dagokionez,
hitzezko jardun
arruntaren
pareko. Hitzezko
jarduna da
arnasguneen
ardatz eta iturri.**

**Hori da egoera:
“jendearen
gogoa, aldeko
lege-markoa,
dirubideak eta
borondate
politikoa”
eskueran izatea
(eta oso zaila da
horiek guztiak
neurri betean eta
aldi berean
eskueran izatea)
ez da aski:
erronka nagusiei
nola erantzun
ondo ez jakitea
arazo da, orduan
ere.**

erreparatu, ezin ukatuzko eragina du, esparru informal-intimoenetan ere, hainbat eta hainbat interbentzio planifikatuk. Besterentzat debeku ez den interbentzio-ekimen deliberatuak ez du guretzat debeku izan beharrik, zentzuz eta ganoraz planteatzen baditugu xedeak. Nolakoak dira, arazo-iturri ez gertatzeko, interbentzio horiek? Galdera hori dugu benetako azterkizun. Gure arteko hizkuntza-plangintzaren bibliografia teknikoak hor du egungo egunean, oker ez banabil, hutsune handienetako bat.

VII.2 Teoria landuena eta ebidentzia enpiriko sendoena eskuratu, proba eginez ikasi, zentzuz jokatu

Gorago esan denez, erronka nagusiei probetxuz erantzuteko zer egin behar den ez dakigu nahi bezain ondo. Orain arteko interbentzio-neurri gehienak aho biko ezpata gertatu izan dira: alde batetik mesedezko, bestetik kaltegarri. Jarduera osoaren ardatz nagusia zein den seguru ez jakite hori ez da batere gauza atsegina: *prêt-à-porter* soluziorik ez dagoela jakiteak atsekabea sortzen du. Gauzak zirt edo zart (ahal bada “behin eta betiko”) konpondu nahi dituen ekinzale ausartarentzat, bereziki, oztopo latza da dudamudatan ibili beharra. Baina hori da egoera: “jendearen gogoa, aldeko lege-markoa, dirubideak eta borondate politikoa” eskueran izatea (eta oso zaila da horiek guztiak neurri betean etaaldi berean eskueran izatea) ez da aski: erronka nagusiei nola erantzun ondo ez jakitea arazo da, orduan ere.

Ezjakite hori ez da ordea, arazo ohargarria izanik ere, munduaren akabera: beti dago nondik hasi. Teoria landuena eta ebidentzia enpiriko sendoena eskuratu bitartean “geure bidea egiten” saiatzea ez da gainera, inola ere, debeku. Besterenetik hau eta hori ikasi arren, saiatu arte ez da jakiten “hemen eta orain” bide egokiena zein den. Saiatuz bakarrik asma dezakegu, han-hemengo teoria landuena eta ebidentzia enpiriko sendoena eskuratzearekin batera, bide hori egiten. Bertsolariaren hitzetan “surtan jarrita” probatzen da, ez lehenago, eltzea nolako den. Dezakegun informazio teoriko-enpiriko landuena eskuratu, baina informazio oso-definitiboaren zain egon gabe, *trial and error* bidetik jokatu beharra daukagu. “Trial and error is a fundamental method of problem solving” esan zuenak bazekien zer zioen.

Teoria sendorik gabeko ekinbide gehienak “astoaren flauta-jotze” ergel bihur litezke: “ekin eta ekin” jardute hutsa ez da bide egokia. Gauza asko (teoriko zein enpiriko) ezagunak dira han-hemen, adituen artean. Horietariko batzuek funtsezkoak dira eskuartean dugun gairako. Funtsezko gauza horiek kontuan hartuz jokatu behar dugu beti. Hizkuntza

tza-soziologiaren oinarri teorikoak kontuan hartu behar dira: teoriak zer dioen jakinik ekin behar zaio lanari. Teoria-soineko dotorez jantzitako baina oinarri enpirikorik gabeko formulek ere ez dute, ordea, arrakasta-berme handirik: bestetan zerk funtzionatu duen eta zerk ez argi izan behar da. Horiek (teoria landua eta ebidentzia enpirikoa) izan arte eskuak tolesturik egotea ez da, ordea, bide egokia. Proba egin behar da, behin eta berriro: okerretik ikasiz bide hoberena asmatu.

Horrezaz guztiaz gainera, ez horren ordez, sentido komuna aplikatu behar dugu: zentzuz jokatu. Bi gauza agintzen dizkigu sentido komunak, besteak beste: a) arnasguneen autorregulazio- eta belaunez belauneko iraupen-bideak galtzen ez uztea; b) arnasguneen berariazko indarguneak bereziki zaintzea.

VII.3 Bide batezko interbentzioa: aplikazio-aukerak eta eragozpen-mugak

Plangintza askoren interbentzio-bide arauzkoa, paradigmatikoa, *aurrez aurrekoa* edo *berariazkoa* da. “Gauza hau gaizki dagoenez edo kontu hori bide okerretik doanez, gaitza sendatzeko edo okerra zuzentzeko neurri-sorta definitzen (eta, ahal delarik, adosten) da, eta puntuz puntu praktikara eramaten. Horrelakoak izanik dira XX. mendeko “blue ink” moduko *planning theory* gehienak. Denborak erakutsi du, abantaila ukaezinak izateaz gainera eragozpen larriak sortzen dituela berariazko (behinola “blue ink” deituriko) *plangintza-saio* askok. Zenbait korapilo askatzeko balio izaten du baina, aldi berean, era askotako arazo-iturri izaten da maiz (ikus, adibidez, A. Branchadell, 2000). Garai bateko *plangintza*-zaletasun entusiastiko hura asko epeldurik dago, horregatik, han-hemen. Unibertsitate askotan, esate baterako, garai bateko *planning*-ikasketei aski bestelako orientazioa eman izan zaie⁶⁴.

Berariazko interbentzio-bidea ez da, dena den, interbentzio modu bakarra. Aukera posibleen artean hor dago *bide batezko interbentzio-moldea* ere. Estatu beregain gehienen eta korporazio transnazional askoren hizkuntza-politika, bereziki, *bide batezko interbentzioa* izan ohi da sarri. Lortu nahi den (“normal”tzat hartzen den) eszenariora kostu txikiagoaz eramaten gaitu interbentzio horrek, sarri, eszenario horren desiragarritasun-maila beti diskutigarriaz hitz handirik esan gabe. Giza arteko jardunean eragiteko (jendearen joerak edo ohiturak aldatzeko, berritzeko edo “hobetzeko”) bide posibleen artean *bide batezko interbentzioa* izaten da, horregatik, maiz asko nagusi: hala gertatzen da bereziki, kopuruz eta etekinez gailen agertuz, esparru informal-intimoetan. In-

---

Plangintza askoren interbentzio-bide arauzkoa, paradigmatikoa, aurrez aurrekoa edo berariazkoa da.

[...]

Denborak erakutsi du, abantaila ukaezinak izateaz gainera eragozpen larriak sortzen dituela berariazko [...] *plangintza-saio* askok. Zenbait korapilo askatzeko balio izaten du baina, aldi berean, era askotako arazo-iturri izaten da maiz.

**XXI. mendeko
euskalgintza
bermatu, zabaldu
eta indartu egin
nahi bada
laguntza-emaile
(zerbitzu-
sortzaile, -egile
eta -emaile)
bihurtu behar du
euskalgintzak.
Euskarazko auzo-
giroa bermatu
eta indartuko
duen jokamoldea
diseinatu,
antolatu eta
hezur-mamitu
behar da
horretarako.**

terbentzio-bide horrek ematen du sarri etekinik hoberena, buruhauste eta albo-kalte txikienaz.

Hortik jo behar du euskalgintzak ere, ahal duen guztietan eta ahal duen heinean. “Ezinbesteko albo-arazoak” sortzea giza arteko jarduera orok ordaindu beharreko prezioa da, bai, baina hori ez da justifikazio baliagarria beti eta nonahi. Hori justifikatu ordez “jendearen eguneroko arazoak (ez ezinbestean, eta ez nagusiki, arazo linguistikoa) konpontzea” hartu behar du bide batezko euskalgintzak xede. Arazo-konponketa bera, hori bai, euskaraz bideratu behar du euskalgintza horrek: bestela ez da euskalgintza.

Formulazio teorikoen aldetik prakamotxetan daukagu, tamalez, *bide batezko interbentzioa* edota, nahiago bada, *bide batezko euskalgintza*. Mundu zabalerako ikus, hurbilketa soil gisa, Robert Kaplan-en eta Richard B. Baldauf-en 1997ko *Language planning; from practice to theory*. Etxeko saioez ik. Zalbide 2007, 2015 eta 2016. Plangintza molde hori ondo pentsatu, doitu, adituen zein arduradunen artean adostu eta kaleratu behar da. Nork-noiz-non-nola? Nork landuko zain dagoen azter-eremu erakargarria da hori.

Errazenetik has liteke, bien bitartean: bide batezko zer neurri har litezke “hemen-eta-orain”, eta zein ez? Gogoeta-gai eta arazo-iturri bizia da hori, arnasmuneetan ez ezik gizarte modernoaren esparru formal eta informal askotan. Oso kontuz eta tentuz hartzekoa, nolnani ere: norbanakoon interesak eta askatasun-oinarriak, orobat aginte-esparruaren lege-marko nagusiak, zalantzan jartzeko bidea sor dezakete eta, besterik nahi izan arren, albo-ondorio kaltegarriak eragin. Azti jokatu behar du horretan arnasmuneen indarberritze-lanean jardun nahi duenak: deskuidoak latz ordaintzen dira.

VII.4 “Zerbitzu- eta laguntza-emaile” filosofiak izan behar du ardatz

Gizarte-ikuspegia zabaldu eta, parte ohargarritz, aldatu egin behar dugu euskaltzaleok: lortu dena baztertu gabe, eta hobetu beharrekoa hobetuz, zerbitzu-hartzailearen perspektiba errezeptibo-erreaktibo klasikoa zerbitzu-emailearen formulazio dinamiko-proaktiboaz osatu eta aberastu behar da.

Hots, XXI. mendeko euskalgintza bermatu, zabaldu eta indartu egin nahi bada laguntza-emaile (zerbitzu-sortzaile, -egile eta -emaile) bihurtu behar du euskalgintzak. Euskarazko auzo-giroa bermatu eta indartuko

duen jokamoldea diseinatu, antolatu eta hezur-mamitu behar da horretarako. Arras esperientzia bizi-erakargarria da hori, *Gemeinschaft-elkartasun* giroa hain zatikaturik dagoen XXI. mende honetan.

Jokamolde horrek bide batezko euskalgintzan oinarritu behar du, goitik behera zein behetik gora ari delarik ere, aurrez aurreko euskalgintzan baino gehiago. Nork debekatzen digu hala nahi duten euskaldunei euskarazko txango-bidaiak antolatzea? Goitik behera zein behetik gora zergatik egin da hain gutxi, neguan elurretara doazen gazte-taldee, udan Europara eta urrunago doazen bikoteei eta familiei, asteburuz edo zubi-jaietz “norabait irten” nahi duten lagun-talde euskaldunei “D ereduko” irteerak eskaintzeko? Lotsagarri al da zerbitzu multzo hori antolatzea eta, zerbitzu-hartzaileak euskaraz atendituz, zerbitzu-emailei ogibide-sarea eratzea? Erdaraz hala egiten da. Inork ez du hor inposiziozko hizkuntza-plangintzarik antzematen: “nahi duenak hor dauka” lelopean, mundu oso bat eskaintzen zaigu erdaraz. Euskaraz zergatik ez berdin jokatu, gure indarren, beharren eta gogo-nahien neurrian? “Zerbitzu-eta laguntza-emaile” filosofiak etorkizun handia du, euskalgintzak aurrera egiten badu.

VII.5 “Guztia ala ezer ez” formula alde batera utzi behar da, hasieratik beretik: “neurriko trajea” behar du arnasguneak, biziko bada

“Guztia ala ez” formula oso traketsa da, oro har, arnasguneen konponbide artezak asmatu eta sendo aplikatu nahi dituztenentzat. “Teorikoki” ona den gauza asko ezin da praktikan egin, eta erraz samar egin litekeen gauza askok ez du probetxuzko ondorio handirik. Asmo teoriko posibleen artean praktikan egingarri direnak berezi behar dira, eta haietan hoberena aukeratu. Horrela jokatu behar da arnasguneetan ere.

Posible zer den eta zer ez bereiztea, dena den, dirudien baino ondotoz gai konplikatuagoa da. Muga-lerroa ez du askotan ebidentzia enpiriko hutsak markatzen. Ez da hain gauza objektiboa. Begiak erne izan behar dira horretan: ezinezkoa zirudien gauza bat baino gehiago egin izan da gure artean ere, zenbaitetan ondorio harrigarritz. Begirik erneenak ere badaki, ordea, teoria hutsean planteatu litekeen edozer gauza ez dela praktikan posible. Ez dago abionetarik munduan, eta (hitz-jolas merkean ari ez bagara) nekez egongo da bihar-etzi, Martera joan eta etortzeko balio duenik. Airean ibiltzea (are munduari hogeitau buelta ematea) gauza bat da, eta airez Martera joatea bestea. Bada, beraz, posiblearen eta ezinezkoaren muga-lerrorik.

**“Guztia ala ez”
formula oso
traketsa da, oro
har, arnasguneen
konponbide
artezak asmatu
eta sendo
aplikatu nahi
dituztenentzat.
[...]**

**Asmo teoriko
posibleen artean
praktikan
gingarri direnak
berezi behar dira,
eta haietan
hoberena
aukeratu.
Horrela jokatu
behar da
arnasguneetan
ere.**

Lana behar da, etxetik hurbil ahal bada. Baina lan hori sortuko duen industrialde zabala, bulego-eta merkatal-gune handia, turismo-eskaintza mugagabea, etxegintza bortitz-indiskriminatua... mesedegarri ordez kaltegarri gerta litezke arnasgunearen autorregulaziorako eta belaunez belauneko iraupen sostenigarriarako.

Posiblearen eta ezinezkoaren mugarri gisa hor dago, hasteko, masa kritikoaren arazoa. Neurri batetik beherako herri (are eskualde) gehienetan eraikin publikoen edota merkatal zerbitzuen eskaintza mugatua izan ohi da. Herri (eta arnasgune gehienen neurriko herrixka) bakoitzak, horrela, ezin du bere ospitale, bere supermerkatu, bere Campus, bere aireportu eta bere Kursaal jauregirik izan. “Besteek halakorik badute, guk zergatik ez?” esatea burugabea da horrelakoetan. Guztia ez da posible eta, alde horretatik, autolimitazio zorrotza ezarri behar izaten diete beren buru-bihotzei arnasgune “hoberenaren” bila dabiltzanek. *Harakiri*-ak ere ez du ordea balio: ezer gabe ezin dira herri txikiak luzaro bizi; guztia ezin da “zenbaki handien” mirabe bihurtu, handiak txikia jatea nahi ez badugu. Txikien aldeko neurri proaktiboak kontuan izan behar ditu horregatik, honetan ez bada hartan, arnasguneen alde dagoela diotenak.

Zer egin, beraz? “Guztia ala ezer ez” alde batera utzita “bere neurriko trajea” landu behar dute arnasguneetako arduradunek⁶⁵. Zer neurri? Hor ere ez dago erantzun unibokorik: arnasguneetan ere neurriak eta neurriak daude. Azpeitian posible den zenbait erosotasun, horrela, nekez eskura liteke Leitzaan edo Markinan, eta are nekezago Gabirian, Axpe-Arrazolan edo Goizuetan. Hori horrela dela eta gero ere seguruenik horrela izango dela jakinik, unean uneko konbinatoria posible hoberenaren zale bihurtu behar dute arnasguneen aldekoek. Sinkretismo-bidea xehekiro esploratu eta ganoraz garatu behar dute beti. Ez da hori aparteko traba, are gutxiago bajeza. Egin ere hala egiten da maiz, eta emaitza ez da askotan kaltegarri: Gabirian bizi den gazteak aski eroso dauka, gaur egun, Ibaetako Campus-ean estudiantzea. Hamabostaldi musikalaria joan nahi duten zaldibiarrek badute Donostian autoa non aparkatu edota bertara trenez nola iritsi. “Guztia” ezin da egin, neurriagatik eta beste hainbat motibogatik. Baina aski soluzio egokirik badago tartean, adostuz gero. Alferrik da, horrelakoetan, ahots goran “guztia ala ezer ez” oihukatzea: “bere neurriko trajea” behar dute arnasguneek.

VII.6 Arnasgunen aldeko ekimenak, “bere neurritik” kanpora, kontra-eragingarri bihur litezke

Lanik eta (hein batean) soziokulturazko beregaintasunik gabe ez dute arnasguneek, luzera begira, etorkizun argirik: inguruko lan- eta kontsumo-gune indartsu(ago)en eranskin bihurtuko dira; inguruko eta luze-zabaleko moda-ohitura supraetnikoen kontsumitzaile huts; “jende normal-moderno” bizi den asentamenduetako pautan nagusietara markurtuko dira. “Beste zerbait” izan behar dute arnasguneek, euskarazko

bizibide egunerokoaren eta bizimolde jator-berrituaren habe eta sostengu izaten segituko badute. Eraiki egin behar da bizi-marko hori: “bere neurri” egina izan behar du ekimen horrek. Gehiegizko edo norabide okerreko ekimen-neurriak istilu-iturri izan litezke. Horrela,

a) Lana behar da, etxetik hurbil ahal bada. Baina lan hori sortuko duen industrialde zabala, bulego- eta merkatal-gune handia, turismo-eskaintza mugagabea, etxegintza bortitz-indiskriminatua,.. mesedegarri ordez kaltegarri gerta litezke arnagunearen autorregulaziorako eta belaunez belauneko iraupen sostenigarriarako; erdara nagusituko da hor, gero eta nabarmenago.

b) Hirigintza bortitz-ugaria erdalduntze-iturri bihur liteke erraz. Jendea bai, baina euskarazko mintzajardun arrunta nagusi izaten segitzen duen herri-girorik ez. Arrisku horri aurre egiteko “herriko atek ixtea”, hirigintza eta hiri-moldaera osoa arau zorrotzegiz lotzea (etxeak eta lur-sailak saldu-erosteko orduan, besteak beste), arras problematikoa izan liteke. Lege-oinarri aldetik oso nolazpaiteko eta, bereziki, arnaguneko biztanleen beraien gogo-lehentasunen kontrako: atek ixte hori “beren kaltean” dela senti dezakete eta asmatzaileentzat eder-ausarta zirudien plangintza istilu-iturri latz bihur liteke.

c) Euskarazko herri-giroari eusteko autorregulazio-asmo soziokultural (norabidez) estridenteak edo (kopuruz) gehiegizkoak ere bertako biztanleen (are euskaltzale-konprometituenen) uxagarri bihur litezke eta, horrenbestez, arazo-iturri gertatu. Jator eta moderno izan nahi dute, eskuak betean, bertako biztanle gehienek. Jator bai, baina ez “euskal erreserbako indio”; are gutxiago Europa berriko “Apartheid”-gune. Hori ententitzen ez dugun kaletarrok oso oker gabilta. Modernotasun-egarria, kalean bezain bizia da arnaguneetan. Neurrian eta uztartze-moduan dago giltzarria.

Aparteko arduraz aztertu behar du neurri kontu hori arnaguneen geroa bermatu nahi duenak. Plan ederrak egitea baino mila bider zailagoa, nahasiagoa, disgustagarriagoa eta, halaz guztiz ere, beharrezkoagoa da arnaguneen aldeko ekimen-sorta zabalari eguna joan eta eguna etorri “bere neurrian” eusten jakitea.

VII.7 Neurri egokia, norentzat ? Nondik abiaturik?

Arnaguneen *oraingo biztanleentzat* izan behar du neurriak, lehenik eta behin, egoki. Ez *Euskal herri osoarentzat* eta ez, bereziki, hiri-giro zabalean bizi garen “kaletar moderno normal”-ontzat. Hor dago lehenengo problema: arnagunearen helburu nagusia ez da “Euskal

---

Jator eta moderno izan nahi dute, eskuak betean, bertako biztanle gehienek. Jator bai, baina ez “euskal erreserbako indio”; are gutxiago Europa berriko “Apartheid”-gune. Hori ententitzen ez dugun kaletarrok oso oker gabilta.

Kanpoko laguntza behar dute, alde askotatik: esparru juridikotik, instituzionaletik, ekonomikotik, lurralde-antolamenduzkotik, intelektual-akademikotik, iritzi-sortzaileen esparrutik,.. Bertan izan behar dute ordea hauspoa eta bihotza: kanpoko parakaidistak, borondaterik onenaz ere, gutxitan izango dira arnasguneen soluzio-iturri.

herri euskalduna hondamenditik salbatzea”; are gutxiago “arnasguneeko biztanleak modernizatzea”: hots, kaletar maioritarioon interes-jarraitzaile mimetiko bihurtzea. Beren burua salbatu behar dute arnasguneek, lehen-lehenik, herriarekin batera beren altxor etnolinguistikoa eta sozio-kulturala galduko ez bada. Kaletarrok ikasi egin behar dugu beraien-gandik, erakutsi baino areago. Arnasguneak direla-eta honako puntuok ditugu kaletarrok, besteak beste, ikaskizun:

Arnasguneeko biztanleak, zahar eta gazte, mikrokosmo bihurri, aberats, aldeanitz eta ebolutiboa dira egungo egunean. Hala dira banaka, eta halatsu taldean. Amets-irrika eta interes (sarri dibertente, zenbaitetan kontrajarri) nabariak dituzten gizaki eta gizatalde hezur-haragizkoak dira, ez gatz-piperrik gabeko aingeru zerutiar, goxo eta gaixo. Hartzen dituzten erabakiak deigarriak dira sarri: paper gaineko espezialistarentzat ulergaitz baina beraientzat “normal”. Konpromisozko formula askotan bezala, mingarri baina “espero izateko”.

Aniztasun eta interes kontrajarrien *konstelazio sozial hori bateragarri bihurtzen saiatzen dira*, beharrak eraginik, arnasguneeko biztanleok. Egunerogunero saiatzen dira horretan, ez urtean behin edo bitan, “egun seinalatuetan”. Badakite, kaletarrok ez bezala, saiatze horretan doakiola herriari (beraiei eta beren ondorengoei, hortaz) bizia. Dibertentzia-kontrastatzen horien jostioa ez da inolako broma: gutxi dira, baina abentura bizi eta korapilotsu, sortzaile eta sakona dute eskuartean. Badakite hori, kanpoko “espezialista askojakinek” esan gabe.

Magma sozial horretan txertatu behar da arnasguneetako euskalgintza. Hezur-haragizko pertsona horien neurrira egokituriko ekimenak hezur-mamitu behar dira. Arazo-konpontzaile, ez kaletarrok klixer-irudipenezko herritar aingerutiar-fikziozkoen salbagarri, izango diren neurriak. Kaletarrok (euskaldun zein erdaldun) ez gara normalean aniztasun horretaz jabetzen: garai batean egia hurbil zebilkeen egoera baten klixer zaharkitu bati estekaturik gaude maiz. Horregatik da hain funtsezko, *arnasguneen etorkizun-asmoa arnasguneetatik bertatik abiatzea*. Kanpoko laguntza behar dute, alde askotatik: esparru juridikotik, instituzionaletik, ekonomikotik, lurralde-antolamenduzkotik, intelektual-akademikotik, iritzi-sortzaileen esparrutik,.. Bertan izan behar dute ordea hauspoa eta bihotza: kanpoko parakaidistak, borondaterik onenaz ere, gutxitan izango dira arnasguneen soluzio-iturri.

Lehenetsi beharreko *enfoketako-norabidean* eta, batez ere, *neurri kontuan* asmatzea oso zaila da. Arnasguneei iraupenezko bizibidea, “jana eta

lana” emango dieten babes- eta suspertze-ekimen deliberatuak beharrezkoak dira: gero eta beharrezkoago. Baina ekimenok “norabide egokian” eta “beren neurrian” hartzekoak dira. Bertako herritarrentzat izan behar dute, lehenik eta behin, egoki. Bertatik abiatu behar dute.

VII.8 Behetik gorako ekimen-bidea (berr)indartu behar da

Hizkuntza-plangintzaren enfoke konkretu batean hazi eta hezitakoak gara euskaltzaleok eta, oro har, Mendebal Europako hiztun-herri txikien aldeko gehienak. Ahuldutako hizkuntza indarbertitzeko saioak formulatu eta aplikatzeko orduan urrezko arau bihurtu dugu hizkuntza-eskubideek bermaturiko zerbitzu-hartzailearen, zerbitzu-kontsumitzailearen perspektiba. Hori izan dugu azken 40 urte inguruan nagusi: “euskara ofiziala denez, eta hala den heinean, X zerbitzua (osasun-zaintza, hezkuntza, administrazioa, komunikabide publikoak,..) euskaraz jasotzeko eskubidea dugu. Datorkigula beraz X zerbitzua, dagokion instantzia ofizialetik”. Hots, gure hizkuntza-eskubideak asetzeko lain izango den goitik beherako hizkuntza-plangintza “berdintzailearen” aldeko gartsu bihurtu gara. Eskubide hori betetzeko hainbat ahalegin egin da goitik behera, behetik gorako eskaria (banaka zein taldean formulatua) aintzakotzat hartuz. Horri eskerrak zerbitzu hau (euskal eskola), hori (euskal telebista) eta hura (osasun-atentzio primarioa) ematen ari dira (normalean aukeran, zenbaitetan partez bakarrik) kasuan kasuko herr-aginteak eta beste zenbait erakunde edo instantzia ofizial (ikus, adibidez, kutzazain automatikoak).

Horrela dira gauzak, bereziki, arnasguneetan: horrela, D ereduak dira bertan edo inguruan dauden Haur eta Lehen Hezkuntzako eskola guztiak (bigarren mailako asko ere bai, baina ez guztiak: Lanbide Hezkuntzan gordinago daude kontuak), euskaraz atenditzen dute udaletxean, euskaldun dira mediku asko, euskaraz ematen dira mezak (guztiak edo gehienak), euskarak leku agiria du kaleko eta jendaurreko (tabernako, dendako, jolastokiko eta abarreko) errotulazioan, eta euskarazko irrati-telebista publikoen aukera hor dago.

Prozesu hori ez da amaitu; osatzea komeni da gainera. Baina bide hori nekez iritsiko da, onenean ere, dagoeneko iritsi den baino askoz urrutiago. Egungo egunean eskaintzen dena baino askoz gehiago ezin da eskaini, goitik beherako jarduera publiko edo ofizial hutsaz. Hobetu bai, eta ez gutxi; nabarmen zabaldu, ordea, nekez. Hortik aurrerakoa, batez ere esfera semi-publikoan eta handik harantz hedatzen den esfera kolektibo pribatuan (soziedade gastronomiko eta kirol-elkarteetan, mer-

---

Egungo egunean eskaintzen dena baino askoz gehiago ezin da eskaini, goitik beherako jarduera publiko edo ofizial hutsaz. Hobetu bai, eta ez gutxi; nabarmen zabaldu, ordea, nekez.

[...] Top-down filosofia bottom-up irizpidez osatu eta orekatu beharra dauka euskalgintzak. Inon baino egingarriago da hori hainbat arnasgunetan.

**Euskalgintzaren
esparruan
zentrala da
arnasguneak
bizirik gordetzea
eta, ahal delarik,
barrura indartuz
kanpora
zabaltzea.**

kataritzan, turismo-eskaintzan, festa-antolakuntzan,..) mila bider errazagoa da behetik gora jardutea: hartarako prest dauden herritar-multzo esanguratsuen eraginez euskarazko biziari ateak “berez”, goitik beherako interbentzio zorrotzik gabe, zabalduko dizkion ekimen-bidea indartu (edo, lehendik hainbat pauso eman delarik) berrindartu beharra dago. Top-down filosofia bottom-up irizpidez osatu eta orekatu beharra dauka euskalgintzak. Inon baino egingarriago da hori hainbat arnasgunetan.

VII.9 Barrutik sortu behar du saioak, eta barrutik eraman behar da aurrera. Aldeko jarrera eta konpromiso proaktiboa behar ditu goiko instantzietan

Arnasguneen indarberritze-saioa arnasguneek moldatu behar dute: beraien egiteko nagusia da. Arnasgunetik beretik egin behar da indarberritze hori: urtean behingo parakaidista asko-jakinik ez dute arnasguneek behar. Aholku-mailerik bai, eta babes-laguntzailerik ere bai. Kapitain-piloturik ez. Zer egin, eta noiz-nola, ganoraz eztabaidatu, adostu eta aplikatzen saiatu behar dute herritarren artean, eta adostasun zabala eskuratu. Herritarrak gogor zatikatzen dituen indarberritze-proiektuak nekez (bestela baino askoz nekezago) egin ahal izango du aurrera.

Udaleko, eskualdeko, Lurraldeko eta hortik gorako instantziek entzun eta ulertu egin behar dute, lehen-lehenik, arnasguneek zer egin nahi duten. Ulertu eta, ahal delarik, konpartitu. Goragoko instantzietan aldeko jarrera eta konpromiso proaktiboa funtsezkoak dira. Hori ere ez da zerutik etorriko: landu egin behar da.

Oso lan zaila da hori guztia. Zaila baina ezinbestekoa. Handien eta txikien, partez berdinen eta halere aski nortasun berezikoekin, elkarbizitza modu berri bat asmatu eta hezurramitu beharra iradokitzen du horrek. Lan zaila, baina sormen-aukera bizikoa, da elkarbizitza molde hori aurrera eramatea. Gizarte-berrikuntzaren (berrikuntza molde baten: ez molde estatistikoki nagusiaren, bai jator-modernotasunak modurik sarkorrenean bilbatuko dituen sinbiosi berri baten) kabi eta harrobi izatea eskatzen du saio horrek. XXI. mendeak bere altzoan dituen kontraesan, tirabira eta defizit askori bertako baldintza-ingurumenetan erantzuteko balio izango duen konpromiso-bide askoren aitzindari izan liteke arnasguneetako langintza hori, ez *marginalia* nostalgiko baten azken arrasto hutsal.

AZKEN HITZ

Iritsi gara, horrenbestez, azaldu nahi genituenak (ondo ala gaizki, bestek esango du) azaltzera. Ez genioke lanari bukaera-zigilua erantsi nahi, bospasei ohar xume erantsi aurretik. Hona, labur-labur:

Euskalgintzaren esparruan zentrala da arnaguneak bizirik gordetzea eta, ahal delarik, barrura indartuz kanpora zabaltzea. Maiz entzuna dugu honelakorik: “hori ere ez zegok gaizki, egin ahal izanez gero. Baina gurea da lehenbizi: Donostiako (berdin beste hiriburur, hiriburur eta konurbazio zabaletako) euskaltzaleon hizkuntza-eskubideak asetakoan, helduko diegu bazter-konttu horiei”. Arnasguneen gaia ezin da horrela tratatu, euskal hiztun-elkartearen osasuna baldin badugu xede.

Arnasguneen garrantzia ez da kuantitatiboa, kualitatiboa baizik. Kuantitatibismo gehiegizkoak itsutu egin gaitu: bi “ia-euskaldun”-ek ez dute euskaldun garbi baten laurdenik balio, eguneroko mintzajardun arruntari dagokionez. Horrelako zenbakiak, gizarte-panorama argitu ordez, distortsionatu egin digute erabat.

Eguneroko mintzajardun arrunta eta jardun horren belaunez belauneko transmisioa (35-40 urtekoa) begien bistan, ekimen osoaren ardatzean, espresuki aitortua eta efektiboki inkorporatua ez duen euskalgintzak ez du arrakasta-aukera handirik. Hori ulertzen ez dugun artean alferrik ari gara. Kontua ez da udal-ordenantzak euskaraturik izatea (eta zenbait kasutan, ez beti, gai horietaz euskaraz jardutea). Zenbat lagunak dihardu du material (normalean idatzi) horretaz, euskaraz zein erdaraz, Donostian edo dena delako kalegiroan? Zenbat orduz dihardu halakok, egunean zehar, material horrekin lanean? Zenbat egunez urtean zehar? Zenbat herritarrengan inpaktatzen du bere jardun horrek, herriko hizkeran? Herritarren %1ek, urteko egunen %20an, herritarren %10engan eragiten ote du? Nekez: baina demagun hala dela eta egin dezagun hortik aurrera. Beraz %0,02ko inpaktu-neurrietan zentratzea al dugu gure euskalgintzaren lehentasuna? Horrela espero al dugu euskarazko bizia suspertu eta zabaltzea? Hizkuntza bizien oinarri nagusia ez dago horrelako ekimenetan, beste nonbait baizik: etxean eta kalean, lagunartean eta dendan, tabernan eta parkean, lanean eta gizarte-bizitza zabalean. Hor eutsi behar zaio euskarari bizirik, lehenik eta behin, bizirik dagoen ingurumenetan. Lehentasun bizia da hori. Lehentasunen perspektiba global hori galtzea kaltegarri da oso. Lehentasunik gabeko euskalgintza ez da euskalgintza zuhurra. Bizitari eustea, eta biziaren jardungune nagusiak ardatz izatea, eskatzen du lehentasunetan oinarrituriko euskalgintza orok.

Hizkuntza bizien oinarri nagusia [...] etxean eta kalean [dago], lagunartean eta dendan, tabernan eta parkean, lanean eta gizarte-bizitza zabalean. Hor eutsi behar zaio euskarari bizirik, lehenik eta behin, bizirik dagoen ingurumenetan. Lehentasun bizia da hori. [...] Arnasguneetan bakarrik gertatzen da nagusitasun hor.

Arnasguneetan euskara da nagusi (zenbaitetan jaun eta jabe) etxean eta kalean, lagunartean eta dendan, tabernan eta parkean, partez lanean eta oro har gizarte-bizitza zabalean. Handik kanpora erdara dute nagusi, eta etxean ere bai komunikabideetan, idatzizko jardunean etab. Belaunez belauneko transmisioaren eragile nagusi diren jardun-guneotan nagusi da euskara. Arnasguneetan bakarrik gertatzen da nagusitasun hori, perspektiba geoterritorialean. “Detaile” horretaz ahaztuta ez daukagu aurrerabide handirik: ez ganorazko formulazio teorikorik eta ez aplikazio praktiko baliagarriak.

Beste era batera esanik, lehentasun osokoa da arnasguneen euste-, osatze eta zabaltze-lanean zentraturiko euskalgintza. Gainerako saio asko lagungarri da kasurik onenean, eta denbora-pasa huts okerreanean. Arnasguneetatik kanpora ere bada, jakina, lehentasun handiko esparrurik⁶⁶: handiagokorik ez ordea, gure ustez. ●

ERANSKINA

ARNASGUNEEN SAILKAPEN HIRUKOITZA: ARNASGUNE MOTA

BAKOITZAREN EZAUGARRI NAGUSIAK

Gorago (ikus IV.4 atala) azaldu denez, arnasmune guztien sailkapen hirukoitza egin da. Sailkapen hori egiteko lau parametro soziolinguistiko nagusi erabili dira: *eguneroko jardun arruntaren nagusitasun-moldaera* (*eja/nm*), *belaunez belauneko jarraipena* (*bbj*), *mintzaldaketa* (*ma*) eta *konpartimentazio soziofuntzionala* (*ksf*)⁶⁷. Parametro horiek kontuan izanik **BZ-5**, **BZ-6a** eta **BZ-6b** arnasmune-motak bereizi dira. Hona hirurak:

BZ-5. *Arnasmune bete garatuak* esan diegu hauei. Herritarren eguneroko jardun arrunta euskaraz mamitzen da bertan, hitzez eta (hainbatean) idatziz. Beren artean (eta beste hainbat euskaldunekin) euskaraz ari izaten dira (BZ-5)-eko herritar gehien-gehienak, zahar eta gazte, eguneroko jardun arruntean. Irakurri eta (hainbatean) idatzi ere euskaraz egiten dute eguneroko kontuez, batez ere bertako berriez. Euskal literatura (prentsa barne) sarri eta zabal kontsumitzen dute, erdarazkoaz bat. Gipuzkoan (eta, agian, Bizkaian eta Nafarroako euskal eremuan) daude arnasmune bete garatuok.

Hona arnasmune bete garatuen ezaugarri teknikoak:

- *eja/nm*: Etxean eta kalean, lagunartean eta herri-giro zabalean nagusitasun-moldaera argia du euskarazko jardunak, hitzez eta (hainbatean) idatziz. Hitzezko nagusitasun hori interakzio informal-espontaneo eskatzen duten aurrez aurreko rol-harremanetan da argien.
- *bbj*: Eguneroko bizimodu arruntean duen nagusitasun argiari eskerrak, belaunez belauneko jarraipena segurtaturik dauka euskarak arnasmuneotan.
- *ma*: arnasmune bete garatuetan ez da *eus* > *erd* norabideko mintzaldaketa zabalik, eguneroko jardun arruntean, hitzez. Bai, aldiz, bertako edo inguruko kontuen irakurketa-idazketan: *erd* > *eusk* norabidean ari da, uste baino nekezago halere, arnasmuneotan burujasotze hori gertatzen;
- *ksf*: Konpartimentazio sozio-funtzionala indarrean dago arnasmuneotan, bai hitzez (herri edo eskualde euskaldun sendotik haranzko erdaldunekin) eta bai idatziz (zabalagoko kultura-kontsumoan, lantegiko jarduera formalean edota tramitazio administratiboan). Erdara da horretan guztian, oro har, nagusi.

Osagarritzko oharrak: Gutxi dira, gaur egun, hain euskaltasun beteko arnasguneak. Gehiago, aldiz, idatzizkoan horretara hurbiltzen ari direnak. Arnasgune bete garatuetan “*bbj* segurtaturik” dagoela esaten denean, bestalde, segurtasun *baldintzatuaz* ari gara. Belaunez belauneko jarraipena segurtaturik dago, zenbait baldintza biodemografikok transmisio-prozesua okertzen ez badu. Arrisku-iturri dira, bereziki: a) bertako gazteak ikastera, lanera edota bizi izatera erdal-giroa nagusi den norabait joatea; b) bikote erdalduna egin eta eguneroko jardun arrunta (etxean, lagunartean,..) erdarara makurtzea. Hori guztia ez dago arnasgunearen beraren esku. Gertaera sozioestatistiko jeneralez ari gara hemen.

BZ-6a: *Arnasgune bete hitzezkoak* esan diegu hauei. Herritarren eguneroko jardun arrunta euskaraz mamitzen da, hitzez: idatziz ez da, urrundik ere, halakorik ageri. Beren artean eta beste hainbat euskaldunekin euskaraz ari izaten dira (BZ-6a)-ko herritar gehien-gehienak, zahar eta gazte, eguneroko jardun arruntean. Irakurri eta (bereziki) idatzi, aldiz, erdaraz egiten dute beti edo ia beti.

Hona arnasgune bete hitzezkoen ezaugarri teknikoak:

- *eja/nm*: Etxean eta kalean, lagunartean eta herri-giro zabalean nagusitasun-moldaera argia du euskarazko jardunak, hitzez. Ez, ordea, idatziz. Hitzezko nagusitasun hori interakzio informal-espontaneo eskatzen duten aurrez aurreko rol-harremanetan azaltzen da argien.
- *bbj*: Eguneroko bizimodu arruntean duen nagusitasun argiari eskerrak, belaunez belauneko jarraipena segurtaturik dauka euskarak arnasgune bete hitzezkoetan.
- *ma*: Mintzaldaketarik ez da ageri eguneroko jardun arruntean. Bai aldiz, hein batean, bertako tramitazio eta prozedura administratiboetan (hitzezko jardunean *erd > eusk* zabalduz doa);
- *ksf*: Konpartimentazio sozio-funtzionala indarrean dago: irakurtzeko edo idazteko orduan erdara da nagusi, ez euskara. Aldiz bertara etortzen diren erdaldunekin, herri- edo eskualde-esparrutik haranzko kultura-kontsumoan edo lan-munduko esparru formalean erdara da nagusi.

Osagarritzko oharrak: Ez da erraza, egungo egunean, (BZ-5) neurri-mailan dauden arnasguneak (BZ-6a)-n daudenetatik argi bereiztea: zenbaitetan, are familia berean, zaharrak (BZ-6a) neurri-mailan daude eta gazte(ago)ak (demagun 40 urtetik beherakoak) (BZ-5)-ean. Horrekin batera, (BZ-6a) neurri-mailako arnasgune asko transformazio-fase bizioan

dago: (BZ-6a) mailatik (BZ-5)-era pasatzen ari da halako zenbait; aldi berean, ordea, okerrera egiten ari da hainbat arnagune: BZ-6b edo BZ-6c mailetara. Gipuzkoan, Bizkaiko eta Nafarroako euskal eremuan daude arnaguneok. Batez ere Gipuzkoan.

BZ-6b: *Arnagune erasanak.* Herritar gehienek eguneroko jardun arrunta euskaraz mamitzen da arnaguneotan; hainbat herritarrena erdaraz. Beren artean eta beste hainbat euskaldunekin euskaraz ari izaten dira (BZ-6b)-ko herritar gehienak, zahar eta gazte, eguneroko jardun arruntean. Txikiago izanik ere bada herrian, halere, erabat edo nagusiki erdaraz egiten duen hiztun-multzo ohargarriak. Irakur-idatzizko jardunean ez dago nagusitasun-arrasto zurrunik: euskaraz maiz irakurtzen eta idazten duten herritarren ondoan asko dira erdara hutsezkoak, tar-te-bitarteko segmentu zabala ere hor delarik.

Hona, azkenik, arnagune erasanen ezaugarri teknikoak:

- *ej/nm*: etxean eta kalean, lagunartean eta herri-giro zabalean nagusi da euskarazko jarduna, hitzez (ez idatziz). Interakzio informal-espontaneo eskatzen duten aurrez aurreko rol-harremanetan ageri da argien nagusitasun hori. Kalean eta lagunartean erdaraz egiten duen herritar multzoak pisu nabaria du ordea dagoeneko, gehiengo ez bada ere. Euskarazko hiztun-talde hurbila, aurrez aurreko interakzio bizikoa, kontzentrazio-dentsitatez ahultzen ari da baina, halere, kalean eta herri-giro zabalean euskarazko jarduna da nagusi.
- *bbj*: euskararen nagusitasun-moldaera birmoldatzen eta bihurtzen ari bada ere, belanez belaneko jarraipena segurtaturik dauka euskarak oraingoz.
- *ma*: mintzaldaketarik ez da falta, bai *eus* > *erd* eta bai *erd* > *eus* norabidean. Minoritarioa da, halere, *eus* > *erd*;
- *ksf*: konpartimentazio soziofuntzionala indarrean dago euskal hiztunen artean. Etxean eta eskolan, kalean eta tabernan, dendan eta elizan, euskarazko jarduna da herritar gehienek artean normala, “atentzioa deitzen ez duena”. Erdarazko jarduna ere etxekotzen ari da ordea, edota jadanik etxekoturik dago (horrek ere gero eta gutxiagotan atentzioa deitzen du); baina ez da herritar gehienek arau nagusi. Aldiz herri- edo eskualde-esparrutik haranzko kultura-kontsumoan, lan-munduko esparru formalenetan eta tramitazio administratiboan erdara da nagusi. Konpartimentazio-arrastorik badago oraindik, ahultzen ari bada ere.

Osagarritzko oharrak: Honelakoak dira, egungo egunean, Bizkaiko, Gipuzkoako eta Nafarroako hainbat arnasgune. Hiztun-kopuruz, zabaltasun soziofuntzionalerik eta eskualde-ingurumenez Azpeitia da *arnasgune* erasan guztietan nagusi: askogatik nagusi. Araban eta Iparraldean ez dago, dakigula, (BZ-6b) mailako arnasgune erasan argirik (izatekotan Aramaio izan liteke halakoa Araban, eta Baigorri Iparraldean. Eskuartean dugun informazio mugatuaren argitan ez gaude batere seguru, halere, bata zein bestea osasun-maila horretan daudenik.

XX. mendearen bigarren erdialdera arte (BZ-6a) neurri-mailan egondako hainbat arnasgune (BZ-6b)-ra pasa da geroztik. Beste hainbatek azken hamabost-hogei urtean izan du osasun-galera hori, edota oraintxe ari da aldatzen. Batez ere EAEn eta Nafarroako euskal eremuan ari da indar-galtze hori gertatzen (Iparraldean lehenago hasi ziren azken arnasgune beteak galtzen).

OHARRAK

1. Ez gara bakarrak hori esaten: “Zalantzarik ez dago, azken urteotan hizkuntza gutxituen normalizazio-prozesuetan arnasguneek garrantzi handia hartu dutela.” Iturria Paul Bilbao eta Josu Labaka, 2018: “Arnasguneak politiken erdigunera”, *Berria* 2018-II-3.
2. Tartean (demagun UEMAra eta Kontseilura), unibertsitate-esparrura, administrazio lokalera eta goragoko zenbait erabaki-gunetara.
3. Norbanako jakinei dagokienez, demagun J. Inazio Markok zuzenduriko *Juego de debate EkoLinguA y proyecto DiKomA*-ren 19. informazio-karta, izenburu gisa “Nichos vitales” (*arnasguneak*) daramana: Los “nichos vitales” o “arnasguneak” son zonas geográficas en las que el euskara se transmite y se desarrolla sin trabas (los municipios euskaldunes, principalmente); aquellos lugares donde el euskara fluye con toda naturalidad aún sin una política lingüística específica. En esas zonas el euskara cumple funciones prioritarias; o incluso exclusivas en ciertos ámbitos.” Ikus, orobat, karta horri buruzko eztabaida-atala: “La importancia de los ‘nicho vitales’ de una lengua (arnasguneak). Para que una lengua minorizada revitalice, ¿qué importancia tiene el que existan zonas geográficas de concentración lingüística en las que dicha lengua sea la principal?” Ikus, azkenik, bertako jarrera-lanketa: “1. Impulsar los “nichos vitales” del euskera (arnasguneak). En aquellos municipios mayoritariamente euskaldunes, las instituciones y la comunidad deben afanarse en garantizar la conservación y fortalecer el ecosistema local del euskera, aplicando el principio de subsidiariedad (no hacer en una lengua ‘global’ lo que puede hacerse en una lengua ‘local’) y asignando al euskera las funciones locales diarias.” Ikus azkenik, horren osagarri, BZ-6c, BZ-6d eta BZ-7 mailako ingurumenetarako seinalatu izan dugunaren ildo beretik (Zalbide, 2016: 133-136), “impulsar ‘núcleos de densidad’ del euskera. En aquellos municipios que no son mayoritariamente euskaldunes, las instituciones y la comunidad deben afanarse en reconstruir y fortalecer el ecosistema local del euskera, creando y expandiendo algunos espacios como ‘núcleos de densidad’ donde el euskera sea predominante.” Aipamen hauen iturria: Eusko Ikaskuntza eta Soziolinguistika Klusterra, 2015. *EkoLinguA, La ecología lingüística como medio de empoderamiento de la comunidad lingüística*.
4. Hona hemen, gainerako hainbaten erakusgarri, zenbait aipamen: Bakioko Udala: “Herri euskaldun baten alde ari gara lanean, euskararen arnasguneetatik, arnasguneak zainduz eta hedatuz Euskal Herri euskalduna lortuko dugula sinesten.” (Iturria <http://www.bakio.eus/es-ES/Ayuntamiento/Grabacion-plenos/Documents/2018-04-26.pdf>); Bizkaiko Foru Aldundia, *Bilbo metropolitarraren eremu funtzionalaren lurralde plan partzialaren*

berrikuspena: “se plantean la necesidad de un diseño urbano que propicie los espacios de relación y el fortalecimiento de redes presenciales, y la necesidad de preservar y fortalecer los municipios denominados *arnasguneak* o con potencial de serlo.”

Dimako eta Gatikako udalak: “Según los expertos, es imprescindible que las lenguas minorizadas cuenten con zonas geográficas donde esa lengua es mayoritaria. A estos lugares se les denomina “arnasgune” (*espacio vital*), ya que los habitantes tienen la posibilidad de emplear con normalidad dicha lengua, de forma que, se puede decir que las lenguas “respiran”. (ikus *Noticias*, 2015-XI-10).

Bada tartean, azkenik, elkar hartuzko lankidetzeta-saiorik ere: 2014an UEMAk, Kontseiluak, UEUk eta Gipuzkoako Aldundiak *Lurraldea eta Hizkuntza* izeneko jardunaldi-sorta antolatzeari ekin zioten, hainbat diziplina elkarrekin lanean jartzea lortuz eta ondorio honetara iritsiz: Lurralde-antolaketan hartzen diren erabaki gehienek eragina dute arnasguneetako hizkuntza gubxituaren egoeran. Gure iturria: 2018-02-05 Bloga, “Arnasguneak politiken erdigunera” (Paul Bilbao eta Josu Labaka).

5. Hots, han-hemen kontrastatu eta baliagarririk.

6. Ekarpene erraldoia egin dio Joshua A. Fishman-ek hizkuntza-soziologiari: jakintza-gai honen eraikitzaile nagusietarikotzat hartzen da eskuarki, mundu zabalean, eta zientzia-adar honen XX. mendearen bigarren erdialdeko bidegile nagusitzat hartzen du zenbaitek. Lan asko ditu Joshua A. Fishman-ek, arnasguneen garrantzia ulertzeko argigarri eta funtsezko direnak. Langintza zabal horretatik hauek azpimarratuko ditugu hemen: 1964ko *Language maintenance and language shift as a field of inquiry*, 1985eko “Epilogue: The Rise and Fall of the <<Ethnic Revival>> in the USA”, orobat 1985eko “The societal basis of the intergenerational continuity of additional languages”, 1991ko *Reversing Language Shift*, 2001eko “Why is it so hard to save a threatened language” eta “From theory to practice (and viceversa): review, reconsideration and reiteration” eta, azkenik, 2007ko (jatorriz 1996ko) “Maintaining Languages: what works and what doesn’t”.

7. *East Sutherland Gaelic* (d/z)elakoaren gainbehera zentratuak luzaro (50 bat urtez) arras baliagarri diren ondorioak atera zituen berak, bai mintzajardunaren giza arteko moldaerari dagokionean eta bai bertako hizkeraren bestelakotze/erdalduntze alorrean. Bereak dira, besteak beste, 1981eko *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*, 1992ko [jatorriz 1989ko *Investigating Obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*], 2010eko *Investigating Variation: The Effects of Social Organization and Social Setting* eta *Small-Language Fates and Prospects: Lessons of Persistence and Change from Endangered Languages*.

8. Ikus, besteak beste, honako argitalpenok: 1983ko *Language Shift in the United States*, urte bereko *Le déclin du dialecte alsacien*, 1989ko “La transmission de l’alsacien dans le milieu familial” eta 1999ko “Concentration ethnique et usages linguistiques en milieu scolaire”.

9. Ikus, batetik, Spolsky 1975 eta 1995; ikus, bestetik, Spolsky, Bernard eta J. Kari, 1978.

10. Joshua A. Fishman-en *Language maintenance and language shift as a field of inquiry* da, jakina denez, hizkuntza-soziologiaren funtsezko azter-eremu horren iturburu nagusia (Fishman, 1964). Oso kontuan hartzekoak dira, orobat, *Language Endangerment* eta *Language Death* errotulupean agertu ohi direnak, batetik, eta, edukiz eta adieraz gauza bera ez izan arren, *Language Attrition* eta *Language Obsolescence* sailekoak.

11. Ikus, bereziki, Emili Boix-Fuster 2009 eta 2015, Raquel Casesnoves-Ferrer eta Josep À. Mas 2017, Enrico Chesà 2003 eta 2012, Antoni Mas i Miralles eta Brauli Montoya Abat 2011 eta, azkenik, Joan Albert Villaverde 2009.

12. *Sprachinsel* terminoaren iturburuak aski ezagunak dira: “The term ‘Sprachinsel’ was used for the first time in 1847 to designate a Slavonic community surrounded by a German-speaking population close to Königsberg, East Prussia”(Auer, Peter, Frans Hinskens eta Paul Kerswill, 2005: *Dialect change: convergence and divergence in European languages*. cf.

Mattheier 1996: 812). Horren aurretik zetorren frantsesezko (gero ingelesezko, gaztelaniazko, etab.) *enclave* (gero, inoiz, antzeko adieraz, *exclave*: "the word *enclave*, modeled on *enclave*, is a logically extended back-formation of *enclave*" terminoa eta berekin duen kontzeptu-multzoa: "The word *enclave* is French and first appeared in the mid 15th century as a derivative of the verb *enclaver* (1283), from the colloquial Latin *inclavare* (to close with a key)". [7] Originally, it was a term of property law that denoted the situation of a land or parcel of land surrounded by land owned by a different owner, (...) The first diplomatic document to contain the word *enclave* was the Treaty of Madrid, signed in 1526. Later, the term *enclave* began to be used also to refer to parcels of countries, counties, fiefs, communes, towns, parishes, etc. that were surrounded by alien territory". Hizkuntza ez zen, horrelakoetan, bereizgarri bakarra; ezinbestekoa ere ez: "an *enclave* is a community of an ethnic group inside an area in which another ethnic group predominates. *Ghettos*, *Little Italys*, *barrios* and *Chinatowns* are examples. These areas may have a separate language, culture and economic system". Hizkuntza-soziologiaren perspektibatik guregana iritsi diren kontzeptu nagusiak *Sprachinsel*, *language island* eta *enclave linguístico* dira. Ikus, adibidez, definizio-saio hauek: "unter *Sprachinsel* wird eine verhältnismäßig kleine geschlossene Sprach- und Siedlungsgemeinschaft verstanden, die sich in einem größeren fremden Sprachgebiet befindet"; "a *language island* is an *exclave* of a language that is surrounded by one or more different languages. Alemanezko bibliografia teknikoan aparteko garrantzia izanik du *Sprachinsel* terminoak 1850 ingurutik aurrera, batez ere mundu-gerra bien arteko 1920-40 epealdian. Ikus, adibidez, *Sprachinseldkunde* edota *Sprachinselforschung* alorreko gaitan zentratutako Kuhn 1934). Batez ere Hungariako, Errumaniako, ESSB ohiko eta Eki-Europako beste zenbait hiztun-talde alemanek bizi izandako baldintza sozio-historikoak, hizkuntzaren barne-osaera eta auzo-hizkuntzekiko konbergentzia, hiztun-talde zatikatu haien mintza- eta idatz-jarduna eta belaunez belauneko bilakaera azaltzen dute 1940 aurreko saio haiek. *Sprachinsel* direlakoan azterbide soziolinguistikoa aski itzaldurik dago azken hamarkadotan, motibo ezagunengatik: kontzeptuari erantsi zitzaion nazi-kutsuaz gainera, Eki-Europako *Sprachinsel* aleman gehienak galdu egin ziren II. Mundu Gerraren ondoren eta nola-hala bizirik iraundako apurra azken hatsa ematen ari dira (ikus Kurt Rein, 1999). Gaiak badu orain ere, ordea, ezin ukatuzko bizi-indarrak aleman-hizkuntzako esparru akademikoan: ikus, adibidez, Csaba Földes, 2006: „Sprachinsel“ – Paradigma auf dem Prüfstand. Konzept, Terminologie und Forschungsmethodologie. In: Zeitschrift für Deutsche Philologie 125, 321–341.

13. Batez ere XIX. mendera arteko fenomeno transeuropar zabal-urrundura *Sprachinsel* direlakoak; egungo eguneko gertakari hurbil-xume ditugu, aldiz, euskal hiztun-elkarteak mintza-esparru zabal-bortitz-segururik ez dueneko *arnasguneak*. Arras handia da, alde horretatik, bien arteko leku-denborazko etena.

14. Arrisku bizirik ere bai: 1933tik aurrera, aurrekari argirik falta ez den arren, lotura nabarmenak izanik ditu *Sprachinseldkunde* edo *Sprachinselforschung* hark, hainbat puntutan, agintari nazien zabalkunde-asmu jakinekin. Beste gai bat da hori ordea, besteak beste direla Gerd Simon-ek 1986ko *Wissenschaft und Wende 1933. Zum Verhältnis von Wissenschaft und Politik am Beispiel des Sprachwissenschaftlers Georg Schmidt-Rohr* PDFan eta Christopher Hutton-ek bere 1999ko *Linguistics and the Third Reich. Mother-tongue Fascism, Race and the Science of Language* liburuan argi eta sakon landua.

15. "Une *enclave linguistique*, ou un *îlot linguistique* est une zone linguistique complètement délimitée par une frontière linguistique". Horrelakoa izanik da, argi ez dakigun une batetik aurrera eta gutxienez XIII. mendera arte, Ezkarai-Ojakastro ingurua euskal perspektibatik; aitzitik erdal (kasu honetan gaskoi-) enklabea izanik da Donostia (eta bere inguruko kosta-herri zenbait) 1180an hasi eta hiruzpalau mendez. Era berean, bizirik dagoen heinean (ikus Generalitat-en azken datuak batetik eta Chesa 2003 eta 2012 bestetik) hizkuntza-uharte edo hizkuntza-kabi da, katalan-esparruentzat, Zardiniako Alghero. Egungo egunean horrelakotzat har liteke orobat, muga-bereizgarri eta elearteko nahas-egoera nabarmenik falta ez zaion arren, *Région de Bruxelles-Capitale* delakoa ere.

16. Reciben el nombre de *enclave lingüístico* o *isla lingüística* las zonas cuya lengua es ajeno al sistema lingüístico del territorio que la rodea. (Lázaro Carreter, Fernando (1980). *Diccionario de términos filológicos*. Madrid: Gredos. p. 158.

17. Txosten horretan argi esaten denez, “The study is based upon a theoretical perspective which considered the various social and institutional aspects whereby a language group produces and reproduces itself. This involved focusing upon seven central concepts for which empirical measures were sought. The primary agencies of these processes were identified as the family, education and the community. The motivating force involved the concept of language prestige, or the value of a language for social mobility, and cultural reproduction. The link between ability and use related to the concepts of institutionalisation and legitimisation (...).” *Euromosaic* tostena egiteko, luze-zabaleko azterlana burutu zuten ikerlari hauek: Bartzelonako *Institut de Sociolingüística Catalana*, Bruselako *Centre de Recherche sur le plurilinguisme* eta Bangor-ko *Research Centre Wales*. Txosten orokor horrezaz gainera, lekuan lekuko azalpen-txostenak prestatu ziren hiru langune horietan: guztira 50 azalpenetik gora, uniformeki landuak.

18. Bere hitzetan esanik “Strategies of language ‘assimilation and dissimulation’ (Bourdieu, 1991) are inevitably and unavoidably linked to the more general strategies of social reproduction adopted by groups and individuals (i.e. the strategies by which each generation endeavours to transmit to the following generation the advantages it holds). Thus strategies of social mobility that involve, for example, education, changes of occupation, changes of residence or migration, are all likely to have linguistic consequences. (...) To examine the linguistic consequences of strategies of social reproduction, the strategies themselves have to be ‘situated’ (Giddens, 1984) in space and time, i.e. located with regard to the territorial organisation of the local community and the relationship of this to the wider national and international economy. The territorial organisation of communities includes not only the daily patterns of social interaction as members of the community move between home, workplace, school, shop, church and other services but also more extensive movements of people and capital, including all forms of migration and tourism.” (...) “These patterns of interaction are, of course, subject to change as the area responds to the opportunities and pressures of its external environment. From the viewpoint of language maintenance in a bilingual context, a crucial question concerns the way changes in strategies of reproduction affect network boundaries, or in more formal sociological terms, the degree to which the social networks of a language community are open or closed.”

19. Zehazkiago esanik, eguneroko jardun arruntan euskaraz egiten duten hiztunen *kopuru absolutua* eta, batez ere, hiztun-talde horien kontzentrazio-dentsitateak eta euskaraz egitera bultzatzen duen norma sozialak eragiten duen interakzioa: horiek dira eguneroko jardun arruntan nagusiki euskaraz edo batez ere erdaraz egitearen giltzarri.

20. Hots: ahuldutako hiztun-elkarteari eta bertako hiztun-talde zein harreman-sareei.

21. Disziplina akademiko horren oinarritzko konstruktuko teorikoak baliatuko dira horregatik, beharrezkoak diren heinean.

22. “hizkuntza indarberritzea”-z jarduten bada ere maizenik, badakigu besterik esan nahi izaten dela termino horrekin: hizkuntza bera bezainbat, edo gehiago, partez edo osoz hizkuntza horretaz baliatzen den hiztun-elkartea (edo bere baitako hiztun-talde edo harreman-sare zenbait) indarberritu nahi izaten da.

23. Batez ere lurralde-antolamenduaren alorreko agintariak eta erakunde-ordezkariek, bidebatezko euskalgintzan hainbateko eragina dutenak. Bidebatezko euskalgintza edo plangintza zer den jakiteko ikus Zalbide 2007, 2015 eta 2016.

24. Ez paradigman sorreran eta lanketan, bai ordea bere zabalkundean eta giza arteko ezagutzaren aitzinamenduan.

25. Lau iritzi-emaileen ekarpenek eta amaierako gogoetatxoak arindu egiten dute, hein batez, laburtasun-muga hori.

26. Hizkuntza-soziologiaren alorreko lan zabalak irakurtzeko gogoia eta adorea ez da gure artean, zorritzarez, bereziki kartsua.

27. Jakintza-esparru zabalagoetan ere aurkitu izan du *Breathing Space* terminoak aplikazio akademikorik. Medikuntza alorrean, alergia kontuei buruzko lanetan, ikus adibidez Gregg Mitman-en 2007ko *Breathing Space: How Allergies Shape Our Lives and Landscapes*. Yale University Press. Aplikazio horrek ez du gure arnasgune-kontzeptuarekin lotura zuzenik. Joshua A. Fishman-ek hizkuntza-soziologiaren sailean, ahuldutako hizkuntzak indarberritzeko saioen atalean, sortutako formulazioaz ari gara hemen, ez osasun medikoaren alorrekoaz.

28. Arau hori ez da erabatekoa: badira noski eguzkia edo bainua goiko titi-poltsarik gabe hartzen duten emakumezkoak: gutxi, baina badira. Ez da “betidaniko” araua ere, ez eta “betirakoa”. Gizarte-arauak aldatu egiten dira aldiaren behin. Aldatzen ez diren artean arau dira ordea: guztiok dakigu leku eta aldi jakineko norma soziala zein den eta, oro har, norma horretara biltzen gara gehienok gure eguneroko jardunean. Hots, gizarte-araua arau da.

29. Ekarpen zoragarriak eginik ditu gai honetaz, gorago zerbait aipatu dugunez, Nancy Dorian-ek. Aurrerago helduko diogu gaiari, labur bilduz ari bagara ere behar duen lekua eskainiz.

30. Hizkuntza-ukipenaren eragina indartuz doa arnasguneetan ere, oro har. Erdal hitzez gainera esamolde asko eta asko etxekotzen ari dira herriko gazte(txo)en artean. Are perspektiba zabalagoan koka liteke fenomeno hori. Zerainen Elena Mendizabalek eta biok zenbait urtez egin genuen azteraldiaren argitan (ikus urte haietako *Xaguarte* aldizkaria), (orduko) 60 urtetik beherako belaunaldiak galera nabarmena ageri zuen 70 urtetik gorakoan aldean, baserri-munduari loturiko hitz-altxorri dagokionez. Erdarak gero eta nabarmenago erasanez ere euskaraz egiten dute ordea, beren artean, Zeraingo heldu eta gazte gehien-gehienek. Nagusitasun-moldaera hori da kontua, hemen axola diguna.

31. Hizkuntza-soziologiaren alorreko “dominance configuration” delakoa (ez Uriel Weinreich-en 1953ko formulazio psikolinguistikoa) dugu hemen gogoan. Ikus, adibidez, Fishman, Joshua A., Robert L. Cooper, Roxana Ma etab., 1968: *Bilingualism in the Barrio (The measurement and description of language dominance in Bilinguals)*. Bertako perspektibatik ikus, adibidez, Zalbide 2009 eta 2016.

32. Alemanezko *Sprachverschiebung*, ingelesezko *language shift* edota gaztelaniazko *desplazamiento lingüístico* dugu gogoan, luze-zabaleko mintzaldaketa-z dihardugunean. Bertako perspektibatik ikus adibidez Zalbide 2001, 2002 eta 2016.

33. Terminologia teknikoari, eta hartatik eratortzen den kontzeptu-lanketari dagokionez ikus, adibidez, alemanezko *Sprachverlust* eta, batez ere, ingelesezko *language loss* bere (zati-)sinonimo ugariekin: perspektiba gradual batetik hor daude, besteak beste, *language attrition*, *language obsolescence*, *language loss* eta *language death*.

34. Bat dator ondorio etsi hori mundu zabaleko hainbat gertaera konprobaturekin. Austriako Estirian bizi diren esloveno-hiztunen kasuaz, esate baterako, Vienako unibertsitateko K. Prochazka-k eta G. Vogl-ek ondorio hau ateratu dute berrikitan, *Diffusionsphysik* delakotik hartutako metodoaz: “the simulation shows that other habitat conditions (the language of schools, and in parishes) are of **minor influence**” (azpimarra gurea). Iturria: K. Prochazka-k eta G. Vogl, 2017: Quantifying the driving factors for language shift in a bilingual region. PNAS 114(17), DOI: 10.1073/pnas.1617252114. Ikus orobat Eva Obermüller: “Welche Sprache in Schulen oder Gemeinden offiziell gesprochen wurde, hatte zumindest laut den Berechnungen **kaum Einfluss** auf die Entwicklung” (azpimarra gurea). Iturria: Eva Obermüller, “Warum Sprachen verschwinden”. science.ORF.at (2017ko martxoaren 14an argitaratu eman). Ahuldutako hizkuntza eskola bidez bizirik eusteko edo indarberritzeko saioen emaitza ahularen ondorio etsi hori bat dator, orobat, mintzaldaketari buruzko teorizazio-saio landuenekin. Ikus horretaz, besteak beste, Fishman-ek eskolaren eragin mugatuari buruz behin eta berriro esandakoak: ikus Fishman 1991 (artikulu horren aurrekaria euskaraz ere bada: Fishman 1990).

35. Umetan eta gazte(xo)tan batez ere etxean, auzoan, lagunartean, parkean, kalean, eskolan, kirolgintzan eta ikus-entzunezko zabalbideetan. Helduaroan, horrezaz gainera, lan-munduan eta harreman-sare gero eta zabal-ugariagoetan, aurrez aurre edo birtualki.
36. Ikus, batez ere, funtsezko artikuluko hauek: “La vida del euskera” eta “Más sobre la vida del euskera”, zehaztapenak bibliografia atalean.
37. Eguren ikuskaria aintzakotzat hartu behar bada, arnasgune genuen Gipuzkoa gehiena XIX. mendearen erdialdean. Badago motiborik, halere, Egurenen deskribapen zorrotza beste zenbait testigantzarekin konparatu behar izateko.
38. Iñaki Iurrebasoren lana da honetan guztian, gure ustez, definizioz argiena eta aplikazio-ahalmenez lagungarriena.
39. Erdaldun bat herrira etortzen denean (turista moduan, egun pasa), esate baterako, erdaraz egiten zaio. Horrek ez du, ezinbestean, eguneroko mintzajardun arrunta itzulipurdikatzen. Besterik da erdaldun asko sarri (herriko tabernak, plaza-ingurua eta are bertako jolas-parkeak zabal okupatuz, zer esanik ez bertara bizi izatera) etortzen direnean.
40. Idatzizko interakzioa indartuz doa, dena den, belaunaldi gazteenetan batez ere. Idatzizko interakzioa ere eguneroko jardun arruntaren sailera hurbiltzen ari da beraz, hori dela medio. Alde handia dago ordea, oraindik, plano bien artean. Erdarazko “periodikua leitzu ilustratzen da” orain ere, maiz aski, herritar euskaldun asko. Zer esanik ez dokumentazio ofiziala edo lan-esparruko tarteko direnean.
41. Garai batean, duela 150 urteko Gipuzkoan, Eguren-en aitormena erabat oker ez badabil, eskualde osoak genituen arnasgune: ia probintzia osoa, hiriburua eta zenbait herriburu alde batera utzita. Oraindik ere antzematen da Izarraitzen eta Hernioren gerribueltan euskal giro bizi(ago)ko *continuum* bat, udalerrri hutsetik harantzago doana. Baita Aizkorri-Aloña mendikatearen inguruko hainbat herri(xka)tan ere.
42. Gai horretaz azalpen zabalagoa jasotzeko ikus, adibidez, Zalbide 2016. Ikus, bereziki, BZ-6c, BZ-6d eta BZ-6e azpiatalak.
43. Zer da, hemen eta orain, nabarmena?: zenbaitetan nagusia, inoiz erabatekoa.
44. Demagun gotorleku-instantzia indartsu eta zabalduena: eskola-mundua. Eskolatik kanpora (maizenik eskolara joan aurretik) ikasten dute ikasle gehienek hitz egiten (etxean eta familiarartean, auzoan eta haur-parkean, lagunartean eta jolasean,...). Are gehiago: (oro har 16 edo 18 urtera arte, unibertsitate bidetik doazenek are beranduago arte) irauten duen eskola-aldi luzean ere eskolatik kanpora pasatzen dituzte esna-ordu gehienak (askogatik gehienak). Eskola-aldia amaitutakoan, are nabarmenagoa da eskolaz kanpoko bizimoduaren pisua eta eragina.
45. Hala izan dira belaunez belaun eta menderik mende. Orain ere halatsu dira, aski erasanik ez dauden heinean.
46. Hori bakarrik ez: arnasguneetako herritar asko “arnasgunetik kanpora” bizi da hein ohargarri batez: gero eta “arnasgunetar” gehiagok handik kanpora egiten du lan; kanpoan egiten ditu orobat erosketa gehienak, kanpoan egiten bere Babxilergo-, Lanbide Heziketa zein unibertsitate-ikasketak, handik kanpora burutzen aisialdiko hainbat ekimen, eta abar.
47. Herritarren eta udaleko arduradunen edo zerbitzarien arteko hizketaz ari gara, ez bertako langile apurren idatzizko jardun espezifikoa. Arau nagusi izatera gutxitan iritsi den arren, bide batez esanik, idatzizko jardunean indartuz doa euskarazko administrazio-lana hainbat arnasgunetan.
48. Hitzez, ez idatziz, bideratzen dira hizkuntza (hots, hiztun-elkarte) osasuntsuetan eguneroko mintzajardun arruntaren interakzio horiek, erabat edo nagusiki.
49. Besterik da, oso, inoiz (zenbaitetan ez hain aspaldi) halakorik izanik dela eta bihar-etzi berri ere halakorik izan lehin nahi dugula errebindikatzera. Eskubide oso-oso dugu euskaltzaleok gure amets hori errebindikatzeko, baina “beste gauza bat” da hori. Erdal munduak lehen begi-kolpean antzematen du bien arteko aldea.

50. “Bide batezko” euskalgintzaren definizioa beherago ematen da txosten honetan. Ikus, orobat, Zalbide 2007.

51. Atzerriko beste hainbat aditu (Weinreich 1953, Gal 1979 eta 1995; Riehl 2006; Knipf-Komlósi 2011 etab.) oso kontuan hartzekoak direlarik ere, Nancy Dorian-en ikerlanei arreta biziz begiratzea komeni da gure ustez “altxor” horren zenbatekoaz eta nolakoaz argi jabetzeko: ikus Dorian 1981, 1992 [1989], 2010 eta 2014. Etxeoketan hor dugu, berriro ere, Seber Altube (Altube 1920, 1929-1930, 1933 eta 1936). Altuberen ekarpenaz egoki jabetzeko ikus, besteren artean, Josemari Velez de Mendizabal 1979 eta 2000).

52. Erantzun posible horietariko bat da, dudarik gabe, Altubek 1933an aipatzen duen hau: “Un buen patriota vasco (..) decía en una perorata lo que transcribo a continuación: <<emoidazube neuri azkatasuna, euzkerearen azterrenik bape eztaukadala be, ta urte gixi-barru euzkerea biurtuko dautzubet sendo-sendo, zindo-zindo, indartsu, bixirik. ¿Bakixube zer biar dodan mirari ori egiteko? Iztegi bat (diccionario bat) eta euskal-izti bat (gramática bat)>>.” Erro sakonak ditu ikusmolde horrek: ikus, adibidez, Sabino Aranak 1901ean Hendaian irakurritako hitzaldian egileak puntu-hutsunez emandako pasartea (Zalbide etab., 2003: XVI-XIX). Bistan da, nolanahi ere, Sabino bera izan zela, egun hartan bertan gainera, bide hori ezinezkoa izanik alternatiba egingarria planteatu beharra aldarrikatu zuena. Knipf-Komlósi, Elisabeth, 2011: “Wandel im Wortschatz der Minderheitensprache. Am Beispiel des Deutschen in Ungarn”. Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik – Beihefte (ZDL-B) Band 145. Budapest.

53. Adiera ezaguna du *fulcrum*, *fulcro* horrek: gaztelaniaz *sostén*, *puntal*, *punto de apoyo de la palanca*. Euskaraz *euskarria*.

54. Ahuldutako hizkuntzen maizeneko gizarte-egoera hobetzeko beharrian nagusiez mintzo da *commonly* horren bidez. Garbi dio, horrekin batera, *fulcrum* hori beste zerbait izan litekeela “for particular languages vis-à-vis particular functions that are being targeted in particular cases.” (Fishman, 2001: 467)

55. Tartean, errazegi ahazten bada ere, Sabino Aranaren 1901eko hitzaldi sendoa eta haren ildotiko esaldi. Ikus Zalbide 2015.

56. Puntu honetan bakarrik ez. Beste gai bat da hori, dena den, eta oraingoz bere horretan utziko dugu.

57. Bada horretaz kontuan hartzeko saiorik: ikus bereziki Jose Manuel Odriozolaren 1992ko *Gerraurreko gizarte-hizkuntzalaritza*.

58. Ez da hori aldi bakarra, Fishman-ek gai honi aurrez aurre heldu izan dioguna. Bere laburrean aski argia da ordea, eta oraingoz honetara mugatuko gara.

59. Altuberen “poblaciones de alguna importancia” hori ez genuke besterik gabe gutxietsi behar. Neurritz kanpora atera ere ez: egoerak okerrera egin du nabarmen 1933tik, eguneroko mintzajardun arruntaren esparruan, eta arnasguneetan ez dugu halako mugarik ezarri. Ezarriko bagenu, Azpeiti hutsarekin geratzeko arriskua genuke. Nork esan du, gainera, herri-herrixka txikiagoetako euskal mintzajardun bizi-jatorra Azpeitiko kalekoa baino hutsalagoa, intentsitate-balioz apalagoa, denik? Demolinguistika beti da garrantzitsu: Azpeiti moduko dozena terdi arnasgune bagenitu egungo egunean, mila bider osasuntsuago legoke gaur euskara. Ez ditugu, ordea: ez dozena terdi, ez hamar eta ez bost. Demolinguistika oso aintzakotzat harturik ere, alferrik da negar-zotinkako bide itsuetan barrena abiatzea.

60. Perspektiba zabal baterako (ez ordea, oro har, arnasguneen egoera xumerako) ikus batetik Nelde, Peter, Miquel Strubell eta Glyn Williams 1996, bestetik Grin, François 2003 eta azkenik Grin, François, Claudio Sfreddo eta François Vaillancourt 2011.

61. Arrazoi handia zuen Altubek, gure ustez, 1933-36ko bere formulazioetan lehentasun-eskema ingurumen geoterritorial zabal-populatuena gogoan hartzean. Egungo egunean Azpeitia eta (gutxienez) Azkoititik Zumaira doan Urola bailara oso kontuan hartzen ez duen ekimena oso oker dabil: Seber Altuberen garaian bezain oker edota, agian, orduan baino okerrago.

62. Badakigu eguneroko jardun arruntaren belaunez belauneko jarraipena galdu ondoren ere berpiztu litekeela hizkuntza (hots, hiztun-elkartea): hor dago Israel. Berpizte, *revernacularization* edo biziberritze- (ez, soil-soilik, indarberritze-) lana eskatzen du horrek eta *revernacularization* hori, gorago Fishman-en ahotik entzun dugunez, askoz lan zailagoa da: "it is the hardest work". Fishman-ek eta Altubek hainbatetan esandakoa indartzera, ez ahultzera, datoz katalan-hizkuntzako Antoni Mas i Miralles eta Brauli Montoya Abat soziolinguistak ere: "Les llengües asseguren la seua supervivència gràcies a la *transmissió* que en fan les generacions unes a altres i, per aquesta mateixa raó, aquestes llengües poden deixar d'existir si es produeix una *interrupció* d'aquest procés". En aquest segon cas, reprendre la transmissió de la llengua suposaria engegar la *revernacularització* (Wright, 1996: 6). (iturria: Mas i Miralles, Antoni eta Brauli Montoya Abat, 2011).

63. Aho biko ezpata da nekazalturismoa arnasguneentzat: erdal bizitza borborka bertaratzeko bidea. Neurritz eta buruz jarduten bada, ordea, lanbide osasungarria gerta liteke hainbat arnasgunerentzat. Hurrengo batean era xehatu eta monografikoan aztertze gaia da arnasguneetako nekazalturismoena.

64. Besteak beste *crisis management* modukoa.

65. Agintariak sartzen dira "arduradun" kategoria horretan, batetik; behetik gorako indarberritze-lanean jarduteko prest dauden herritarrak bestetik. Aparteko interesik erakutsi ez arren honegatik edo hargatik parte hartzea suertatzen zaienak ere bai, azkenik. Guztiak dira beharrezko.

66. Geure lehenasun-eskema nagusiarri dagokionez ikus, adibidez, gure 2016ko artikulua hau: "Mintzajardunaren egoera eta azken urteotako bilakaera. Aurrera begirako erronkak". Euskara indarberrituko bada arnasgunez gainera lehenasun bizia duen zenbait esparru argi azalduz dago bertan. Ikus, bereziki, 133-135 eta 141-143 or.

67. Kontzeptu bakoitzaren euskarazko azalpenerako ikus, aldiari aldiko hautapen terminologikoaz eta lehen hurbilbide gisa, Zalbide 2009 eta Zalbide 2016. Ikus orobat Zalbide, Joly eta Gardner 2015.

BIBLIOGRAFIA

- Altube, Seber, 1920) "Izkuntz jakintzia eta euskeriaren bizitzia", in *Euskera*, 2. urtea, 1. zkia.
- 1929-1930: *Erderismos*. 1929an *Euskera* aldizkarian, artikulua monografiko gisa (*Euskera* . X. urtea, I-IV zkia). 1930ean liburu moduan, Bermeoko Gaubeka irarkolan.
- (1933): "La vida del euskera: divulgación de los principios de la lingüística general aplicables a su defensa", in *Euskera*, 1933 IV, 299-397 or.
- (1936): "Más sobre la vida del euskera / Barriro euskeraren bizitzari buruz", in *Euskera*, 1936 I-IV: 1-217 or.
- Baldauf, Richard B., 1993: "<<Unplanned>> language policy and planning", in *Annual Review of Applied Linguistics* (1993/1994) 14, 82-89.
- Bengoetxea Muxika, Xabier, 2012: "Arnasguneak. Ezaugarriak. Zenbait arnasguneren egoeraren behaketa". *Bat soziolinguistika aldizkaria*, 85, 75-118.
- Boix-Fuster, Emili, 2009: *Català o castellà amb els fills?: La transmissió de la llengua en famílies bilingües a Barcelona*. Sant Cugat del Vallès: Rourich.
- 2011: *Les llengües al sofà: El plurilingüisme familiar als països de llengua catalana*. Lleida: Pagès Editors.

- 2015: “La transmissió lingüística intergeneracional. Un estat de la qüestió als països de llengua catalana”, in A: Sinnes, Carsten eta Katharina Wieland (ed.) *Norma, ús i actituds lingüístiques. El paper del català en la vida quotidiana*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 91-108 or.
- Branchadell, A., 2000: “La oposición a las políticas de catalanización y los límites de la intervención pública en materia lingüística”, in *Grenzgänge 14* (Thema: *Neue Herausforderungen für die Katalanische Soziolinguistik*), 65-79.
- Casesnoves-Ferrer, Raquel eta Josep À. Mas, 2017: “Transmissió intergeneracional del català i característiques sociodemogràfiques dels progenitors”, in *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 27 zkia., 77-97 or.
- 2015: “La transmissió lingüística intergeneracional. Un estat de la qüestió als països de llengua catalana”, in A: Sinnes, Carsten eta Katharina Wieland (ed.) *Norma, ús i actituds lingüístiques. El paper del català en la vida quotidiana*. Leipzig: Leipziger Universitätsverlag, 91-108 or.
- Chesa, Enrico, 2003: *La llengua interrompuda: Transmissió intergeneracional i futur del català a l'Alguer*. Alguer: Càller. (Arxiu de Tradicions de l'Alguer. Lingua; 1).
- 2012: *Another case of Language death? The intergenerational transmission of Catalan in Alghero*. Londres: University of London. Honela jaso liteke doktore-tesi hau:
<<https://qmro.qmul.ac.uk/jspui/handle/123456789/2502>>
- Crossman, Ashley, 2017: “Definition of *Gemeinschaft* and *Gesellschaft*. Understanding the difference between community and society”, in *Encyclopaedia Britannica*.
- Csaba Földes, 2006: „Sprachinsel” – Paradigma auf dem Prüfstand. Konzept, Terminologie und Forschungsmethodologie. In: *Zeitschrift für Deutsche Philologie* 125, 321–341.
- Dorian, Nancy, 1981: *Language Death: The Life Cycle of a Scottish Gaelic Dialect*. University of Pennsylvania Press.
- 1992 [1989]. *Investigating Obsolescence: Studies in Language Contraction and Death*. Cambridge University Press.
- Dorian, 2010: *Investigating Variation: The Effects of Social Organization and Social Setting*. Oxford University Press.
- Dorian, Nancy 2014: *Small-Language Fates and Prospects: Lessons of Persistence and Change from Endangered Languages: Collected Essay*. Brill.
- Fishman, Joshua A., 1964: “Language maintenance and language shift as a field of inquiry; a definition of the field and suggestions for its

- further development”, in *Linguistics* 1964, 2-9, 32–70. Orobat in Joshua A. Fishman etab., 1964: *Language Loyalty in the Unitates States*. New York, Yeshiva University.
- 1968a: “A sociolinguistic census of a bilingual neighborhood”, in Joshua A. Fishman, Robert L. Cooper, Roxana Ma etab. *Bilingualism in the Barrio (The measurement and description of language dominance in Bilinguals)*, 260-299 or.
  - 1968b: “Societal bilingualism: stable and transitional”, in Joshua A. Fishman, Robert L. Cooper, Roxana Ma etab. *Bilingualism in the Barrio (The measurement and description of language dominance in Bilinguals)*, 929-951 or.
  - 1968c: “Sociolinguistic perspective on the study of bilingualism”, in Joshua A. Fishman, Robert L. Cooper, Roxana Ma etab. *Bilingualism in the Barrio (The measurement and description of language dominance in Bilinguals)*, 952-999 or.
  - 1985a: “Epilogue: The Rise and Fall of the <<Ethnic Revival>> in the USA”, in Joshua A. Fishman etab: *The Rise and Fall of the Ethnic Revival*, 489-525 or.
  - 1985b (gure iturria 1989): “The societal basis of the intergenerational continuity of additional languages”, in K. R. Jankowsky (ed), *Scientific and Humanistic Dimensions of Language. Festschrift for Robert Lado*. Amsterdam; John Benjamins, 551-58. Gure iturria: Joshua A. Fishman 1989, *Language and ethnicity in minority sociolinguistic perspective*, 224-32. Clevedon: Multilingual Matters.
  - 1990: “Eskolaren mugak hizkuntza biziberritzeko saioan”, in *Euskal Eskola Publikoaren Lehen Kongresua*. Gasteiz: Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia.
  - 1991: *Reversing Language Shift: Theoretical and empirical Foundations fo Assistance to Threatened Languages*. Clevedon, Multilingual Matters.
  - 1996 (gure iturria 2007): “Maintaining Languages: What Works and What Doesn’t”, in Gina Cantoni, ed. *Stabilizing Indigenous Languages. A Center for Excellence in Education Monograph*, 165-177 or. Northern Arizona University.
  - 2001a: “Why is it so hard to save a threatened language”, in J. A. Fishman ed. *Can threatened languages be saved?*, 1-22 or.
  - 2001b: “From theory to practice (and viceversa): review, reconsideration and reiteration”, in J. A. Fishman ed. *Can threatened languages be saved?*, 451-483 or.
- Fishman, Joshua A., Robert L. Cooper, Roxana Ma etab., 1968: *Bilingualism in the Barrio (The measurement and description of language dominance in Bilinguals)*. New York: Yeshiva University. U.S. Department of

- Health, Education and Welfare. Office of Education. Bureau of Research.
- Fishman, Joshua A. etab, 1985: *The Rise and Fall of the Ethnic Revival*. Amsterdam: Mouton.
- Gal, Susan, 1979: *Language shift: Social determinants of linguistic change in bilingual Austria*. San Francisco: Academic Press.
- 1995: “Cultural bases of language use among German-speakers in Hungary”, in *IJSL* 111 zkia., 93-102 or.
- Grin, François, 2003: “Language Planning and Economics”, in *Current Issues in Language Planning*, Volume 4, 2003 – Issue 1, 1-66 or.
- Grin, François, Claudio Sfreddo eta François Vaillancourt, 2011: *The Economics of the Multilingual Workplace*. Routledge Studies in Sociolinguistics Book 2.
- Hutton, Christopher M., 1999: *Linguistics and the Third Reich. Mother-tongue fascism, race and the science of language*. London and New York, Routledge.
- Iurrebaso, Iñaki, 2014: *Udalerrri euskaldunak EAEn: egoera eta bilakaera, 1981-2011*. Soziolinguistika Klusterra, Andoain.
- Kloss (Kloß), Heinz, 1929: “Sprachtabelle als Grundlage für Sprachstatistik, Sprachenkarten und für eine allgemeine Soziologie der Sprachgemeinschaften”, in *Vierteljahrsschrift für Politik und Geschichte*, 103-117 or.
- Knipf-Komlósi, Elisabeth, 2011: “Wandel im Wortschatz der Minderheitensprache. Am Beispiel des Deutschen in Ungarn”. *Zeitschrift für Dialektologie und Linguistik – Beihefte (ZDL-B)* Band 145. Budapest.
- Kuhn, Walter, 1934: *Deutsche Sprachinselforschung. Geschichte, Aufgaben, Verfahren*. Plauen i Vogtl., Günther Wolff.
- Lázaro Carreter, Fernando, 1980: *Diccionario de términos filológicos*. Madril: Gredos.
- Mas i Miralles, Antoni eta Brauli Montoya Abat, 2011 [arg. elektron. 2013], “La transmissió lingüística del català: estat de la qüestió i avaluació analítica”, in *Treballs de Sociolingüística Catalana*, 21 zkia., 95-103 or.
- Montoya, Brauli eta Antoni Mas, 2011: *La transmissió familiar del valencià*. València: Acadèmia Valenciana de la Llengua.
- Montoya, Brauli; Vila, F. Xavier eta Gomàriz, Eva (ed.), 2010: *La revernacularització del valencià a la ciutat d’Alacant*. Barcelona: Institut d’Estudis Catalans.
- Nelde, Peter, Miquel Strubell eta Glyn Williams, 1996: *Euromosaic: The production and reproduction of the minority language groups in the European Union*. European Commission. Luxemburgo: Office for Official Publications of the European Communities.

- Odriozola, Jose Manuel, 1992: *Gerraurreko gizarte-hizkuntzalaritza*. Bilbo: UEU.
- Querol, Ernest, 2008: "A cada bugada es perden molts de llençols: el procés de substitució lingüística en l'àmbit familiar des de l'inici del segle XX. O ras i curt: el rei va un", in *Llibre blanc de l'ús del valencià II: Iniciatives per al foment del valencià*. València: Publicacions de l'Acadèmia Valenciana de la Llengua. (Recerca; 9), p. 168-169.
- Riehl, Claudia M., 2006: "Sprachwechselprozesse in deutschen Sprachinseln Mittel- und Osteuropas. Varietätenkontakt und Varietätenwandel am Beispiel Transkarpatiens", in *Sprachinseln in Geschichte und Gegenwart*, ed. by Nina Bernd & Elisabeth Knipf-Komlósi, Frankfurt et al.: Lang 2006, 189-204.
- Schmidt-Rohr, Georg, 1932: *Die Sprache als Bildnerin der Völker. Eine Wissens- und Lebenskunde der Volkstümer*. Jena: Diederichs.
- Simon, Gerd, 1986: *Wissenschaft und Wende 1933. Zum Verhältnis von Wissenschaft und Politik am Beispiel des Sprachwissenschaftlers Georg Schmidt-Rohr*. (PDF)
- Spolsky, Bernard, 1975: "Prospects for the survival of the Navajo language", in M. D. Kinkade, K. Hale and O. Werner (ed.): *Linguistics and Anthropology, in honor of C. F. Voegelin*. Lisse, The Peter de Ridder Press. 597-606.
- 1995: "Conditions for language revitalization: A comparison of the cases of Hebrew and Maori". *Current Issues in Language and Society* 2 (3), 177-201.
- Spolsky, Bernard eta J. Kari, 1978: "Trends in the study of Athapaskan language maintenance and bilingualism", in J. A. Fishman (ed.): *Advances in the study of societal multilingualism*. The Hague, Mouton. 635-64.
- Strubell, Miquel, 1991: "La Supervivencia de las Comunitats Linguistiques Petites", in *Revista de l'Alguer*, 11. alea, 2. zkia., 199206 or.
- 2009: "Discussió de la ponència "La transmissió lingüística familiar intergeneracional: una proposta de model d'anàlisi". In Vila i Moreno, F. Xavier (zuz.) *Estudis de demolingüística: Actes de la Primera Jornada de Demolingüística de la Xarxa CRUSCAT*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 33-38 or.
- Tönnies, Ferdinand, 1887: *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Leipzig: Fues's Verlag.
- Torres, Joaquim, 2006: "Ús familiar i transmissió lingüística", in *Enquesta sobre els usos lingüístics a Andorra 2004: Llengua i societat a Andorra en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística, 73-98 or.

- 2007: “Ús familiar i transmissió lingüística”, in *Enquesta sobre els usos lingüístics a Catalunya 2003: Llengua i societat a Catalunya en els inicis del segle XXI*. Barcelona: Secretaria de Política Lingüística, 81-108.
- Velez de Mendizabal, Josemari, 1979: *Sebero Altube*. Donostia: Donostiako Aurrezki Kutxa Munizipala.
- 2000: *Sebero Altube (1879-1963)*. Gasteiz, Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzu Nagusia
- Velte, Samara, 2017: “Oxigenorik ez irlandararentzat”, in *Berria 2017-XII-20*.
- Veltman, Calvin, 1983a: *Language Shift in the United States*. Berlin, Mouton-de-Gruyter
- 1983b: “La transmission de l’alsacien dans le milieu familial”, in *Revue des sciences sociales de la France de l’Est*.
- 1989: *Le déclin du dialecte alsacien*, Presses universitaires de Strasbourg.
- 1999 “Concentration ethnique et usages linguistiques en milieu scolaire”, in *Immigration et métropoles*.
- Villaverde, Joan Albert, 2009: “La transmissió de la llengua catalana a les Illes Balears”. Text presentat a la XIV Jornada de Sociolingüística d’Alcoi “La transmissió intergeneracional del valencià. La integració lingüística de la immigració” (abril 2009).
- Wright, Sue (ed.), 1996: *Language and the state: Revitalization and revival in Israel and Eire*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Weber, Max, 1921-22: *Wirtschaft und Gesellschaft. Grundriss der Verstehenden Soziologie*. Mohr (Paul Siebeck), Tübingen.
- Weinreich, Uriel, 1953: *Languages in contact, findings and problems*. New York, Linguistic Circle of New York
- Williams, G., 1987: “Bilingualism, Class Dialect and Social Reproduction”, in *International Journal of the Sociology of Language*, 8599 or.
- Williams, G., Morris, D. And Williams, E., 1995: *Language Planning and Community Development. Report Presented to the Countryside Commission Wales*,
- Zalbide, Mikel, 2001: Fishman-en *HINBE* edo *RLS*. Hizkuntza-plangintzaren graduondoko ikastaroa.
- 2002: “Ahuldutako Hizkuntza Indarberritzea: teoriak zer dio?”, in *Ikastolen IX. Jardunaldi Pedagogikoak*, Donostia: EHIK. *Erabili.eus*-en argitaraturik dago txosten hau, bertako iritzi-muinetik atalean.
- 2007: “Iparraldeko euskalgintza XIX. mendearen bigarren erdian: Zaldubi eta bere garaia”, in *Euskera* 52, 3., 877-1008 or.
- 2009: “Aurrez aurreko jardunaren lekua *HINBE* saioetan”, in *Udaletako Euskara Zerbitzuen 1. Topaketak*. Lasarte
- 2015: “XX. mendeko hizkuntza-plangintza, Sabino Aranaren 1901eko saioaren argitan”, in *Hermes* 50, 10-29.

- 2016: “Mintzajardunaren egoera eta azken urteotako bilakaera. Aurrera begirako erronkak”, in *BAT* aldizkaria, 100. zkia, 11-190 or.
- Zalbide etab., 2003: *Euskaltzaleen Biltzarraren mendeurrena*. Bilbo: Sabino Arana kultur elkargoa.
- Zalbide, Mikel, Lionel Joly eta Nikolas Gardner, 2015: *Euskararen historia soziala lantzeko eredu metodologikoa*. Bilbo, Euskaltzaindia.